Troçki'nin marksizmi

Duncan Hallas

Çeviren: Melike Çakırer

Troçki'nin marksizmi

Duncan Hallas

Çeviren:
Melike Çakırer

Uluslararası Tanıtım Yayıncılık Ltd. Şti.
Z Yayınları

P. K. 28
80072 Beyoğlu - İstanbul
0212 - 251 39 81

Troçki'nin Marksizmi
Özgün adı: Trotsky's Marxism
İngilizce basımı, Bookmarks 1987

Birinci baskı: Kasım 1997
ISBN 975 7972 11 8
© Bütün Türkçe yayın hakları
Uluslararası Yayıncılık Limited Şirketi'ne aittir.

Çeviren: **Melike Çakırer**
Yayına hazırlayan: **Özden Dönmez**
Kapak: **Levent Şensever**

Dizgi: Uluslararası Yayıncılık
Baskı: Yön Matbaası
Kapak baskı: Yön Matbaası

İçindekiler

Önsözler *5*

Giriş *11*

1
Sürekli Devrim *17*

2
Stalinizm *37*

3
Strateji ve Taktik *59*

4
Parti ve Sınıf *87*

5
Miras *107*

Notlar *129*

İngilizce baskıya önsöz

Bu küçük kitap varlığını Tony Cliff'in teşvikine, önerilerine ve pratik yardımına borçludur.

Cliff'in Troçki'nin fikirlerine yaklaşımının her yönüyle sıradışı olması, büyük ölçüde 1947'den bu yana yaptığı değerlendirme ve eleştirileri temel almasından kaynaklanmaktadır. Tabii ki, benim yaptığım her vurgudan Cliff sorumlu değildir.

Üç kişiye daha, ayrı ayrı teşekkür borçluyum. Nigel Harris'in yazdıkları ve söyledikleri ilk yaptığım Troçki değerlendirmemi çok değiştirdi. John Molyneuex'nün yazdığı "Marksizm ve Parti" kitabı görüşlerimi göründüğünden fazla etkiledi. Chanie Roserberg çok aktif politik yaşamındaki az olan boş zamanlarında, el yazılarımı daktilo etti. Onun katkısı olmaksızın bu kitap olamazdı.

Duncan Hallas, Londra Temmuz 1979

Yunanca baskıya önsöz

Bu kitabın yazıldığı 1979 yılından beri stalinist devlet rejimlerinin krizi ve tamamen çöküşü, dünya koşullarını derin bir şekilde değiştirdi.

Stalinist baskının çelikten pençesi bir kere çatlayıp çözüldükten sonra pratikte sağda ve solda sosyal güçlerin ve siyasi eğilimlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Bunda şaşılacak bir şey yok. Stalinist toplumlar sınıflı toplumlar olduklarından, çeşitli sınıfsal çıkarlar ortaya çıkıyor. Uzun zamandır bastırılmış ve boğulmuş olan sınıf mücadelesi açık siyasi bir biçim almaktadır. Dolayısıyla kaçınılmaz olarak, üst sınıflar burjuva-demokratik, burjuva 'liberal', 'milliyetçi' ve diğer politik biçimlerde tekrar gruplanmaktadırlar. Aynı zamanda işçi sınıfının acil çıkarlarının çelişik ve yozlaşmış bir yansıması olarak sosyal demokratik eğilimler gelişmekte ve şimdiye kadar küçük ölçekte de olsa az çok sosyalist gruplar orta çıkmaktadırlar.

Doğal olarak, stalinist devletleri birkaç kusurla, bozulmayla ve 'kişiye tapınma'sıyla temel olarak sosyalist olarak gören soldakilerin moralleri bozuk ve şaşkın durumdalar. Bu devletleri esas olarak sosyalist bir sınıf olmayan oldukça ince bir bürokratlar tabakası tarafından yönetilen 'işçi devletleri' (dejenere işçi devleti vs.) olarak görenler de vardı. Öyle görenlere göre bu ince bürokrat tabakanın zorla yok edilmesi sağlıklı ve canlı bir sosyalist toplumu ortaya çıkaracaktı. Öyle düşünenlerin de moralleri bozuk ve şaşkın durumdalar.

Daha yaygın olarak, Doğu Avrupa'daki isyanların 'ka-

pitalizmi güçlendirdiği' yani aslında 'sosyalizmin sonunu' getirdiği düşüncesi var. Tabii ki bu kapitalist sınıfların satın aldığı gazeteciler ve aydınlardan beklenen bir çizgi. Ancak yollarını kaybetmiş eski solcular aynı çizgiye yardımcı oluyorlar.

Doğu Avrupa'da olan ve başka yerlerde olacak olanlar işçi sınıfını sömüren yapıların örgütlenme değişikliğinden başka bir şey değil. Bu değişiklikler işçi sınıfı mücadelesi, işçi sınıfının örgütlenmesi reformist olsun devrimci olsun, çok daha geniş olasılıklara yol açıyor. Marks'ın dediği gibi sosyalizm işçi sınıfının kendi kurtuluşudur. Dolayısıyla işçi sınıfının daha özgür ve geniş politik ve sendikal örgütlenmesine yol açan değişiklikler geri bir adım değil, ileri bir adım oluşturur.

Bu yeni durumda marksizme Troçki'nin katkısı daha fazla güncellik kazanmıştır. Canlı bir marksizm oluşturmak için sadece Troçki'nin kitaplarını okumak yetmez. Sadece sekterler ve çok bilmişler geçmişte yapılmış bir çalışmanın ne kadar derin olursa olsun bunu yapabileceğine inanabilir. Tabii ki kitap okumak bugünün mücadelelerine katılmak ve analiz etmeye ikame edilemez. Ama Troçki'nin teorik ve pratik çalışmalarının yöntemi ve içeriği (yanlışları dahil) bugünkü devrimci sosyalist hareketi inşa etme çabalarımız için son derece değerli bir rehberdir.

Duncan Hallas, Londra, Nisan 1990

Türkçe baskıya önsöz

Bu küçük kitabın Yunanca yayınlanmasından bu yana stalinist devletlerin çöküşü devam ediyor. Tony Cliff 1948'de yazdığı 'Rusya'da Devlet Kapitalizmi' kitabında Rus egemenliğine karşı ulusal kurtuluş mücadelelerinin stalinist rejimin kaderini belirleyebileceğini yazdı. 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve bundan sonraki Rusya içindeki ulusal mücadeleler bu analizi doğruladı.

Çin'deki gelişmeler başka biçimde stalinist bürokrasinin kapitalist nitelikli olduğunu kanıtladı. Rejimde hiçbir değişiklik olmadı (bir öğrenci isyanı olarak nitelendirilen ama aslında milyonlarca işçi tarafından desteklenen kitlesel Tiananmen Meydanı isyanına rağmen) ama Çin'in çeşitli bölgelerinde ekonomi serbest piyasa kapitalizminin en barbar biçimleriyle işliyor. Bu politika Mao'nun kendi seçtiği halefi olan Deng Shao Ping partinin ve devletin başında iken uygulandı. Çin örneği, sağcı ideologlara karşı bir yanıt oluşturuyor. Stalinist bürokrasinin baskılı politik diktatörlük uygulaması devam ettikçe, serbest piyasa politikası uygulanması 'serbest piyasa' ve politik özgürlük arasında hiçbir ilişki olmadığını açıkça gösteriyor. Tabii ki zaman zaman serbest piyasa ve askeri diktatörlüğün beraber olduğu Türkiye ve Şili gibi ülkelerde serbest piyasanın özgürlüğü getireceği iddiaları her zaman biraz boş gözüküyor.

Doğu'daki ekonomilerin piyasa ekonomisine dönüştürülmesi son derece yavaş oluyor. Bu beklenen bir şey. Stalinist rejimler derin bir ekonomik kriz yüzünden çöktü. Doğu'daki ekonomiler iflas etmişti. Ekonominin zarar eden dev

sektörlerini hiçbir özel sektör patronu almaz. Dolayısıyla ülkeden ülkeye değişen ölçüde ekonominin büyük bir kısmı devletin elinde kalıyor. Özü aynı kalıyor. Rekabet ve karın peşinde olmak, Marks'ın anlattığı gibi sermaye biriktirmek üreticiler için yoksulluk ve bir azınlık için zenginlik demek.

Doğu Avrupa'daki ve eski Sovyeteler Birliği'ndeki bazı ülkelerde eski komünist partilerin yeniden ortaya çıkması ve bazen seçimlerde başarı kazanması 'komünizme dönüş' söylentilerine yol açmaktadır. Öyle bir şey yok. 1990'da yazdığım gibi, sosyal demokrat akımların ortaya çıkması beklenilebilir. Bazı ülkelerde eski stalinist bürokratlar (bunlar genellikle eski rejimde çok önemli bürokratlar değillerdi) eski Komünist Parti'nin şeklini kullanarak sosyal demokrat partiler kurmuşlardır. Stalinist bürokrasinin büyük bir kısmı etkisini ve bağlantısını kullanarak özelleştirilmiş yeni işletmelerin sahipleri oldu. Bu yeni 'sosyal demokrat' olmuş komünist partiler bu özelleştirmeleri iptal etmeyi önermiyorlar. Bu partiler İngiliz İşçi Partisi ya da Alman SPD'den daha sosyalist değiller.

Hem stalinizmden doğrudan etkilenenler, hem de devletçi fikirleriyle stalinizmden dolaylı biçimde etki gören reformistler için bu süreç solda büyük bir karışıklık yarattı. Bu Troçki'nin fikirlerinin önemini artırmıştır. Bir kuşak boyunca solda Stalin'i eleştiren tek ses Troçki'ninkiydi. Ancak Troçki'nin eleştirisi Lenin'in ve Ekim Devrimi'nin aşağıdan sosyalizmini savunan devrimci bir eleştiri idi. Stalinist devletler çökünce stalinizmi en coşkulu biçimde savunanların birçoğu onu eleştirmeye başladı. Ancak Stalin'i eleştirerek Stalin'in saptırdığı gelenekle beraber gerçek devrimci geleneği reddediyorlar. Troçki'nin Lenin'i, bolşevikleri ve Ekim Devrimi'ni ve onların yarattığı politik geleneği savunması, (eksiklerine rağmen) ve stalinizme karşı saldırısı, devrimci sosyalist cephanelikte vazgeçilmez silahlar olarak duruyor.

Duncan Hallas, Londra, 31 Mart 1996

Giriş

Leon Troçki 1879'da doğdu ve sosyal demokrat II. Enternasyonal marksizminin tarihe karıştığı bir dönemde yetişti ve bilinçlendi.

Her kuşakta geniş ölçüde değişken koşullardan, toplumsal örgütlenme ve ideolojilerden kaynaklanan aynı zamanda bir arada varolan birçok olası düşünsel dünya vardır. Sosyal demokrasininki, o zaman varolan bilimsel, materyalist bir dünya görüşüne en yakın, en ileri yaklaşımdı.

Ukraynalı bir Yahudi köylü ailesinin oğlu olan Lev Davidovitch Bronstein'ın (Troçki adı bir gardiyanın ismiydi) bu bakış açısına sahip olması yeteri kadar dikkat çekiciydi. Yaşlı Bronstein hali vakti yerinde bir köylü, bir kulaktı (zaten öyle olmasaydı Troçki çok az resmi eğitim görecekti) ve devlet tarafından anti-semitizmin teşvik edildiği ve pogromların hiç de az olmadığı bir memlekette bir Yahudi'ydi. Romantik devrimci bir başlangıç döneminden sonra, genç Troçki marksist oldu. Çok geçmeden, Çarlık otokrasisi koşullarında bir profesyonel devrimci ve siyasi tutuklu oldu. İlk olarak 19 yaşında tutuklandı ve hapiste 18 ay geçirdikten sonra Sibirya'da 4 yıl sürgüne mahkum edildi. 1902'de sürgünden kaçtı ve o zamandan ölümüne kadar devrim onun mesleği oldu.

Bu kısa kitap, olaylardan çok fikirlerden bahsetmektedir. Bir biyografi denemesi kesinlikle değildir. Yazarın politik sonuçlarına hangi görüşle bakılırsa bakılsın, Isaac De-

---

pogrom: Yahudi katliamları

utscher'in üç ciltlik eseri daha uzun süre biyografik çalışma olarak otorite olmaya devam edecektir.

Ancak Troçki'nin fikirlerinin bir özetini sunmak çabası hemen ardından bir güçlükle karşılaşır. Troçki büyük marksist düşünürlerin çoğundan daha fazla (Lenin bir istisnadır) hayatı boyunca işçi hareketi içindeki devrimcilerin karşılaştığı acil sorunlarla uğraşmıştır. Söylediği veya yazdığı hemen herşey andaki duruma veya mücadeleye ilişkindir. 'Batı marksizmi' diye ortaya çıkacak olanla farkı bundan daha fazla vurgulanamazdı. Bu sonraki eğilimi savunan bir tarihçi şöyle yazmıştı: 'Onun (Batı marksizminin) özelliklerinden ilki ve en başta geleni bu marksizmin siyasi pratikten yapısal olarak ayrılmasıdır'.[1] Bu Troçki'nin marksizmi için söylenebilecek en son şeydir.

Dolayısıyla, yetersiz ve kabataslak bir uslüpla da olsa, Troçki'nin fikirlerinin biçimlenmesinin dayandırıldığı arka planın bazı öğelerini ortaya koymak gereklidir.

Rusya geri kalmış, Avrupa ise gelişmişti. Bu bütün Rus marksistlerinin (tabii sadece marksistlerin değil) temel fikriydi. Avrupa ileriydi çünkü sanayileşme gelişmişti ve marksist programa sadık olduklarını iddia eden büyücek işçi partileri biçimindeki sosyal demokrasi hızla büyüyordu. Ruslar için (ve bir ölçüde genelde) Almanca konuşulan ülkelerdeki partilerin önemi çoktu. Alman ve Avusturya İmparatorlukları'ndaki sosyal demokrat partiler marksist programları (1891 Alman Erfurt programı, 1888 Avusturya Heinfeld programı) tamamen benimsemiş genişleyen işçi partileriydi. Onların Rus marksistleri üzerindeki etkisi çok büyüktü. Zaten için için kaynayan bir işçi sınıfına sahip olan Polonya'nın Çar ve iki Kayzer'in imparatorlukları arasında paylaşılması ilişkiyi sağlamlaştırdı. Hatırlanacağı gibi, Rosa Luksemburg Rus işgalindeki Polonya'da doğdu ama Alman hareketi içinde sivrildi. Bunun şaşılacak bir yanı yoktu. O zaman sosyal demokratlar için 'ulusal' sınırlar önemli değildi.

Bu büyüyen hareket, (Almanya'da 1878 ve 1890 yılla-

rı arasında yasa dışıydı fakat sonraki yıl sınırlı bir oylamada bir buçuk milyon oy almıştı) fikir bakımından 19. yüzyılın sonlarında Engels'in geliştirdiği fikirlerle ilk marksistlerin fikirlerinin sentezi tarafından besleniyordu. Ayrıntılı bir bilimsel dünya görüşü denemesi olan Engels'in Anti-Duhring(1878) adlı kitabı, 'marksizmin papası' Karl Kautsky'nin basitleştirmelerinin (ya da vulgarizasyonunun*) ve Rus G.V. Plekhanov'un çok daha derin yorumlarının temeli olmuştur.

Bu canlı entelektüel/pratik dünyada - çünkü Engels ve öğrencileri ve onu örnek alanlar işçilerin partisi içinde teori ve pratik arasında bir bağlantı kurmuşlardır - genç Troçki entelektüel olarak gelişti ve kısa zamanda kendinden büyüklerin öğrencisi olmaktan çıktı. Engels'e olan saygısı çok büyüktü.

Ancak, marksist dünya görüşünü özümsemesinin ilk yıllarında geri ülkeler sorununda o zamanki marksist ortodoksluğa itiraz ediyordu. İlk önce Rus marksizminin mülteci liderleriyle tanışacak ve Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin gerçek kuruluş konferansı olan 1903 Kongresi'nde önde gelen bir rol oynayacaktı.

1902 yazında, Troçki bir saman yığını altında Sibirya'da Verkholensk'den kaçtı. Ekim'de, Londra'da Kings Cross istasyonu yakınında bulunan Rus sosyal demokrasisinin yönetim merkezine ulaştı. Lenin, Krupskaya, Martov ve Vera Zasuliç hepsi bu bölgede yaşıyorlardı ve merkezi, disiplinli bir partinin yayın organı olan *Iskra* burada çıkarılıyor ve Rusya yeraltı örgütüne gönderiliyordu. Çok geçmeden Troçki *Iskra* takımının iç tartışmalarına katıldı - Lenin onun yayın kuruluna girmesini istemişti ama Plekhanov bu fikre şiddetle itiraz etti - ve böylece Lenin'le ve ilerde menşevizmin liderleri olacak Plekhanov ve Martov ile de yakınlaşma fırsatı buldu. Çünkü *Iskra* grubu zaten bölünmek üzereydi.

Bu 1903 yazında yapılan kongrede açığa çıktı. Iskracı-

Vulgarizasyonunun: Kabalaştırma

lar, Yahudi halkı arasında çalışma sözkonusu olduğunda Yahudi sosyalist örgütü Bund'un Yahudiler arasında ayrı örgütlenmeye kadar varan otonomi taleplerine ve ekonomistlerin reformist eğilimine karşı birlikte muhalefet ettiler. Daha sonra *Iskra* grubu kendi içinde bolşevik çoğunluk ve menşevik azınlık olarak ikiye bölündü.

Başlangıçta bu bölünme tam kesin değildi, çünkü tavırlar net değildi. Plekhanov önce Lenin'in yanındaydı, Troçki menşevik lider Martov'u destekliyordu.

İki yıl sonra Troçki Rusya'ya döndü. 1905 Devrimi yoldaydı. Devrim sırasında Troçki tam olgunluğa erişti. Henüz 26 yaşında iken en ünlü devrimci liderlerden biri ve dünyaca tanınan bir isim oldu. Küçük grup ve göçmen politikasının arasından sivrildi ve mükemmel bir konuşmacı ve kitle lideri haline geldi. Petrograd Sovyeti'nin Başkanı olarak büyük ölçüde taktik liderlik ortaya koydu ve 1917 Devrimi'nde onu karakterize edecek olan o kesin kararlılığını ve soğukkanlılığını gösterdi.

Devrim bastırıldı. Çarlık ordusu sarsılmıştı ama yok olmamıştı. Bu deneyden - Lenin ona "kostümlü prova" diyordu - sosyal demokrasi içinde farklı eğilimler ayrıştı. İsmen hala menşevik sayılan Troçki, kendi özgün sentezini, Sürekli Devrim teorisini geliştirdi.

Sonraki on yıl, yine küçük mülteci grupları içinde ve artık uzlaşmaz eğilimler haline gelmiş olanları birleştirmek için faydasız çabalarla geçti. Daha sonra savaş ve savaş karşıtı faaliyet başladı ve Şubat 1917'de Çar devrildi. Troçki artık gerçek bir kitlesel işçi partisi olan Bolşevik Partisi'ne Temmuz'da katıldı ve birkaç hafta içinde partiyi destekleyen kitlelerin gözünde Lenin'den sonra ikinci adam olması onun kişiliğinin, yeteneğinin ve şöhretinin gücünü gösteriyordu. Ekim ayaklanmasının fiilen örgütlenmesi ona verildi ve 38 yaşında parti ve devlet içinde iki ya da üç en önemli isimden biri ve aynı zamanda bir müddet sonra dünya komünist hareketinin yani Komünist Enternasyonal'in en önemli liderlerinden biri oldu. Kızıl Ordu'nun esas

yaratıcısı ve yöneticisiydi ve politikanın her alanında etkili idi.

Bu zirveden aşağı indirilmesi Troçki'nin kaderiydi. Bu düşüş sadece kişisel bir trajedi değildi. Troçki devrimin yükselmesiyle yükseldi ve devrimin çökmesiyle de düştü. Kişisel tarihi Rus Devrimi ve enternasyonal sosyalizm tarihiyle iç içedir. 1923'ten sonra Rusya'da stalinizme karşı büyüyen muhalefetin liderliğini yaptı. 1927'de partiden ve 1929'da SSCB'den ihracından sonra, son onbir yılı gerçek komünist geleneği yaşatmak ve devrimci bir örgütte birleştirmek için imkansızlıklara karşı kahramanca mücadele ile geçti. İftiraya uğramış ve yalnız bırakılmış olarak, 1940'da, Stalin'in emri ile öldürüldü. Arkasında cılız bir enternasyonal örgüt ve varolan marksizmin en zengin kaynaklarından biri olan toplu yazılarını bıraktı.

Bu kitap dört konu üzerinde yoğunlaşacaktır. Bunlar hiçbir şekilde Troçki'nin marksist düşünceye katkılarının hepsi değildir çünkü o, olağanüstü geniş ilgi alanları olan olağanüstü bir yazardı. Bununla beraber, hayatı boyunca çalışması esas olarak bu dört sorunla ilgiliydi ve ciltler dolusu yazılarının büyük bir kısmı bir şekilde bu sorunlarla ilgilidir.

Bu konuların ilki 'Sürekli Devrim' teorisi, ve bunun 20. yüzyıl Rus devrimleriyle ve bugün 'Üçüncü Dünya' denilen sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki daha sonraki gelişmelerle ilişkisi.

İkincisi, Rus Ekim Devrimi'nin sonu ve stalinizm sorununun tümü. Troçki, stalinizmin ilk tarihsel materyalist analizini yaptı ve onun analizi ne şekilde eleştirilirse eleştirilsin, marksist bakış açısından bütün sonraki ciddi analizler için başlangıç noktası olacaktı.

Üçüncüsü, Troçki'nin katkısının Marks ve Lenin'inkinden hiç de az olmadığı bir alan olan çeşitli değişken durumlarda devrimci kitle partilerinin strateji ve taktikleridir.

Dördüncüsü, parti ve sınıf ilişkisi sorunu ve devrimci hareketi kitlesel işçi örgütlerinin karşısında marjinal duru-

ma getiren tarihsel gelişim.

Isaac Deutscher Troçki'yi son yıllarında "klasik marksizmin son kalan varisi" olarak tarif ediyordu. O bunun da ötesindeydi. Onun düşüncesine muazzam çağdaşlığı kazandıran da işte budur.

1

Sürekli Devrim

18. yüzyılın son çeyreğinde, uzak geçmişteki tarımsal gelişmeden beri insanlık tarihinin en köklü değişimi olan endüstri devrimi, dünyanın küçük bir köşesinde, Britanya'da, karşı konulmaz bir ivme kazandı. Ancak çok geçmeden burjuvazinin iktidarı ele geçirdiği veya ele geçirmek üzere olduğu başka ülkelerde İngiliz kapitalistlerinin taklitçileri ortaya çıktı.

Bu yüzyılın başlangıcına kadar sanayi kapitalizmi dünyaya egemen oldu. Britanya, Fransa, Almanya, Rusya, ABD, Belçika, Hollanda, İtalya ve Japonya gibi sömürgeci imparatorluklar dünya topraklarının büyük çoğunluğunu kaplamışlardı. Esas olarak kapitalizm öncesi toplumlar olan ve ismen bağımsızlıklarını koruyanlar (Çin, İran, Osmanlı İmparatorluğu, Habeşistan, vs.) aslında büyük emperyalist güçlerin biri ya da diğerinin egemenliğindeydi veya bu güçler arasında paylaşılmışlardı - 'nüfuz alanları' sözcükleri bunu tam olarak ifade eder. Böyle sözde 'bağımsızlığın' hala var olmasının sebebi emperyalistler arası rekabetti (İran'da Rusya'ya karşı Britanya; Tayland'da Fransa'ya karşı Britanya; Türkiye'de Britanya'ya karşı Almanya - Rusya da bu yarışın içindeydi; Çin'de ABD, Almanya, Rusya, Fransa, Japonya ve çeşitli önemsiz rakipler hepsi birbirleriyle rekabet ediyorlardı)

Ancak sanayi kapitalisti güçlerin istila ettiği veya bu güçlerin hegemonyası altındaki ülkeler genellikle 'ana vatanların' kopyaları haline dönüşmemişlerdi. Aksine, esas olarak sanayi öncesi toplumlar olarak kalmışlardır. Sosyal ve ekonomik gelişmeleri egemenlik veya istila yolu ile ciddi olarak etkilenmiş ve yozlaştırılmıştır ama bu ülkeler yeni tür topluma dönüştürülmemişlerdir.

Hint dokuma sanayinin (bağımsız zanaatkarlar tarafından üretilen yüksek kaliteli ürünlere dayanan) makinede dokunmuş ucuz Lancashire pamuklu kumaşlarıyla yokedilmesi ile ilgili Marks'ın ünlü açıklaması, şimdi Üçüncü Dünya denilen ülkelere Batı kapitalizminin ilk darbesinin kaba bir resmi olarak hala günceldir: Yoksullaştırma ve toplumsal gerileme.

Troçki'nin deyişiyle bu 'birleşik ve eşitsiz gelişim' süreci dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun yalnızca sosyal ve ekonomik olarak geliştirilmediği değil aynı zamanda geri bıraktırıldığı bir duruma yol açtı ve hala yol açıyor. O zaman bu ülkelerdeki halk kitlelerini ileri götürecek yol neydi ve nedir?

Troçki, 26 yaşında genç bir adamken, bu sorunun çözümüne son derece orijinal bir katkıda bulundu. Hem dünya ölçeğinde kapitalizmin eşitsiz gelişiminin gerçeklikleri, hem de sanayideki gelişmenin gerçek öneminin marksist analizi temelinde bir çözümdü bu; yani, kendini egemen sınıf düzeyine getirme yeteneğinde olan ve iktidarı sırasında sınıfları, sınıf mücadelesini ve yabancılaşmanın ve baskının bütün biçimlerini kaldıracak olan sömürülen bir sınıfın, proletaryanın, ve ileri sınıfsız toplumun maddi temellerinin bir kerede ve aynı zamanda yaratılması.

Doğal olarak, Troçki, ilk aşamada Rusya'ya ilişkin fikirlerini geliştirdi. Dolayısıyla, onun katkısının bütün önemini görebilmek için 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında Rus devrimcileri arasındaki tartışmaların ideolojik arka planına bakmak gereklidir. Ama sadece Rus devrimcileri tartışmıyorlardı bu sorunu, çünkü o zaman gerçek bir

enternasyonal hareket vardı.

> "Avrupa ve Kuzey Amerika yeniden örgütlendikten sonra (devrim olursa) öyle büyük bir güçle donanacaklar ve öyle bir örnek olacaklar ki, yarı-gelişmiş ülkeler kendiliğinden onların yolunu izleyeceklerdir. Bunun sorumlusu sadece ekonomik ihtiyaçlar olacaktır. Fakat bu ülkelerin sosyalist örgütlenmeye geçmeden hangi sosyal ve politik evrelerden geçmek zorunda kalacakları konusunda, bana göre, bugün yalnızca boş hipotezler ileri sürebiliriz. Sadece bir tek şey kesindir; muzaffer proletarya, kendi zaferine zarar vermeden hiçbir yabancı ulusa hiçbir şekilde zorla iyilik yapamaz."[1]

1882'de Engels Kautski'ye böyle yazmıştı. Onun aklında Rusya yoktu. Bu mektupta sözü edilen ülkeler Hindistan, Cezayir, Mısır ve 'Hollanda, Portekiz ve İspanyol sömürgeleriydi.' Bununla beraber, onun genel yaklaşımı II. Enternasyonal'in ne olacağı hakkındaki (1889'dan sonra) düşüncesini temsil ediyordu. Politik gelişmelerin yolu, ekonomik gelişmelerin yolunu izleyecekti. Kapitalizmi yıkacak ve sonunda proletaryanın ve bütün sınıfların (bir proletarya diktatörlüğü evresinden sonra) yok olarak geleceğin sınıfsız toplumuna dönüşümünü sağlayacak olan devrimci sosyalist hareket kapitalizmin ve onun ayrılmaz parçası olan proletaryanın ilk geliştiği yerde gelişecekti.

Engels'in mektubundan sonraki yılda 'Emeğin Kurtuluşu' grubunu kuran Rus marksistleri Rusya'yı tarih sahnesinde yerine oturtmak zorundaydılar.

Grubun önderi Plehanov'un hiç şüphesi yoktu. Ona göre 1880'lerde ve 1890'larda Rus İmparatorluğu esas olarak kapitalizm-öncesi bir toplumdu ve bunun için sosyalizm sorunu sözkonusu edilmeden önce kapitalist gelişme sürecinden geçmek zorundaydı. Rusya'nın Avrupa'daki gelişmelerin seyrine göre kapitalist gelişme aşamasını tamamen atlayarak, otokrasiyi deviren ve 1880'lerde hala varlı-

ğını sürdüren, toprağın geleneksel komünal mülkiyetini (Mir) korumayı amaçlayan bir köylü hareketi temelinde sosyalizme geçişi başarabileceği fikrine kesinlikle karşı çıktı. Marks da bir zamanlar bu fikir üzerinde durmuştu.

'Köylülükle Sosyalizme' ekolüyle (narodnikler) polemikler sonucunda gelişen Plehanov'un görüşleri bütün sonraki Rus marksizmi için başlangıç noktası oldu. Aslında Rusya'da kapitalizmin gelişmesi, Mir'in kaldırılması, 'sosyalizme Rus biçimi geçiş'in hayal olduğu - bu fikirler bir sonraki kuşak Rus marksistleri için, yani Lenin ve birkaç yıl sonra Troçki ve onların bütün arkadaşları için temel olmuştu. Lenin'in *Toplu Eserleri*'nin ilk üç cildi büyük ölçüde narodniklerin eleştirisini ve Rusya'da kapitalizmin kaçınılmazlığı - ve ilerici niteliğinin - kanıtlarını kapsamaktadır. Dağınık sosyal demokrat gruplar ve çevrelerden birleşik ulusal bir örgüt yaratmak için 1900 yılında kurulmuş olan *Iskra* grubu, kendini kesin olarak sanayi proletaryasının örgütün temeli olduğu görüşü üzerine oturttu.

Üç soru ortaya çıktı: Birincisi, proletaryanın (hala küçük bir azınlık olan), burjuvazinin ve köylülüğün (büyük çoğunluk olan) politik rolleri arasındaki ilişki nedir; dolayısıyla Rusya'da olacak olan devrimin sınıf karakteri neydi; son olarak, gelişmiş Batı ülkelerindeki proletarya hareketleri ile devrim arasındaki ilişki nedir?

Bu sorulara verilecek farklı cevaplar ortaya çıkacak bellibaşlı muhalif eğilimleri tanımlayan iki başlıca sonuçtan biriydi. (Diğeri devrimci partinin niteliği idi). Troçki'nin sürekli devrim teorisini anlayabilmek için 1905 Devrimi'nden sonra gelişmiş bir şekilde ortaya çıkan bu cevaplara kısaca bakmak gerekir.

Menşevizm

Menşevik görüş şöyle özetlenebilir: Üretici güçlerin gelişme düzeyi (yani, Rusya'nın genel ekonomik geriliği ile birlikte küçük ama önemli ve büyüyen modern sanayi) 1789-94 arasında Fransa'dakine benzer bir burjuva devrimin ola-

sı olduğunu ifade eder. Bunun için burjuvazi iktidara gelmeli, kapitalist temelde kapitalizm öncesi sosyal ilişkilerin kalıntılarını temizleyecek ve üretici güçlerin (ve dolayısıyla proletaryanın) hızlı büyümesinin yolunu açacak burjuva-demokratik bir cumhuriyet kurulmalıdır. Böylece sosyalist devrim için mücadele kendiliğinden gündeme gelecektir.

Dolayısıyla proletaryanın politik rolü burjuvaziyi Çarlığa karşı desteklemektir. Proletarya politik bağımsızlığını korumalıdır; yani, sosyal demokratlar proleter olmayan güçlerle birlikte devrimci bir hükümette yer alamazlar.

Köylülüğe gelince, o bağımsız politik bir rol oynayamaz. Esas olarak şehirdeki burjuva devrimini destekleyen ikinci dereceden devrimci bir rol oynayabilir ve, bu devrimden sonra, az ya da çok hızlı ekonomik farklılaşma geçirerek kapitalist çiftçiler katmanı (muhafazakar olacaklardır), küçük toprak sahipleri katmanı ve topraksız tarım proleterleri olarak dönüşeceklerdir.

Rus devrimi (eğer Avrupa'daki sosyalist devrimden önce olursa) Batı sosyal demokrasilerini canlandıracağı halde, Rus burjuva devrimi ile Avrupa işçi hareketi arasında hiçbir organik bağ yoktur.

Aslında, menşevizm kendi içinde çeşitlilik taşıyan bir eğilimdi. Farklı menşevikler bu tablonun (ki esas olarak Plehanov'a aittir) birçok kısmına farklı vurgular yapıyorlardı ama hepsi onun genel hatlarını kabul ediyorlardı.

1905 Devrimi başlıca yanlışları ortaya çıkardı. Burjuvazi devrimde kendine ayrılan rolü oynamayacaktı. Tabii, büyük Fransız Devrimi'nin öğrencisi Plehanov asla aşağıdan gelen büyük bir baskı olmaksızın Rus burjuvazisinin Çarlığa karşı acımasız bir mücadelenin liderliğini üstleneceğini beklemiyordu. Fransız Devrimi'nin en son belirleyici noktası olan 1793-94 Jakoben diktatörlüğünün Parisli pleb kitlelelerin, sans-culottes'ların* şiddetli baskısı altında ikti-

*Sans-culottes: "Donsuzlar". Büyük Fransız Devrimi'nde yer alan radikal yoksul şehirdeki halk

dara geldiği gibi, Rusya'da da işçi sınıfı burjuvazinin siyasi temsilcilerini (veya onların bir kısmını) iktidarı almaya zorlayıcı gerçek hareket ettirici güç olacaktı. Fakat 1905 ve sonrası, Rus burjuvazisinde 'Robes piyerist' eğilimlerin olmadığını gösterdi. Dolayısıyla Rus burjuvazisi ihtilalci altüst oluş karşısında Çar'ı destekledi.

Daha 1898'de Rus Sosyal Demokrat'larının Birinci Kongresi için verilen Manifesto'da durum şöyle açıklanıyordu:

> "Avrupa'da doğuya doğru gidildikçe, burjuvazi siyasi anlamda daha zayıf, daha korkak ve daha aşağılık bir hal alır ve proletaryanın payına daha fazla kültürel ve siyasi görevler düşer."(2)

Bu coğrafi olmaktan daha çok tarihi bir sorundu. Sanayi kapitalizminin ve modern proletaryanın gelişmesi burjuvaziyi her yerde, sanayileşmenin embriyonik olduğu yerlerde bile, tutucu bir sınıf haline getirmişti. Aslında, 1848-49'da Almanya'daki devrimin başarısızlığı bunu çok önceden göstermişti.

Bolşevizm

Bolşevik görüşler menşeviklerle aynı hareket noktasında başlamıştı. Gelmekte olan devrim sınıf karakteri anlamında ancak bir burjuva devrim olacaktı. Burjuvazinin sadece baskı altında tutulmasıyla yetinmeyi reddediyor ve bir alternatif öneriyordu.

"Burjuva-demokratik çizgilerin yanısıra Rusya'da ekonomik ve siyasi durumun değişmesi kaçınılmazdır ve önlenemez," diye yazmıştı Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* (Temmuz 1905) adlı kitabında.

> "Yeryüzünde hiçbir kuvvet bu dönüşümü engelleyemez, ama onu etkileyen mevcut güçlerin bileşik eylemi iki şeyden biri ile sonuçlanabilir, bu dönüşümün iki

biçiminden birini getirebilir. Ya, 1) olaylar 'devrimin çarlık üzerinde kesin bir zaferi' ile son bulacaktır, ya da, 2) bu güçler kesin bir zafer için yetersiz kalacak ve olaylar Çarlık ile burjuvazinin en 'tutarsız' ve en 'çıkarcı' unsurları arasındaki bir pazarlıkla sonuçlanacaktır. Kimsenin önceden kestiremeyeceği sonsuz derecede çeşitli ayrıntılar ve düzenlemeler, genel çizgileriyle, bu sonuçlardan birine ya da ötekine varacaktır.

"Şimdi bu iki olasılığı, önce toplumsal önemleri açısından, ve sonra da sosyal-demokrasinin bu sonuçlarından biri ya da ötekisi içindeki konumu ('erimesi' ya da 'ellerinin-kollarının bağlanması') açısından ele alalım.

"'Devrimin Çarlık üzerinde kesin bir zaferi' ile ne denmek isteniyor? Daha önce de gördük ki, bu ifadeyi kullanırken yeni-*Iskra* grubu, bunun ivedi siyasal önemini bile kavrayamamaktadır. Hele bu kavramın sınıfsal özünü ise hiç anlamıyor. Elbette ki, biz marksistler, hangi koşullar altında olursa olsun, (Gapon tipi) bir sürü devrimci demokratın yaptığı gibi 'devrim' ya da 'büyük Rus devrimi' gibi *sözcükler* ile aldatılmaya fırsat vermemeliyiz. Bizim (herkesçe anlaşılabilir gerçek bir güç olan) 'Çarlık'a karşı duran ve ona karşı 'kesin bir zafer' kazanabilecek gerçek toplumsal güçlerin neler olduğunda tam bir açıklığa kavuşmuş olmamız gerekir. Büyük burjuvazi, toprak beyleri, fabrikatörler'in başını çektiği 'topluluk', böyle bir güç olamaz. Görüyoruz ki, bunlar kesin bir zaferi bile istemiyorlar. Biliyoruz ki, sınıfsal konumları gereği Çarlığa karşı kesin bir savaşım verme yetenekleri yoktur; kesin bir savaşıma girmekte, özel mülkiyet, sermaye ve toprak, bunların ayaklarına ağır bir köstek olmaktadır. Bunların, proletaryaya ve köylülüğe karşı kullanmak için, Çarlığın, bürokratik, askeri ve polis güçlerine öylesine büyük gereksinmeleri vardır ki, Çarlığın yıkılmasını isteyemezler. Hayır, 'Çarlık üzerinde kesin bir zafer' kazanabilecek tek güç *halktır*, yani proletarya ve köylülüktür. 'Devrimin Çarlık üzerindeki kesin bir zaferi',

proletaryanın ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğünün kurulması demektir."[3]

Lenin, menşevik çizginin sadece bir yanlış olmakla kalmayıp devrimi başarıya ulaştırmakta bir isteksizliğin ifadesi olduğunu söylüyordu. Burjuva liberallerine bel bağlayan menşevik kadercilik durdurulmalıydı. Diğer taraftan köylülüğün, Çarlığın ve topraktaki feodal kalıntıların yokedilmesinde gerçek bir çıkarı vardı. Dolayısıyla 'demokratik diktatörlük' - sosyal demokratların yanısıra köylülüğün temsilcilerini de içeren geçici bir hükümet - 'demokratik bir cumhuriyeti, büyük topraklı malikanelere el konulmasını ve sekiz saatlik işgününü gerçekleştirecek ve gericiliği ezecek uygun 'Jakoben' rejimdi."[4]

Troçki'nin çözümü

Troçki 'devrimci burjuvazi'ye bel bağlamaya Lenin gibi kesinlikle karşıydı. Menşeviklerin projesini şöyle karikatürize ediyordu.

> "Gazeteci benzetmeciliği ve indirgemeciliği tarafından yaratılmış tarih dışı bir kategori ... çünkü, Fransa'da devrim demokratik devrimciler - yani Jakobenler - tarafından sonuna kadar götürülmüştü dolayısıyla Rus devrimi iktidarı devrimci burjuva demokrasisinin ellerine verebilirdi. Böylesine sarsılmaz bir cebirsel devrim formülünü ortaya atan menşevikler sonradan bu formüle gerçekte varolmayan aritmetik değerler koymayı deniyorlar."[5]

Varlığını büyük ölçüde Rus-Alman marksisti Parvus'a borçlu olan Troçki'nin sürekli devrim teorisi her bakımdan bolşevik tutumdan farklıydı.

Birincisi, ve en önemlisi, köylülüğün bağımsız politik bir rol oynayacağı olasılığını tamamen dıştalıyordu:

"Köylülük öncü devrimci rol oynayamaz. Tarih mujiğe

burjuva bir ulusu zincirlerinden kurtarma görevini veremez. Dağınıklığı, politik geriliği, ve bilhassa kapitalist sistem çerçevesi içinde çözülemeyecek olan kendi derin iç çelişkileri yüzünden, köylülük bir yandan kırda kendiliğinden isyanlarla ve diğer taraftan ordu içinde hoşnutsuzluk yaratarak eski düzeni sadece geriden güçlü hamlelerle darbeleyebilir."[6]

Bu menşevik çizginin ve Marks'ın Fransız köylülüğünü bir sınıf olarak değerlendirmesinin aynısıydı.

'Modern toplumda şehir öncü olduğundan' sadece şehirli sınıf öncü rol oynayabilir ve dolayısıyla burjuvazi devrimci değildir (ve her durumda şehirli küçük-burjuvazi sansculottes'ların rolünü oynayabilecek yetenekte değildir), "sonuçta proletarya sınıf mücadelesinde köylü kitleleri kendi devrimci liderliğine çeker ve 'devrimi sonuna kadar götürür'."[7]

Bu da kaçınılmaz olarak işçi iktidarına götürür, Lenin'in 'demokratik diktatörlüğü' sadece bir hayaldir:

"Proletaryanın siyasi üstünlüğü onun ekonomik köleliği ile uyuşmaz. Proletarya hangi siyasi bayrak altında iktidara gelirse gelsin, sosyalist politika yürütmek zorundadır. Bir burjuva devriminin iç dinamikleriyle siyasi egemenlik kazanmış proletaryanın, istese bile, burjuvazinin sosyal üstünlüğü için kendi cumhuriyetçi-demokratik koşullarını yaratma görevini sınırlayacağını düşünmek en büyük hayalcilik olacaktır."[8]

Ama bu hemen ardından bir çelişkiye yol açar. Bütün Rus marksistlerinin ortak başlama noktası tam olarak Rusya'nın sosyalizm için gerekli hem maddi hem de insani koşullardan - yani Marks'ın ifade ettiği çok gelişmiş bir endüstri ve nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan ve 'kendisi için' sınıf olarak bilince ve örgüte sahip modern proletaryadan - yoksun olduğu idi. Lenin *'İki Taktik'*te buna şid-

detle karşı çıktı:

> "Azami programa ve sosyalist devrim için iktidarın ele geçirilmesine verilen acil önem saçma ve yarı-anarşist bir fikirdir. Ekonomik gelişmenin derecesi (bir objektif koşul) ve proletaryanın geniş kitlelerinin sınıf bilincinin ve örgütlülüğünün gelişmesi (objektif koşullara ayrılmaz biçimde bağlı olan subjektif koşul) işçi sınıfının doğrudan ve bütünüyle kurtuluşunu imkansız hale getirir. Şu anda (1905'te) gerçekleşmekte olan demokratik devrimin burjuva karakterini ancak en cahil insanlar göz ardı edebilirler."(9)

Marksist bakış açısına göre, eğer olaylar sadece Rusya temelinde kalsaydı Lenin'in düşüncesi itiraz kabul etmezdi. İzleyen gelişmeler çerçevesinde belki de bu basit noktaya vurgu yapmak gereklidir. Marks ve o zaman kendilerini onun izleyicisi olarak görenler için, sosyalizm, işçi sınıfının kendi kurtuluşu demekti. Dolayısıyla, o (sosyalizm) hem büyük-ölçekli modern sanayiyi hem de kendi kurtuluşunu gerçekleştirebilecek sınıf bilinçli bir proletaryayı varsayıyordu.

Ancak Troçki Rus devriminde sadece işçi sınıfının öncü rolü oynayabileceğine ve öyle yaparsa da iktidarı ele geçirmekte başarısız olmayacağına inanıyordu. Bundan sonra olabilecekler nelerdi?

> "Devrimci hükümet sosyalizmin objektif sorunları ile karşı karşıya gelecek fakat belli bir aşamada bu sorunların çözümü ülkenin ekonomik geriliği yüzünden önlenecektir. Ulusal bir devrim çerçevesinde bu çelişkiden kurtuluş yoktur. İşçilerin hükümeti başından itibaren gücünü Batı Avrupa'nın sosyalist proletaryasının gücüyle birleştirme göreviyle yüzyüze gelecektir. Sadece bu yolla onun geçici devrimci üstünlüğü sosyalist bir diktatörlüğün başlangıcı olacaktır. Böylece, Rus proletaryası için sürekli dev-

rim bir sınıf kimliğini koruma meselesi olacaktır."[10]

Engels'in başlangıçtaki varsayımı başaşağı çevrilmişti. Kapitalizmin eşitsiz gelişmesi geri Rusya'nın geçici olarak enternasyonal bir sosyalist devrimin öncüsü olduğu bir birleşik gelişmeye yol açıyordu.

Sürekli devrim teorisi hayatının sonuna kadar Troçki'nin teorisinin merkezinde kaldı. Sadece bir yanıyla sorun hakkındaki 1917 sonrası fikirleri daha önce söylenenlerden farklıydı. 1917 öncesi söyledikleri ağırlıklı olarak işçi sınıfının kendiliğinden eylemine dayanıyordu. Göreceğimiz gibi, Troçki bu dönemde 'bolşevik merkeziyetçiliğin' şiddetli bir muhalifiydi ve pratikte partinin öncü rolü anlayışını reddediyordu. 1917'de bu konudaki tavrını değiştirdi. Onun sürekli devrim teorisinin sonraki uygulamaları devrimci işçi partisinin rolü etrafında inşa edilmişti.

Sonuç

Bütün teoriler, en azından bilimsel oldukları iddia edilen teoriler, nihai sınavlarını pratikte verirler. Bir Lancashire atasözüne göre 'pudingin iyi olup olmadığı yerken belli olur'. Ama kesin pratik sınav uzun süre gecikebilir, hatta teorisyenin ve onu destekleyenlerin ve muhaliflerinin ölümlerinden sonraya kadar gecikebilir.

İlkesel olarak deneyler yapılması her zaman mümkün olan (bu deneyleri sonuna kadar götürecek olan teknik imkanlar anında mevcut olmayabilirler) fizik bilimlerinin aksine, sosyal gelişimin bilimi marksizm (ve gerçekte, onun burjuva rakipleri, ekonomi, sosyoloji ve vs. sahte bilimler) bazı zorunlu zaman ölçeklerine göre değil, sadece tarihsel gelişim sürecinde, geçici olarak deneye tabi tutulabilir.

Sonuçlar büyük ölçüde karmaşık olduğu halde, sebep yeteri kadar sadedir. Marks'ın dediği gibi 'İnsanlar hangi koşullarda olduğunu seçemeseler de kendi tarihlerini kendileri yaparlar.' Önceki tarihsel gelişim süreci (tabii milyonlar bu sürecin farkında değildir) tarafından dayatılan baskılara

karşı koyan ve kuşkusuz kendileri de tarihsel olarak koşullandırılmış milyonlarca ve on milyonlarca insanın 'kendiliğinden' eylemleri en uzak görüşlü teorisyenin görebileceğinden çok daha karmaşık sonuçlar doğurur. Napolyon'un askeri biliminin veciz bir ifadesi olan on s'engage, et puis...onvoit (önce kavgaya gir, ve sonra gör) olayların akışını değiştirmek üzere bilinçli bir çabada olan devrimciler için her zaman önemli olmalıdır.

20. yüzyılın başında Rus devrimcileri birçoklarından daha şanslıydı. Onlar için deneme çok çabuk oldu. 1917'de ilkesel olarak proleter olmayan bir hükümette yer almayı reddeden menşeviklerin emperyalist bir savaşı sürdürmek ve devrim dalgasını geriletmek için sosyalizm karşıtlarının hükümetine katıldıkları görüldü. Pratikte, bu, Lenin'in onları Rus devriminin 'Jironden'leri olarak 1905'teki nitelemesini doğruladı.

1917 yılında demokratik diktatörlük ve Geçici Devrimci Hükümet koalisyonunun taraftarı olan bolşeviklerin başlangıçta bu hükümete 'dışardan destek' verdiği görüldü. Lenin Rusya'ya döndüğünde bu hükümetin 'kapitalistlerin hükümeti' olduğunu söyledi. Lenin'in *Nisan Tezleri*'nin etkisi ve bolşevik saflardaki devrimci işçilerin baskısı ile bolşevikler işçi sınıfının iktidarı alması doğrultusunda kesin dönüş yaptı.

1917 yılında Lenin kelimelerle olmasa bile fiilen demokratik diktatörlük perspektifini hiç duraksamadan terkedip sürekli devrim teorisini benimsediğinde, Troçki'nin haklılığı çarpıcı bir biçimde görüldü.

Yine 1917 yılında aynı zamanda pratikte ayrı olan ve 1917'deki büyük devrimci kriz sırasında olayların gidişatını etkilemekten uzak olan Troçki'nin küçük ve büyük ölçüde entelektüel olan taraftarlarının kitlesel olarak Bolşevik Partisi'ne katılmasına öncülük ettiği görüldü. Buna bağlı olarak küçük burjuva 'marksistlerin' ideolojik etkisinden bağımsız (o kadar ki böyle bir bağımsızlık ancak örgütsel araçlarla başarılabilir) işçilerin partisi için Lenin'in uzun ve zor

mücadelesinin (ki Troçki bu mücadeleye on yıldan fazla bir zaman 'sekter' olduğu için karşı çıkmıştı) aynı ölçüde haklı olduğu görüldü.[11]

Troçki Rus devriminin merkezi stratejisinde haklı olduğunu kanıtlamıştı. Ama, Cliff'in söylediği gibi, o 'ordusu olmayan parlak bir generaldi'.[12] Troçki bu gerçeği sonradan hiç unutmadı. Daha sonra 1903-4'te disiplinli bir işçi partisi ihtiyacı sorunu üzerinde Lenin'le olan ayrılığını 'hayatımın en büyük hatası' diye yazacaktı.

Ekim Devrimi ile Rus işçi sınıfını iktidara getirdi. Bu olay çerçevesinde merkez ve daha düşük ölçüde Batı Avrupa'daki eski rejimlere karşı yükselen bir devrimci isyan dalgası oluşuyordu.

Troçki'nin ve Nisan 1917'den sonra Lenin'in perspektifi esas olarak en az 'bir ya da iki' gelişmiş ülkede proleter devrimin başarısına (Lenin'in temkinli bir şekilde söylediği gibi) dayanıyordu.

Ancak, varolan (Ağustos 1914 sonrasında tutucu ve milliyetçi olduklarını pratikte kanıtlayan) sosyal demokrat partilerin gücü ve bu partilerden 1916 ve 1921 yılları arasında kitlesel kopan 'centrist' liderlerin bocalamaları ve çekingenliği, Almanya, Avusturya, Macaristan, İtalya ve başka yerlerde proletarya devrimi başarıya ulaşmadan veya geçici olarak başarıldığında da tamamlanmadan önce devrimci hareketleri sekteye uğrattı.

Troçki'nin bu olayların sonuçları hakkındaki analizleri daha sonra incelenecek. Ama öncelikle ikinci Çin Devrimi'ne (1925-27) ve Troçki'nin teorisi çerçevesinde onun sonucuna bakmak faydalı olacaktır.

Çin Devrimi 1925-27

Çin Komünist Partisi (ÇKP) sahil şehirlerindeki yeni ortaya çıkmış ama kendi kendini örgütlemeye çalışan büyükçe sanayi proletaryasının sınıfsal militanlığı ve yükselen anti-emperyalist duygular arka planına sahip olarak Temmuz 1921'de kuruldu.

Başlangıçta çok küçük olan ve tamamı entelektüellerden oluşan ÇKP, birkaç yıl içinde yeni doğmuş işçi sınıfı hareketinin fiilen önderi haline geldi.

O zaman Çin; İngiliz, Fransız, Amerikan ve Japon emperyalistleri arasında gayrı resmi olarak paylaşılmış bir yarısömürge idi. Alman ve Rus emperyalizmi 1919 öncesinde savaş ve devrim nedeniyle tasfiye edilmişlerdi.

Her emperyalist güç kendi 'nüfuz alanını' koruyor ve 'kendi' yerel ağasını, diktatörünü veya 'ulusal' hükümetini destekliyordu. Böylece o zaman egemen emperyalist güç olan İngilizler, merkez Çin'de egemen diktatör olan ve Yangtse Irmağı boyundaki bölgeleri kontrolu altında tutan Wu P'ei-fu'ya silah, para ve 'danışmanlar' verdi. Japonlar aynı yardımları Mançurya diktatörü Chang Tso-lin'e verdiler. Herbiri dönüşümlü olarak şu ya da bu emperyalist güce bağlı olan silahlı haydut grupçukları ülkenin geri kalan kısmının çoğunu kontrol altında tutuyordu.

Kanton ve çevresi kısmen tek istisnaydı. Burada Çin milliyetçiliğinin babası Sun Yat-Sen ulusal bağımsızlık, modernizasyon ve belli belirsiz 'sol' görünümlü sosyal reformlar programı yönünde bir tür yapı oluşturmuştu. 1922'den önce oldukça şekilsiz ve etkisiz bir yapıya sahip olan Sun'un partisi Komintang (KMT), yerel 'ilerici' diktatörün hoşgörüsüne dayanıyordu.

Ancak, 1922'den itibaren ilk teşebbüslerden sonra KMT liderleri 1924'de Kanton'a siyasi ve askeri danışmanlar gönderip silah vermeye başlayan SSCB hükümeti ile bir anlaşma yaptılar. KMT nispeten yeterli bir orduya sahip merkezi bir parti haline geldi. Dahası 1922'den itibaren ÇKP üyeleri 'bireyler olarak' KMT'ye gönderildiler. Hatta üç kişi KMT Merkezi'ne girdi. ÇKP içinde tepkiyle karşılaşan bu politika Komünist Enternasyonal'in Merkezi tarafından empoze edilmişti. ÇKP fiilen KMT'ye bağlanmıştı.

1925 yazı başlarında Şangay'da bir kitle grevi hareketi - başlangıçta kısmen ekonomik olan ama yabancı askerlerin ve polisin baskısıyla hızla politize olan - patlak verdi ve

Kanton ve Hong Kong dahil merkezi ve Güney Çin'in büyük şehirlerine yayıldı. 1927'nin başlarına kadar şehirlerde iniş ve çıkışlarıyla müthiş bir kitlesel ayaklanma hareketi mevcuttu. Zaman zaman, ÇKP önderliğindeki grev komitelerinin oluşturduğu '2 numaralı hükümet'le ikili bir iktidar durumu mevcuttu. Ve aynı yıllarda çok sayıda önemli eyaletlerde köylü isyanları patlak verdi. Diktatörlük rejimleri temelden sarsılmıştı. KMT ÇKP'nin yardımıyla fırtınayı atlattı ve daha sonra sosyal değişim olmaksızın ulusal iktidarı ele geçirmek için ondan yararlanma yoluna gitti. 1926'nın başlarında KMT 'yandaş' parti olarak Komünist Enternasyonal'e kabul edildi.

Hala Rus partisinde bir politbüro üyesi olmasına rağmen Troçki'nin 1925 yılında politika üzerinde doğrudan etkisi yoktu. Deutscher'e göre[13], 1926 Nisanında ÇKP'nin KMT'den çekilmesi için çağrıda bulundu. Bu konuda ilk önemli yazılı eleştirisi Eylül tarihlidir.

> "Çin'de devrimci mücadele, 1925'ten itibaren, proletaryanın geniş katmanlarının aktif müdahalesinin damgasını vurduğu yeni bir aşamaya girmiştir. Aynı zamanda, ticaret burjuvazisi ve onunla birlikte hareket eden aydın unsurlar grevlere, komünistlere ve SSCB'ye karşı düşmanca tavır alarak sağa kaymaktadırlar. Bu bellibaşlı gerçeklerin ışığında Komünist Partisi ve Komintang arasındaki ilişkilerin gözden geçirilmesi sorunu mutlaka gündeme getirilmelidir... "
>
> "Çin işçi kitlelerinin sola doğru hareketi kadar Çin burjuvazisinin de sağa hareketi kesin bir gerçektir. Şimdiye kadar Komintang işçilerin ve burjuvazinin politik ve örgütsel birliğini temel aldığından, şimdi, bu birlik, sınıf mücadelesinin merkezkaç eğilimleri tarafından parçalanmalıdır.
>
> "ÇKP'nin Komintang içinde yer alması, ÇKP'nin kendisini gelecek bağımsız politik faaliyet için hazırladığı ama aynı zamanda süregelen ulusal kurtuluş mücadelesinde

yer almayı planladığı dönemde tamamiyle doğruydu... Fakat Çin proletaryasının güçlü uyanışı, onun mücadele için ve bağımsız sınıf örgütü için isteği kesinlikle inkar edilemez... Şimdi onun (ÇKP'nin) acil politik görevi uyanan işçi sınıfının doğrudan bağımsız liderliği için mücadele etmek olmalıdır, tabii işçi sınıfını ulusal-devrimci mücadeleden çekmek için değil, aksine onu sadece en azimli mücadeleci olduğuna değil ama aynı zamanda Çin kitlelerinin mücadelesinde egemen politik lider olduğuna ikna etmek için...

"Komintang içindeki küçük burjuvazinin kurnaz manevralarla veya iyi tavsiyelerle kazanılabileceğini düşünmek umutsuz bir ütopyacılıktır. Kendi içinde güçlü olduğu ölçüde, yani Çin işçi sınıfını kazandığı ölçüde Komünist Partisi şehir ve kır küçük burjuvazisini dolaylı ve dolaysız olarak etkileyebilecektir. Ancak bu sadece bağımsız bir sınıf partisi ve sınıf politikası temelinde mümkündür."(14)

Bu Stalin ve taraftarları tarafından kabul edilemezdi. Onların politikası KMT'ye sımsıkı sarılmak ve ne olursa olsun ÇKP'yi KMT'ye bağımlı olmak için zorlamaktı. Bu yolla SSCB için Güney Çin'de belki sonradan ülke çapında iktidarı ele geçirebilecek güvenilir bir ittifak oluşturabileceklerini umuyorlardı.

Bu politika 'demokratik diktatörlük' tezinin yeniden canlandırılmasıyla teorik olarak doğrulanıyordu. Çin Devrimi bir burjuva devrimiydi ve dolayısıyla, hedefin proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü olması gerektiği iddia ediliyordu.. İşçi-köylü bloğunu korumak için hareket kendini 'demokratik' taleplerle sınırlamalıydı. Sosyalist devrim gündemde değildi. KMT'nin açıkça bir köylü partisi olmamasından kaynaklanan zorluk, Stalin ve yandaşlarınca, onun gerçekte bir 'dört sınıfın bloğu'ndan oluşan (burjuvazi, şehir küçük burjuvazisi, işçiler ve köylüler) çok sınıflı bir parti olduğu argümanı ile geçiştirilmeye çalı-

şılıyordu.

> "Bu dört sınıflı blok ne demektir? Marksist literatürde bu ifade ile daha önce hiç karşılaştınız mı? Eğer burjuvazi ezilen halk kitlelerine burjuva bayrağı altında öncülük eder, ve kendi önderliğinde iktidarı ele geçirirse, o zaman bu bir blok değil ezilen kitlelerin burjuvazi tarafından politik olarak sömürülmesidir."(15)

Esas nokta burjuvazinin emperyalistlere teslim olmasıdır. Bu nedenle KMT'nin karşı-devrimci bir rol oynaması kaçınılmaz olacaktı..

> "Çin burjuvazisi, yeteri kadar gerçekçiydi ve başından beri emperyalizme karşı gerçekten ciddi bir mücadelenin devrimci kitlelerin ayaklanmasıyla başarılabileceğini bilecek kadar dünya emperyalizmini yakından tanıyordu ve bu ayaklanmanın da öncelikle burjuvazinin kendisi için bir tehdit oluşturacağının da farkındaydı. Ve eğer biz başından beri Rus işçilerine Çarlığı yıkmak ve feodalizmi yok etmek için liberalizmin istekli olduğunu ve küçük burjuva demokrasisinin yeteneğine güvenmelerini öğretmediysek, Çinli işçilere de aynı güvensizlik ruhunu öğretmede daha az gayretli olmamalıyız. Stalin-Buharin tarafından ileri sürülen, yerli burjuvazinin içinde devrimci ruhun var olduğunu savunan yeni ve kesinlikle yanlış olan teori, özünde, menşevizmin Çin politika diline tercümesinden başka bir şey değildir."(16)

Sonuç iyi biliniyor. KMT'nin başkomutanı Çan Kay - Şek sola karşı ilk darbesini 1926 Martında Kanton'da vurdu. Rus baskısı altındaki ÇKP boyun eğdi. Çan Kay - Şek'in ordusu 'Kuzey Seferi'ni yaptığı zaman bir işçi sınıfı ve köylü isyan dalgası diktatör güçlerini mahvetti fakat 'blok'a sadık kalan ÇKP 'aşırılıkları' önlemek için elinden geleni yaptı. Mart 1927'de Çan Kay - Şek Şangay'a girmeden önce dikta-

törlerin kuvvetleri ÇKP önderliğindeki iki genel grev ve bir ayaklanma tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Çan Kay - Şek işçilerin silahsızlandırılmasını emretti. ÇKP direnmeyi reddetti. Daha sonra, Nisan'da, katledildiler ve işçi hareketi başsız kaldı. Bunu KMT'de bir bölünme izledi. Çan Kay - Şek'in askeri diktatör olmasından endişe eden sivil liderler (haklıydılar) kendi hükümetlerini Wuhan'da (Hankow) kurdular.

Komintern tarafından ÇKP bu 'sol' KMT rejimini desteklemeye zorlanıyordu ve ÇKP bu hükümetin çalışma ve tarım bakanlıklarını aldı. Bu hükümetin lideri, Wang Ching-wei bu bakanları kendi amacı için kullandı ve birkaç ay sonra kendi darbesini yaptı. Hatta daha sonra Çin'i işgal eden Japonların kukla hükümetinin başı oldu. ÇKP yeraltına çekildi ve hızla şehirlerdeki kitle tabanını kaybetti. Her önemli çatışmada işçileri KMT'ye direnmemeye ikna için zorlukla kazandığı nüfuzunu kullandı.

Daha sonra, Rusya'da parti içi mücadelenin ulaştığı kritik aşama nedeniyle Sovyetler Birliği'ndeki Komünist Partisi'nde egemen Stalin-Buharin grubu 180 derece dönüş yaptı. KMT'ye sayısız teslimiyetten sonra, ÇKP darbe yapmaya zorlandı. Stalin ve Buharin'in hattındaki Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (CPSU) Aralık 1927'deki 15. Kongresi'nde (ihraç etmeyi planladıkları) muhalefetin eleştirilerinden kurtulmak için Çin'de bir zafere ihtiyaçları vardı. Yeni bir Komintern görevlisi Heinz Neumann Aralık başlarında bir darbe sahnelemeyi denediği Kanton'a gönderildi. ÇKP'nin şehirde hala ciddi bir yeraltı örgütü vardı. Çoğu işçi olan ve ayaklanmada yer almış beşbin komünist. Ama hiçbir politik hazırlık, ajitasyon, işçi sınıfı kitlesinin içinde hiçbir çalışma yapılmadı. Komünistler yalnız kalmışlardı. Bu 'Kanton Komünü', yaklaşık olarak Paris'te 1839'da Blanki'nin ayaklanmasının bastırıldığı kadar bir zamanda - iki gün - ve aynı sebeplerle bastırıldı. Sınıf mücadelesinin düzeyi ve işçi sınıfının bilinçliliği gözönüne alınmadan girişilmiş bir darbeydi. Sonuç Şangay'dakinden de büyük bir katliamdı. ÇKP'nin Kanton'daki varlığı son a erdi.

Sürekli devrim Teorisi bir kere daha - olumsuz anlamda - açıkça doğrulanmış oldu. Çin'deki emperyalist egemenlik daha da güçlendi..

ÇKP'nin bolşeviklerin 1917 Nisanından sonra izledikleri yolu izlediğini varsayalım. 1920'lerde Çin kadar geri bir ülkede proletarya diktatörlüğü gerçekten mümkün müydü?

Troçki henüz karara varmış değildi:

> "Çin'de 'kapitalist olmayan' yoldan gelişme sorunu Lenin tarafından koşullu bir biçimde ortaya konmuştu. Çin devrimi, kendi güçleriyle başbaşa bırakıldığında, yani SSCB'nin muzaffer proletaryasının ve bütün ülkelerin işçi sınıflarının doğrudan desteği olmaksızın, ülkede kapitalist gelişme için en geniş olasılıklar ve dolayısıyla işçi sınıfının gelişmesi için uygun koşulları sağlamaktan öteye gidemez. Birincisi kapitalist yolun kaçınılmazlığı hiçbir şekilde kanıtlanmamıştır; ve ikinci olarak - bizim için bu ikinci nokta daha güncel - burjuva görevler çeşitli yöntemlerle çözülebilirler."[17]

Bu son noktaya sonradan geri dönmek gereklidir. Bu yüzyılın ikinci yarısında Angola'dan, Küba'ya ve Vietnam'a ve Zanzibar'a (şimdi Tanzanya'nın bir parçası) kadar klasik anlamda kesinlikle proleter devrimleri veya burjuva devrimleri olmayan bir dizi devrim gerçekleşti.

Ne Troçki ne de onun zamanında başka biri böyle bir gelişmeyi öngörmedi. Bu yüzyılın birinci yarısını kesin olarak açıklayan sürekli devrim teorisi bu sonraki gelişmelerin ışığında yeniden gözden geçirilmelidir. Bu sorun son bölümde tekrar ele alınacaktır.

2

Stalinizm

Sınıfsız ve gerçekten özgür bir toplum umudu ve rüyası çok eskidir. Bu, Avrupa'da, 14. yüzyıldan bu yana birçok isyancı ve 'heretik'in* fikirlerinde yaşayan parçalarla belgelenmiştir. 'Adem toprağı kazarken Havva yün eğiriyordu, o zaman efendi-patron kimdi?' deyişi 1381'de İngiltere'deki büyük köylü isyanı sırasında çok tutuluyordu. Ve tabii, benzer duygular Hıristiyanlığın ve İslamiyetin başlarında ve bunlardan daha eski toplumlarda değişen ölçülerde saptanabilirler (egemen sınıf ideolojisi ile fazla süslenmiş olmakla birlikte).

Marks esas olarak yeni bir fikir öne sürdü. Bu fikir şöyle özetlenebilir: Geçmiş (endüstri öncesi) kuşakların en ileri düşünürleri ve eylemcilerinin özlemleri gelecek için hayranlık uyandırıcı ve ilham verici olmakla beraber, gerçekleşemeyecekleri için kendi zamanlarında en basit anlamda ütopiktiler. Sınıflı toplum, sömürü ve baskı; üretici güçler ve emeğin üretkenliği (birbirleriyle ilişkilidirler ama aynı kavramlar değildir) nispeten düşük düzeyde olduğu müddetçe kaçınılmazdır. Sanayi kapitalizminin büyümesiyle böyle şeyler kapitalizmin yıkılması koşuluyla artık kaçınılmaz değildir. Bolluk (nispi) temelinde sınıfsız bir toplum artık mümkündür. Dahası, böyle bir topluma ulaşmanın

---

Heretik: Kabul olunmuş doktrinlere karşı olan kimse

aracı - sanayi proletaryası - kapitalizmin kendi gelişmesiyle varolmuştur.

Tabii bu fikirler 1914 öncesi marksizminin ortak ifade biçimleri olmuştu. Marksist gelenekteki bütün devrimciler bu fikirleri olduğu gibi kabulleniyorlardı. Fakat Rus Ekim Devrimi'nden sonra ortaya çıkan toplum özgür ve sınıfsız bir toplum değildi. İlk aşamasında bile, Marks'ın işçi devleti görüşünden (*Fransa'da İç Savaş*'ta anlatıldığı gibi) veya Lenin'in Marks'ı geliştirmesinden (*Devlet ve İhtilal*'de açıklandığı gibi) epey saptırılmış bir yol izledi. Daha sonra, korkunç bir despotizme dönüştü.

Bu gerçeklerin önemini abartmak çok zor olacaktı. Önce bir devletin ve şimdi 'sosyalist' olduğu iddia edilen ama gerçekte sosyalizmin iğrenç karikatürleri olan bir dizi devletlerin varlığı 'Batı kapitalizminin' hayatta kalmasının önemli bir sebebi olarak anlaşılmalıdırlar.

Gerici-sağcı propagandacılar stalinizmin veya ona benzer bir şeyin kapitalist sınıfın mülksüzleştirilmesinin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu iddia ediyorlar. Diğer taraftan, sosyal demokrat propagandacılar stalinizmin 'bolşevik merkeziyetçiliğin' kaçınılmaz bir sonucu olduğunu ve Stalin'in 'Lenin'in doğal mirasçısı' olduğunu iddia ediyorlar.

Troçki, stalinizmin - Rus devriminin pratikte ortaya çıkan sonucunun - tarihsel materyalist tahlili için ilk adımı attı. Nasıl eleştirilirse eleştirilsin - ki burada bu eleştirilerin bir kısmı yapılacak - bu, marksist bakış açısından bütün ciddi tahliller için bir başlangıç noktası olmuştur.

Lenin henüz Halk Komiserleri Konseyi'nin Başkanı iken ve Troçki hala Savaş Halk Komiseri iken 1921 Rusya'sında sosyal gerçeklik neydi?

1921'in sonlarında SSCB'de Yeni Ekonomik Politika'yı destekleyen konuşmasında Lenin şöyle diyordu:

> "Kapitalizm bundan kazançlı çıksa bile, sanayi üretimi büyüyecektir ve proletarya da büyüyecektir. Kapitalistler bizim politikamızdan kazançlı çıkacaklar ve bizim ülke-

mizi de, savaşa ve umutsuz, yoksulluk ve yıkıntılara bağlı olarak sınıf olmaktan çıkmış yani sınıfsal yerini kaybetmiş ve proletarya olarak artık varolmayan bir sanayi proletaryası yaratacaktır. Proletarya büyük ölçekte kapitalist sanayide maddi değerlerin üretimi ile uğraşan sınıftır. Büyük-ölçekli kapitalist sanayi yok edildiğinden, fabrikalar durduğundan, proletarya kayboldu. Bu bazen istatistiklerde görülüyor ama ekonomik olarak bir araya getirilmiyor."[1]

Proletaryanın 'proletarya olarak varlığı sona ermiş'! Peki o zaman proletarya diktatörlüğüne, egemen sınıf olarak proletaryaya ne oldu?

Savaş ve iç savaş Batı standartlarına göre zaten zayıf olan Rus sanayisini bozdu. Ekim Devrimi'nden 1918 Mart'ına kadar 'korkunç soyguncu anlaşması' Brest Litovsk Almanya'da imzalanana kadar, devrimci Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile savaşıyordu. Bir ay sonra 'müttefik' orduların ilki - Japonlar - Vladivostok'da karaya çıktılar ve Sibirya'ya doğru ilerlemeye başladılar. 1922 Kasım'ına kadar tamamen çekilmediler. O yıllarda 14 yabancı ordunun (ABD, İngiltere ve Fransa dahil) askerleri devrimci cumhuriyetin ülkesini işgal ettiler. 'Beyaz' generaller silahlı ve teçhizatlıydılar ve destek alıyorlardı. İşgalin en yoğun olduğu dönem olan 1919 yazında, Sovyet Cumhuriyeti orta Avrupa Rusya'sında Moskova ve çevresindeki zorlukla savunulabilen kalelerden ibaret kalmıştı. 'Beyaz' orduların kesin olarak yenilgiye uğratıldığı bir sonraki yaz bile, Sovyet Cumhuriyeti'nin mevcut bütün tahıl stoğunun dörtte biri Polonyalı işgalcilerle savaşan batı ordusuna gönderilmişti.

Bu sırada şehirlerin nüfusu azalmıştı ve açlık baş göstermişti. Petrograd'ın (Leningrad) nüfusunun yarısından fazlası ve Moskova'nın nüfusunun yaklaşık yarısı kırsal bölgelere kaçmıştı. Böylece çalışan sanayinin hemen hemen hepsi savaşa ayrılmıştı - ve bu ancak sanayinin kendi kendisini tüketmesi ile mümkün olmuştu. Küçük bir azınlık olan Rus

proletaryasının çözülme koşulları bunlardı.

Gerçekler yeteri kadar iyi biliniyor ve ayrıntılı bir şekilde örneğin E.H.Carr'ın *Bolşevik Tarihi* kitabında ortaya konuyor.[2] 1921'e gelindiğinde endüstri çıktılarının toplamı kabaca 1913 rakamlarının sekizde biri kadardı ve 1913 rakamları da Alman, İngiliz ve Amerikan standartlarına göre acınacak derecede düşüktü.

Devrim, toplumu harekete geçirme bakımından 1793'deki Jakoben diktatörlüğünden çok daha yetenekli bir devrimci diktatörlüğün gösterdiği muazzam çabalar sayesinde ayakta kaldı. Ama tahrip olmuş bir ekonomi pahasına hayatta kaldı ve yalnız kaldı. 1921'de Avrupa devrimci hareketi açıkça geri çekiliyordu.

Bizi burada ilgilendiren bu olayların sonuçlarıdır. 1918-21 yıllarında 'Savaş komünizmi' denilen şey gerçekte en acımasız ve en kaba şekliyle bir 'abluka' ekonomisiydi. Özünde köylünün tahılına zorla el koymak, sanayideki büyük baskı, herkese zorunlu askerlik ve hayatta kalmak amacıyla savaşı kazanmak için büyük baskıdan oluşuyordu.

Devrimden önce köylülerin tahıl üretiminin önemli bir kısmı kira, faiz ödemeleri, vergiler ve tazminat ödemeleri vs. şeklinde şehirlere (doğrudan veya ihracat vasıtasıyla) eski egemen sınıflara dönüyordu. Çarlık Rusyası önemli bir tahıl ihracatçısıydı. Artık eski düzenin yıkılmasıyla bu bağlantı kopmuştu. Köylüler tüketim veya değişim için üretiyorlardı. Ancak sanayinin yok olması değiştirilebilecek hiçbir şeyin veya yaklaşık hiçbirşeyin kalmadığı anlamına geliyordu. Bu sebepten dolayı elkoyma zorunluydu.

Devrim ezici çoğunluğu köylü olan bu ülkede devrimden kazançlı çıkan köylü kitlelerinin - genellikle pasif ama bazen de aktif - desteğiyle hayatta kaldı. İç savaşın sona ermesiyle bu kitlelerin kazanacağı bir şey kalmamıştı ve 1921'de Kronstadt'da ve Tambov'daki isyanlar, köylülüğün ve işçi sınıfının bazı kesimlerinin rejime karşı döndüklerini gösteriyordu.

1921'den sonraki Yeni Ekonomik Politika (NEP) her

şeyin ötesinde bu gerçeği gözönüne aldı ve o dönemdeki zorla el koymanın yerine sabit bir vergi (bu vergi tahıl olarak toplanıyordu çünkü para savaş komünizmi koşulları altında değersiz hale gelmişti) konuldu. İkinci olarak, özel ticaretin ve küçük ölçekte özel üretimin (en önemli işletmeleri devletin elinde bırakarak) canlanmasına izin verildi. Üçüncüsü, 'tavizlerden' yararlanması için yabancı sermayeye (oldukça başarısız bir biçimde) kapıları açtı. Dördüncüsü, ki bu hayati öneme sahipti, NEP, istikrarlı para politikası yaratmak ve devlet ve özel kuruluşlara piyasa kurallarını kabul ettirmek için altın standardına bağlı sıkı mali ortodoksluğun yanı sıra millileştirilmiş sanayilerin büyük bir kısmında karlılık prensibinin sıkı bir biçimde yürütülmesini getirdi.

1921 ve 1928 yılları arasında alınan bu önlemler gerçekten ekonomik bir canlanma yarattı. 1913'ün sanayi üretim düzeyine ulaşıldığı ve bazı durumlarda geçildiği 1926-27'lere kadar süren bu canlanma önce yavaş yavaş sonra daha hızlı bir biçimde oldu. Yiyecek maddeleri tüketimindeki artış çok daha yavaştı. Üretim arttı ama artık 1913 yılındaki gibi sömürülmeyen köylülük devrim öncesine göre ürettiklerinin daha büyük bir kısmını tüketiyordu; dolayısıyla şehirlerde yiyecek sıkıntısı devam etti.

Kapitalist veya yarı-kapitalist önlemlerle başarılan bu ekonomik iyileşme beraberinde sosyal sonuçları da getirdi.

> "Ve şimdi yönettiğimiz şehirler yabancı bir görünüş alıyordu; hareketsiz, çürümüş bir bataklığa saplandığımızı hissediyorduk ... Para tam da kapitalizmdeki gibi bütün mekanizmayı işletiyordu. Şehirlerdeki birbuçuk milyon işsiz yardım - yetersiz yardım - alıyordu... Gözlerimizin önünde sınıflar doğuyordu; skalanın en altındaki işsiz ayda 24 ruble alırken, üstteki mühendis (yani teknik uzman) 800 ruble ve ikisinin arasındaki parti görevlisi 222 ruble alıyor ama bu arada parasız birçok şey elde ediyordu. Çoğunluğun sefaleti ile azınlığın refahı arasında bü-

yüyen bir uçurum vardı."[3]

NEP'in sonucu olarak işçi sınıfı 1921'deki düşük noktaya kıyasla sayısal canlanma gösterdi ama politik olarak canlanmadı - veya bürokratın, 'Nepmen'in ve 'kulak'ın gücünü sarsmaya yetecek ölçüde değil. Kitlesel işsizliğin kamçısı - 1920'li yılların Rusya'sında 1930'lu yılların İngiltere'sine oranla çok daha şiddetli idi - esas nedendi.

Biçim değiştirmiş işçi devleti

1920 yılının sonuna doğru Rus Komünist Partisi'inde 'sendika tartışma'sı patlak verdiğinde işçi sınıfının parçalanması ileri bir aşamaya ulaşmıştı.

Yüzeysel olarak, gündemdeki konu, işçilerin kendilerini 'kendi' devletlerine karşı savunmak için sendikal örgütlere ihtiyaç duyup duymadıklarıydı. Daha derindeki çatışma ise daha hayati sorunlar hakkındaydı.

1918'deki işçi devleti hala varlığını sürdürüyor muydu? Sovyet demokrasisi pratikte iç savaş sırasında yok edilmişti. Komünist Partisi işçi sınıfının çoğunluğunun desteğine duyduğu ihtiyaçtan 'kurtulmuştu'. Sovyetler, parti kararlarının onaylayıcıları haline gelmişlerdi. Dahası, Komünist Partisi içinde 'militarizasyon' ve 'emir-komuta zinciri' süreci beraber ve aynı nedenlerle gelişmişti.

Bu gelişmelere karşı, parti içindeki 'İşçi Muhalefeti isyan etti. Parti denetimini reddederek ve ısrarla üretimde 'işçi' denetimi geleneğini (daha önceki dönemde bir parti talebi idi), sendikalar için 'otonomi' istiyorlardı. Eğer kabul edilseydi, bu önlemler rejimin sonu demek olacaktı - çünkü işçi sınıfından arta kalan kısım anti-bolşevik olmasa bile artık kesin olarak kayıtsızdı. Nüfusun büyük çoğunluğunu temsil eden köylülük de aynı durumdaydı. Bu koşullarda 'demokrasi' sadece ve sadece karşı-devrim ve gerici bir diktatörlük anlamına geliyordu.

Parti kaybolan bir işçi sınıfı yerine kendini ikame etmeye doğru sürükleniyordu ve parti içindeki lider kadrolar,

sayısal olarak büyüyen ama kendi aralarında benzerlik göstermeyen üyeler üzerinde kendi otoritelerini artan bir şekilde gösteriyorlardı. RKP'nin yaklaşık rakamlarla 1918'de 115.000 üyesi, 1919'un başlarında 313.000 üyesi, 1921 yazında ise 650.000 üyesi vardı - bunların sadece küçük bir azınlığı, fabrikada çalışan işçilerdi.

Parti, kendi işlerini yönetme yeteneğini geçici olarak kaybettiği düşünülen bir işçi sınıfının vekili haline geldi. Partinin kendisi, sanayideki gerileme, düşük (ve giderek düşen) emek üretkenliği, kültürel gerilik ve barbarlık nedeniyle meydana gelen son derece şiddetli sosyal güçlerden ayrı düşünülemezdi. Gerçekten, partinin, vekil olarak davranabilmek için kendi üye kitlesini olayların gidişatı hakkında herhangi bir fiili söz hakkından yoksun bırakması gerekliydi, çünkü onlar (üyeler) da Rusya'nın geriliğini ve işçi sınıfındaki gerilemeyi yansıtmaktaydılar.

Başlangıçta bu ikileme Troçki'nin çözümü ikameci gidişata inatla devam etmekti.

> "İçimizde partinin devrimci tarihsel doğuş hakkına duyarlılığı yaratmak gereklidir. Parti, kitlelerin kendiliğinden ruh hallerinin geçici olarak dalgalanmalarına bakmaksızın, hatta işçi sınıfı içinde geçici bocalamalara bakmaksızın diktatörlüğünü korumak zorundadır. Bunun farkında olmak, bizim için vazgeçilmez birleştirici unsurdur."[4]

Bu tavır onu sendikaların devlet mekanizması içinde eritilmesi gerektiği fikrine götürdü (daha sonra Stalin rejiminde olduğu gibi). Nispi sendikal otonomi için bile hiçbir ihtiyaç ve haklı sebep yoktu; bu, parti denetimini göstermenin bir aracı olmaktan çok, sadece hoşnutsuzluğu biriktirmeye hizmet edecektir.

Aralık 1920'de ve Ocak 1921'de bu fikre Lenin'in verdiği cevaplar, Troçki'nin SSCB tahlilinde daha sonra yaptığı değişiklikler açısından önemlidir. Bu cevaplar geç de olsa

Troçki'nin kaynağı olacaklardı.

> "Yoldaş Troçki bir 'işçi devleti'nden söz ediyor. Bunun bir hayal olduğunu söyleyebilir miyim? 1917'de bizim için bir işçi devletinden bahsetmek doğaldır; ama artık 'Bu, burjuvazinin olmadığı bir işçi devleti olduğundan, o zaman işçi sınıfı kime karşı ve hangi amaçla savunulacaktır?' demek açık bir hatadır. Bütün mesele bunun tam da bir işçi devleti olmadığıdır. Yoldaş Troçki'nin başlıca yanlışlarından birini yaptığı yer burasıdır..."[5]

Ve bir ay sonra şöyle yazdı:

> "Söylemem gereken şudur: 'İşçi' devleti bir soyutlamadır. Aslında sahip olduğumuz kendine özgü bir işçi devletidir. Birincisi, ülkeyi belirleyen işçi sınıfı değil köylü nüfusudur, ve, ikincisi, bu bürokratik olarak yozlaşmış bir işçi devletidir."[6]

Çoğunluğun köylü olduğu bir ülkede bürokratik olarak yozlaşmış bir işçi devleti. Bir sonraki aşamada, yani NEP döneminde, Troçki bu görüşü benimseyecek ve içeriğini derinleştirecekti. Burada, her ikisinde de Troçki'nin lider rol oynadığı Sol Muhalefet (1923) ve Birleşik Muhalefet'in (1926-27)[7] akibetini detaylı olarak anlatmak gerekmiyor. Onların temel görüşlerinin bir kısmına bakmak yeterlidir.

Sol ve birleşik muhalefetler partinin demokratikleşmesi, hiyerarşinin sınırlanması ve 'kulak' ve Nepmen'in sıkıştırılmasıyla finanse edilecek bir sanayileşme programı için, işsizliği önlemek, işçi sınıfını ekonomik ve politik olarak canlandırmak, dolayısıyla sovyet demokrasisinin temelini yeniden yaratmak için mücadele ettiler.

> "Ülkede proletaryanın maddi durumu hem mutlak olarak hem de nispi olarak güçlendirilmeli (çalışan işçilerin sayısında artış, işsizlerin sayısında azalış, işçi sınıfının maddi düzeyinde iyileşme)..."

diye açıklanmıştı muhalefet platformunda.

> "Endüstrinin ve aynı zamanda ulaşım, elektrifikasyon ve inşaatın nüfusun, devlet ekonomisinin ve bütünüyle sosyal sistemin taleplerinin ve ihtiyaçlarının devamlı gerisinde kalması, ülkenin bütün ekonomik gelişmesinin önünde durmaktadır."[8]

Bu önerinin iç çelişkisi şuydu; bir taraftan partinin demokratikleşmesi hoşnutsuz olan köylülüğe ve proletaryaya örgütlü bir çıkış sağlayacaktı, diğer taraftan yeni zenginler (özellikle zengin köylüler) üzerinde devlet baskısının artırılması, partiyi, önce bütün açık parti-dışı muhalefeti bastırmaya ve sonra parti içi muhalefeti yok etmeye ve diktatörlük aygıtını kurmaya iten savaş komünizminin aşırı gerilimlerinin bazılarını tekrar ortaya çıkaracaktı.

Aslında, bu politika uygulanmadı ve dolayısıyla çelişkilerin sonucu da ortaya çıkamadı.

İşlemez durumda olan sadece ekonomi değildi. Muhalefet de aynı durumdaydı. Muhalefetin programı NEP'den ilkesel olarak kazançlı çıkmış üç sınıfın hepsinin (bürokratlar, Nepmen ve 'kulak'lar) maddi çıkarlarına karşı çıkıyordu. Muhalefet, kendisine biricik olası destek temeli olan işçi sınıfı faaliyetinin canlanması olmaksızın kazanamazdı. Ancak bu da, Rus Devrimi yalnızbırakıldığı sürece, NEP döneminin sosyal ve ekonomik koşulları tarafından büyük ölçüde zorlaştırılmıştır.

Partinin tutuculaştırılmış bölümünün başkanı ve konuşmacısı Stalin ve ülkeyi gerçekten yöneten devlet bürokratları, hem planlı sanayileşme talebine hem de demokratikleşme talebine şiddetle karşı çıktılar (partinin en sağındaki müttefiklerinin yaptığı gibi, özellikle Buharin ve onu destekleyenler).

Bu 1925'ten itibaren egemen grup tarafından savunulan 'tek ülkede sosyalizm'in sosyal içeriğiydi. Her çeşit 'değişikliğe', devrimci beklentilere ve ülke dışında aktif politi-

kaya karşı var olan durumu destekleyen bir politikaydı.

Nisan 1924'te Stalin, o zaman kabul edilen görüşü bizzat özetledi:

> "Burjuvazinin devrilmesi için, bir ülkenin çabaları yeterlidir - bunu bizim kendi devrimimiz kanıtlar. Sosyalizmin nihai zaferi için, sosyalist üretimin örgütlenmesi için, tek ülkenin özellikle bizimki gibi bir köylü ülkesinin çabaları yeterli değildir - bunun için birçok gelişmiş ülkenin proletaryasının çabalarına ihtiyacımız vardır."[9]

Bu Lenin'den bir özetti ve sosyal ve ekonomik gerçekliklerin ifadesinden başka bir şey değildi. Ama bir zamanlar Rus marksistlerinin bütün eğilimlerinin ortak özelliği olan bu ortodoks görüş sosyalist bir devrim için rejimin geçici karakterini ve onun Batı'daki devrimlere bağlı olduğunu vurguladığı için sakıncalı görünüyordu. Bu artık egemen katmanlarca son derece kabul edilemez bir şeydi. 'Tek ülkede sosyalizm' onların işçi sınıfı hareketinden ayrılmalarının bir ilanıydı.

Muhalefetin nihai yenilgisinden ve Rusya'dan sürülmesinden sonra Troçki yaşananları Şubat 1929'da yazdığı bir makalede toparladı:

> "İktidarın ele geçirilmesinden sonra, bağımsız bir bürokrasi kendisini işçi sınıfı çevresinden farklılaştırdı ve bu farklılaştırma... önceleri işlevselken daha sonra sosyal oldu. Doğal olarak, bürokrasi içindeki süreçler ülkedeki derin süreçlerle bağlantılı gelişti. Yeni Ekonomik Politika temelinde şehirlerde geniş bir küçük burjuvazi katmanı tekrar ortaya çıktı veya yeniden oluşmaya başladı. Liberal meslekler yeniden canlandı. Kırsal kesimlerde zengin köylü, 'kulak', başını kaldırmaya başladı. Bürokrasinin geniş kesimleri kitlelerin üzerinde yükseldiklerinden burjuvazi katmanına yakınlaştılar ve onlarla aile bağları kurdular. Giderek, kitlelerin eleştirileri veya girişimcilikleri

müdahale olarak görülüyordu... Kitlelerin üzerinde yükselen bu bürokrasinin çoğunluğu son derece tutucuydu... Muhalefete karşı mücadelesinde Stalin'in en güçlü desteğini oluşturan bu tutucu katman, Stalin'in kendisinden ve hizibinin merkezin daha çok, daha da sağa, yeni mülk edinmiş unsurların yönüne gitmeye eğilimliydiler.[10]

Bu tahlilden çıkarılan politik sonuç bir 'Sovyet Thermidor'u tehlikesiydi. 9. Thermidor da (27 Temmuz 1794) Jakoben diktatörlüğü Konvensiyon tarafından devrildi ve yerine Fransa'da siyasi ve sosyal tepkiye başkanlık eden ve Bonapart'ın diktatörlüğüne yolu açan (1799'dan sonra) sağ bir rejim geldi (1795'den sonraki Directory*). Thermidor Büyük Fransız Devrimi'nin sonunu belirledi. Şimdi ufuklarda bir Rus Thermidor'u görülüyordu.

"Thermidorcu sürecin nitelikleri, tamamen ayırdedici olan bir tanesi, Sovyet topraklarında da bulunabilir. Bunlar son yıllarda göze batacak kadar açık hale gelmişlerdir. Bugün iktidarda olanlar devrimin birinci dönemini belirleyici olaylarda ya ikinci dereceden rol oynamışlardı ya da devrimin muhalifleri olup zaferden sonra devrime katılmışlardı. Bunlar çoğunlukla sosyalizme düşman olan katmanlar ve grupları kamufle etmek rolünü üstleniyorlar. Bu katmanlar sosyalizmden nefret ediyor ama onu defedecek kadar güçlü olmadıkları için Thermidor gibi bir barışçıl saptırmayı tercih ediyorlar. Bir ideologlarının dediği gibi 'frenlere basarak yokuşu inmek' arayışı içindeler."[11]

Bununla beraber, bu, henüz olmadı ve olması da kaçınılmaz değildi. İşçi devleti aşınmış olmasına rağmen, hala

---

Directory: Fransız İhtilalinde Cumhuriyet Hükümeti'ni idare eden beşler heyeti

ayakta duruyordu. Troçki'nin inandığı gibi sonuç,

> "Toplumun yaşayan güçleri sonuna kadar mücadele ederken mücadelenin kendi seyrine göre belirlenecektir. Süresi büyük ölçüde Avrupa'daki ve bütün dünyadaki duruma bağlı olan alçalma ve yükselmeler olacaktır."[12]

Özetlersek, Troçki'ye göre, SSCB'de geçerli olan üç temel güç vardı: Sağın güçleri - 'bugün iktidarda olan' devlet aygıtlarının büyük bir bölümünün 'büyük ölçüde bir makyaj' olarak hizmet ettiği neo-kapitalist unsurlar, 'kulak'lar, Nepmen, vs.; şimdi bastırılan muhalefet tarafından siyasi olarak temsil edilen işçi sınıfı; kendisi Thermidorcu olmayan ama Thermidorculara dayanan ve iktidarı ele geçirme çabalarında soldan sağa zigzaglar yapan aygıtın tepesindeki Stalin'in hizibi, 'merkezci bürokrasi'.

Bu hizip 1923'ten 1928'e kadar sağa döndü; sonra sola dönüş yaptı. '1928-31 süresi' Troçki'nin sonraki yıl yazdığı gibi;

> "Eğer tekrar kaçınılmaz dalgalanmaları ve geriye kayışları bir kenara bırakırsak - kendi politikasının ilkesel temelini veya daha da önemlisi mutlak kudretini terketmeksizin bürokrasinin proletaryaya adapte olma çabasını temsil eder. Stalinizmin dönüşleri bürokrasinin bağımsız tarihsel bir faktör, bir sınıf olmadığını tersine sınıfların bir aracı, bir idari organı olduğunu gösterir. Daha önce ne kadar sağa gitmiş olursa olsun, sola dönüş, bunun proletarya diktatörlüğü temelinde olduğunu kanıtlamaktadır."[13]

Dolayısıyla, işçi sınıfı hala, bir anlamda, iktidarı elinde tutuyordu, veya en azından büyük bir altüst oluş olmadan iktidarını pekiştirme olasılığına sahipti.

> "Şimdiki Sovyet devletinin işçi devleti olarak anlaşılması

sadece burjuvazinin iktidarı yalnızca silahlı ayaklanma vasıtasıyla ele geçirebileceği anlamına gelmez. Aynı zamanda SSCB proletaryasının da yeni bir devrim olmadan, reform yolu ve metodları ile proletarya diktatörlüğü rejimine yeniden hayat vererek, partiyi tekrar canlandırarak, bürokrasiyi proleter egemenliği altına alma olasılığını yitirmediği anlamı taşır."[14]

Bu yazıldığı zaman gerçekten herhangi bir temele sahip değildi. 'Üç kuvvetler' analizi umutsuz ve zamansızdı. 1920'lerde SSCB'deki gelişim seyrinin marksist analizi için çaba gerçekçiydi (geçici de olsa).

Neo-kapitalist sınıflar ve onların iktidardaki partinin sağ kanadı üzerindeki etkisi 1924-27 arasında yeteri kadar gerçekti. Stalin'in egemen hizibinin bocalayan rolü, o zaman, tarif edildiği gibiydi. Ancak 1928-29'da esaslı bir değişiklik olmuştu.

1928'e gelindiğinde NEP nihai bunalımına giriyordu. Nepmen ve 'kulak'ların NEP'in muhafaza edilmesinde ve şehir ve kır küçük kapitalizmine verilen tavizlerin daha da genişlemesinde hayati bir çıkara sahiptiler. Bürokrasinin önde gelen üyeleri ve onların bürokratik hiyerarşinin aşağı tabakalarındaki geniş müşteri kitlesinin böyle hayati bir çıkarı yoktu. Onların sadece parti ve devletin demokratikleşmesine direnmekte hayati çıkarları vardı. İşçi sınıfının canlanması tehlikesine ve Muhalefet'e karşı küçük kapitalizmin güçleri ile birleştiler (ve partinin Buharinci sağ kanadı ile).

Fakat ne zaman ki, Muhalefet'in ezilmesinden sonra, bürokrasi, 1927-28'de bir 'kulak' saldırısı olan 'tahıl grevi' ile yüzyüze geldi, kendisi için gerekli temelin NEP'le hiçbir organik bağlantısı olmayan devlet mülkiyeti ve devlet aygıtı olduğunu gördü. Dünkü müttefiklerine karşı çıkarlarını şiddetle savundu.

'Kulak'lar bütün pazarlanabilen tahılı yani köylü tüketiminin üstünde ve dışında artakalanı kontrol ediyorlar-

dı (en genel olarak kabul edilen tahmine göre köylü çiftçilerin beşte biri piyasada satılan tahılın beşte dördünü üretiyordu). Stoklarını piyasadan çekip fiyatları yükseltmeye girişmeleri bürokrasiyi zorla el koymaya başvurmak zorunda bıraktı. NEP'in esas temelini çökertecek böyle bir sürecin başlamasıyla, en aşırı abartılı biçimde gerçekleştirdikleri muhalefetin sanayileşme programını üstlenmek ve 'kulak'ların bir sınıf olarak tasfiyesi' demek olan tarımda zorunlu kolektivizasyona girişmek zorunda kaldılar. Böylece birinci '5 yıllık plan' başlatılmış oldu.

Troçki bunu stalinist bürokrasi tarafından sola doğru (geçici) bir dönüş ve 'kendini proletaryaya uygun bir hale getirmek' çabası olarak yorumladı. Son derece yanılmıştı. Bunlar SSCB'deki proletaryanın parçalandığı ve ilk defa olarak gerçek totaliter bir despotizme maruz kaldığı yıllardı. Gerçek ücretler düştü. Parasal ücretlerin önemli ölçüde yükselmesine karşın fiyatlar daha fazla arttı. Genelde, 1929'dan sonra anlamlı istatistiklerin yayınlanması durdu (ki bu önemli bir olay). Ama olaydan yıllar sonra (1966'da) yayınlanan bir istatistikte gerçek ücretler (1928 = 100 ise) 1932'de 88.6 olarak gösteriliyordu. Bu bilginin kaynağı Alec Nove 'Eğer bilebilseydik gerçek reel ücret 88.6'nın çok altında olacaktı' diyor.[15]

Beş yıllık plan, ekonominin ayrıntılı bir plana göre yönlendirildiği, hızlı sanayi büyüme, zorunlu tarımsal kollektivizasyon, işçi sınıfının geri kalan siyasi ve sendikal haklarının kaldırılması, sosyal eşitsizliğin hızla büyümesi, aşırı sosyal huzursuzluk ve kitlesel ölçekte zorunlu çalışma ile yeni bir devir açtı. Stalin'in kişisel diktatörlüğünün ve polis terörü rejiminin ve daha sonra, Komünist Partisi'nin esas kadrolarının büyük çoğunluğunun ve SSCB'deki sayıları belirsiz ama çok büyük olan diğer vatandaşlarla ve diğer birçok yabancı komünistle beraber, 1920'li yıllarda Stalin'in kendi hizibinin çoğunluğunun, kurşunlanarak veya toplama kamplarında yavaş yavaş ölüme terkedilerek katledilmelerinin habercisi oldu. Kısacası, stalinizme yükseliş yolunu

açtı.

Troçki'nin başlangıçta bütün bunu sola dönüş olarak görmesi (gerçi yıllar sonrasına kadar gerçeklerden tam olarak haberdar değildi) onun SSCB sözkonusu olduğunda yeniden ikameciliğe geri döndüğünü gösterir. Bu, onun hiçbir zaman bütünüyle düzeltemediği bir yanlıştı. Bürokrasinin bağımsız tarihsel bir faktör olmayıp diğer sınıfların idari bir organı, bir aracı olduğu fikri, aynı bürokrasi aynı zaman içinde 'kulak'ları ezdiği ve işçileri parçaladığı zaman kesin olarak yalanlanmıştı.

1930'lu yılların başlarında gerçekler hakkında tartışmak hala mümkündü. Yeni doğmuş totaliter rejim gerçek haberlere sansür uyguluyor ve yerine kendi tek sesli propaganda aygıtını ikame ediyordu. Troçki buna hemen hemen herkesten daha az inanıyordu. Onu o zamanki SSCB'deki 'reform'un görünüşünü savunmaya yönelten onun teorik kavrayışı ve çerçevesiydi. SSCB ile bürokratlaşmış sendika arasındaki ünlü ve son derece yanıltıcı benzetme (anoloji) bu dönemde ortaya çıkmıştır. En azından, bu, reform stratejisi devam ettiği müddetçe mantıksal olarak tutarlıydı.

İşçi devleti, Thermidor ve bonapartizm

Ekim 1933'de Troçki rejimin reformlarla düzeltilemeyeceğini söyleyerek birdenbire tavrını değiştirdi. Bu rejim devrilmek zorundaydı. 'Reform' yolu artık mümkün değildi. Bürokrasiyi sadece devrim yok edebilirdi:

> "Son birkaç yılın deneylerinden sonra stalinist bürokrasinin bir parti veya sovyet kongresi vasıtasıyla uzaklaştırılacağını varsaymak çocukça olacaktır. Gerçekte, Bolşevik Partisi'nin son kongresi, 12. Parti Kongresi, 1923'ün başlarında oldu. Bütün sonraki kongreler bürokratik resmi geçitlerdi. Bugün, böyle kongrelerden bile vazgeçildi. Egemen kliği uzaklaştıracak hiçbir normal 'anayasal' yol kalmamıştır. Bürokrasinin iktidarı öncü proletaryanın ellerine vermesi sadece zor yoluyla sağlanabilir."[16]

'Bürokratikleşmiş sendika' parçalanmalıdır, reform yolu ile düzeltilemez. Bu makalenin şu ifadeyi içerdiği doğrudur: 'Bugün SSCB'deki bürokratik dengenin bozulması karşı devrimci güçlerin yararına hizmet edecektir', fakat bu belirsiz durum yakında devrimci bir duruma dönüşecektir.

Her zamanki gibi dürüst olan Troçki eleştiriye devam eder ve önceki 'reformist' perspektifini düzeltir ve 1935'de şöyle yazar:

> "'Thermidor' sorunu SSCB'deki Sol Muhalefet'in tarihiyle yakından ilgilidir... Ne olursa olsun 1926'da bu durum hakkındaki tavırlar yaklaşık olarak aşağıdaki gibiydi: 'Demokratik Merkeziyetçi' grup (Stalin tarafından sürgünde tek tek öldürülen V.M. Smirnov, Sapronov ve diğerleri) 'Thermidor'un tamamlanmış bir olay' olduğunu açıkladılar. Sol Muhalefet platformunun taraftarları... bu iddiayı koşulsuz reddettiler... Kimin doğruluğu kanıtlandı? "V. M. Smirnov - Eski bolşevik okulun en iyi temsilcilerinden biri - sanayileşmedeki gecikmenin, 'kulak'ın ve Nepmen'in büyümesinin, bürokrasi ve ikincisi arasındaki bağın ve nihayet partideki yozlaşmanın, yeni bir devrim olmadan sosyalist yola dönüşü imkansız hale getirecek ölçüde ilerlediğini savunuyordu. Proletarya zaten iktidarı kaybetmişti Ekim Devrimi'ndeki başlıca kazanımlar tasfiye edilmişti."[17]

Troçki şöyle sonuca varıyordu:

> "Büyük Rus Devrimi'nin Thermidor'u önümüzde değil zaten çoktan arkamızda kalmıştır. Thermidorcular nerdeyse zaferlerinin onuncu yıldönümünü kutlayacaklar. (Bu Thermidor'un 1925'lerde gerçekleşmesi demektir.)"[18]

Öyleyse demokratik merkeziyetçiler 1926 yılında haklı mıydılar? Troçki artık hem evet, hem hayır diyecekti. Thermidor hakkında doğruydular, onun önemi hakkında yan-

lıştılar. 'SSCB'deki şimdiki siyasi rejim tip olarak Konsüllük'ten daha çok imparatorluğa daha yakın olan "Sovyet" (veya anti-sovyet) bonapartisti bir rejimdir.' Ancak, 'Sosyal temelleri ve ekonomik eğilimlerinde SSCB bir işçi devleti olarak kalmaktadır' diye devam eder.[18]

· Bütün bunlar biçimsel benzetmeler temelinde yeteri kadar inandırıcıydı. Troçki'nin belirttiği gibi, hem Thermidorcular ve hem de Bonaparte ancien regime'e (krallık yönetimi) bir geri dönüşü değil burjuva devrimi temelinde bir gericiliği temsil ediyorlardı. Troçki, Smirnov'dan farklı olarak 'Sovyet Thermidor'una esas olarak farklı açıdan yaklaşıyordu. 'Proletarya zaten iktidarı kaybetti' Smirnov'un tezinin özüydü ve o zaman Troçki buna şiddetle karşı çıktı. Onun için, parti, bürokratlaşmasına rağmen, hala işçi sınıfını temsil ediyordu. İşçi sınıfı, burjuvaziden farklı olarak, sadece örgütleri vasıtasıyla iktidarı elinde tutabilirdi.

1924'de 'Yoldaşlar' diye sesleniyordu,

> "Hiçbirimiz partiye karşı haklı olmayı veya olabilmeyi istemiyoruz. Son tahlilde parti daima haklıdır, çünkü, o, belli başlı görevlerini yerine getirebilmesi için işçi sınıfının sahip olduğu yegane tarihsel araçtır... Partiyle beraber ve partinin içinde sadece haklı olunabilinir çünkü tarih kişinin haklılığının gerçekleşmesi için başka bir yol yaratmamıştır... İngilizler 'Haklı veya haksız benim memleketim' derler. Daha da büyük bir haklılıkla diyebiliriz ki: Haklı veya haksız,- bazı belirli özel durumlarda veya belirli anlarda haksız - benim partim."[19]

Ancak parti - Rus partisi - önce Thermidor'un ve şimdi bonapartizmin aracı haline geldi; 1933'ün sonlarında Troçki'nin tavrı buydu. Parti işçi sınıfının bir aracı olmaktan çıktığı için - onun rejimi 'zor' yoluyla devrilmeliydi - ve kabullenildiği gibi Rus işçilerinin başka bir aracı kalmadığından (işçi sınıfı parçalanmış ve yılgınlık içindeydi) işçi devletinden geriye ne kalmıştı?

Hiçbir şey. Eğer terimler o zamana kadar herkesin tartışmasız kabullendiği anlamı muhafaza ediyorlarsa bu olası tek sonuçtu. SSCB'de işçi sınıfının yeniden iktidarı alması için yeni bir devrim, 'muzaffer bir devrimci ayaklanma' gerekliydi. İşçi sınıfı iktidarı kaybetmişti ve tekrar iktidara gelmesi için barışçı, anayasal hiçbir yol yoktu. Dolayısıyla, işçi devleti artık yoktu. Bir karşı-devrim gerçekleşmişti.

Troçki bu sonuçlara şiddetle karşı çıktı. Dolayısıyla, işçi devleti tanımında esaslı bir dönüş yapmak zorunda kaldı.

> "Bir sınıfın sosyal üstünlüğü (onun diktatörlüğü) son derece farklı siyasi biçimler alabilir. Orta Çağlardan günümüze kadar, bu, tüm burjuva tarihi tarafından doğrulanmıştır. Sovyetler Birliği deneyi bu sosyolojik yasanın gerekli bütün değişikliklerle ... proletarya diktatörlüğünü kapsayacak şekilde genişletilmesi için zaten uygundu... Böylece Stalin'in günümüzdeki egemenliğinin devrimin ilk yıllarındaki Sovyet egemenliğiyle hiçbir ortak yanı yoktur... Bürokratik diktatörlüğün sosyal içeriğinin proletarya devrimi tarafından yaratılan üretim ilişkileriyle belirlenmesi bu gaspı mümkün kılmıştır. Bu anlamda proletarya diktatörlüğü çarpıtılmış ama tartışılmaz ifadesini bürokratik diktatörlükte bulmuştur."[20]

Yaşamının son beş yılında Troçki özünde bu tavrı benimsemiştir. *İhanete Uğrayan Devrim* (1937) adlı kitabı bunu zengin ayrıntı ve çarpıcı örneklerle özenle anlatır.

Onun önceki görüşlerinden kopuşunun esas içeriği abartılamaz. İşçi devletinin bürokratik olarak çarpıtılmış, şekilsizleştirilmiş ve yozlaşmış olmasını tartışmak (Lenin'in yaptığı gibi) bir şeydi. Şimdi iddia edilen, proletarya diktatörlüğünün gerçek işçi iktidarıyla hiçbir şekilde zorunlu bağlantısının olmadığıdır. Artık proletarya diktatörlüğü sanayide devlet mülkiyeti ve ekonomik planlama (NEP döneminde planlamanın varlığından sözetmek zordu) anlamına geliyordu; işçi sınıfı parçalanmış ve totaliter despotizm-

le karşı karşıya kalmış olsa bile işçi devleti varlığını sürdürebilirdi.

Troçki'yi savunmak için yepyeni bir olayı analiz etmeye çalıştığını söylemek gerek. O, 1920'lerdeki bütün muhalifler gibi, büyüyen küçük kapitalist güçlerin baskısına bağlı olarak rejimin çökme tehlikesini görüyordu. Bu Thermidor'un hepsi için ne anlama geldiğini gösterir. Asıl sonuç hiç beklenmiyordu. Devlet mülkiyeti sadece yaşamını sürdürmedi ama hızla genişledi. Bürokrasi gerçekte bağımsız bir rol oynadı, bu Troçki'nin hiçbir zaman tamamıyla kabullenmediği bir gerçekti. Bu sürecin sonucu olarak ortaya çıkan rejimin dünyada başka bir benzeri yoktu.

Burjuvazinin yeniden iktidara getirilmesi gerçekleşmedi. Dahası, Batı'daki derin sanayi bunalımı döneminde SSCB'de hızlı ekonomik gelişme gerçekleşti. Bu, Troçki'nin, rejimin kapitalist olmadığını savunurken tekrar tekrar vurguladığı bir noktaydı.

Öngörü

1938'de Geçiş Programı'nda Troçki şöyle yazdı:

> "Sovyetler Birliği Ekim Devrimi'nden bir işçi devleti olarak çıktı. Sosyalist gelişmenin zorunlu bir önkoşulu olan üretim araçlarının devlet mülkiyeti, üretici güçlerin hızlı gelişmesi olasılığı yolunu açtı. Fakat işçi devleti aygıtı aynı zamanda tam bir bozulma sürecinden geçti: İşçi sınıfının bir silahı iken işçi sınıfına karşı bürokratik şiddetin silahı haline geldi ve giderek daha da çok ülke ekonomisine zarar veren bir silah oldu. Geri ve tek başına bırakılmış işçi devletinin bürokratikleşmesi ve bürokrasinin tam-yetkili ayrıcalıklı bir sınıf haline dönüşmesi sadece teorik olarak değil, bu sefer pratik olarak - tek ülkede sosyalizm teorisinin yanlışlığının en inandırıcı yanını oluşturur.
>
> "SSCB böyle korkunç çelişkileri barındırıyordu. Ama hala dejenere işçi devleti olarak kaldı. Sosyal tespit böyley-

di. Siyasi öngörünün alternatif bir özelliği vardı: Ya giderek daha çok işçi devleti içinde dünya burjuvazisinin bir organı haline gelen bürokrasi yeni mülkiyet biçimlerini kaldıracak ve ülkeyi kapitalizme geri döndürecek; veya işçi sınıfı bürokrasiyi ezecek ve sosyalizm yolunu açacak."[21]

Bu neden böyle olmalıydı? Troçki bürokrasinin son derece istikrarsız ve siyasi olarak çok sesli olduğuna inanmıştı. 1938'de bürokrasinin içinde 'gerçek bolşevizmden tam faşizme kadar' bütün eğilimlerin mevcut olduğunu iddia etti. Bu eğilimler toplumsal güçlerle ilişkiliydi, bunlar arasında:

> "Bilinçli kapitalist eğilimler... esas olarak kolektif çiftliklerin paralı kısmı... genel yoksulluk pahasına kişisel refahı harekete geçiren küçük burjuva eğilimler için geniş bir temel oluşturuyordu ve bürokrasi tarafından kasten teşvik ediliyordu."[22]

Bürokrasi içinde,

> "Devamlı artan faşist, karşı-devrimci unsurlar, daha da büyük bir kararlılıkla dünya emperyalizminin çıkarlarını ifade ediyorlardı. Bu komprador adayları, belli nedenlerle, yeni yönetici tabakanın Batı uygarlığı yani kapitalizm asimilasyonu adına millileştirmeye, kolektivizasyona ve yabancı ticaretin tekelleşmesine karşı çıkarak kendi ayrıcalıklı durumlarını koruyacaklarını düşünüyorlardı... Bu zıtlıklarla dolu sistemin en tepesinde, sosyal dengeyi giderek daha çok bozan, bugün Stalin'in bonapartist kliği haline gelmiş Thermidorcu oligarşi terörist yöntemlerle oturuyordu... Eski bolşevik kuşağın ve orta ve genç kuşakların devrimci temsilcilerinin yok edilmesi siyasi dengeyi bürokrasinin sağ, burjuva kanadı ve bütün ülkedeki müttefikleri yararına daha da bozdu. Onlardan, ya-

ni sağdan, SSCB'nin sosyalist karakterini düzeltmek ve onu faşist biçimdeki 'Batı uygarlığı' kalıbına daha da yaklaştırmak için gelecek dönemde daha kararlı çabalar bekleyebiliriz."[23]

Troçki'nin bu dönemde, hala halk cephesi zirvedeyken, faşizm ile stalinizm arasındaki benzerliklere dikkat çekmesi ilginçtir. 'Sosyal kaynakları çok farklı olmasına rağmen, stalinizm ve faşizm simetrik olaylardır. Birçok özellikleri korkunç benzerlik gösterir,' diye yazmıştı *İhanete Uğrayan Devrim* kitabında, [24] 'Stalin'in politik aygıtından çok farklı olmayan faşist ülkelerdeki gibi, azgın barbarlığını artırıyor...'[25] Ortak oldukları şey - her bir bağımsız işçi örgütünün yok edilmesi ve işçi sınıfının parçalanması - çok aşikardır. Ancak, 'sosyal temellerde derin farklılık' olduğu varsayımından hareketle, faşist bir işçi devleti ortaya çıkmış mıdır?

En önemlisi bürokrasinin 'kapitalizmi geri getirme' eğilimi sorunudur. Bu dönemde Troçki'nin yazılarında miras hakkı üzerine olandan başka ciddi bir argüman yoktur:

> "Kişinin çocuklarına devredilemeyen ayrıcalıklar tam değer taşımazlar. Vasiyet hakkı mülkiyet hakkından ayrı tutulamaz. Bir tröstün yöneticisi olmak yeterli değildir; hisse sahibi olmak gereklidir."[26]

Böylece çeşitli emperyalist güçlerin genç ortakları (kompradorlar) olabilmek yararına bürokrasinin SSCB'deki kontrolünden vazgeçmesi için baskı uyguluyordu.

Troçki'nin görüşüne göre, Sovyetler Birliği, hala 'kapitalizmle sosyalizm arasında çelişkilerle dolu bir toplum'du... Son tahlilde, sorun (sosyalizme geçiş veya kapitalizme geri dönüş) ulusal ve dünya arenasındaki varolan sosyal güçlerin mücadelesiyle belirlenecektir.'

Bu mücadele, ölümünden önceki son yıllarda Troçki'nin tahlilini zaten son sınırlarına kadar zorlayacak bir şekilde gelişmişti.

3

Strateji ve Taktik

Enternasyonal işçi hareketi ideali 'Bütün dünya işçileri birleşiniz' çağrısı yapan *Komünist Manifesto*'nun kendisi kadar eskidir. 1864'de (I. Enternasyonal) ve yine 1889'da (II. Enternasyonal) bu ideale örgütsel bir anlam vermek için girişimlerde bulunulmuştur. Savaşan devletlerin içindeki ona (Enternasyonale) bağlı büyük partiler enternasyonalizmden kopup Alman ve Avusturya kayzerlerini, İngiliz kralını ve Fransız burjuva Üçüncü Cumhuriyetin hükümetlerini desteklediklerinde, II. Enternasyonal 1914'de çöktü.

Bu şaşkınlığın bir sonucu değildi. Savaş öncesi kongreler emperyalizm ve militarizm tehlikesine, artan savaş tehdidine ve 1907'de Enternasyonal'in Stuttgart Kongresi'nin koyduğu gibi, aslında 'savaşın yol açtığı krizden kapitalist sınıfın egemenliğinin düşmesini çabuklaştırmak için yararlanmak için işçi partilerinin kendi hükümetlerinin karşısında sağlam durmaları' gerekliliğine defalarca dikkat çekmişti.

Sosyalist hareketin tam bir yenilgisi olan 1914'deki peşpeşe teslimiyetler Lenin'in şöyle bir açıklamada bulunmasına neden oldu: 'II. Enternasyonal öldü... Yaşasın III. Enternasyonal'. Beş yıl sonra, 1919'da, III. Enternasyonal gerçekten kuruldu. İlk yıllarında Troçki önemli bir rol oynadı.

Daha sonra, SSCB'de stalinizmin yükselmesiyle, En-

ternasyonal, Rusya'daki stalinist devletin hizmetinde yozlaştırıldı. Herkesten çok Troçki bu yozlaşmaya karşı mücadele etti. Devrimci işçi partilerinin strateji ve taktikleri hakkındaki en değerli yazılarının birçoğu, hem yükseliş döneminde ve hem de izleyen düşüş dönemindeki III. Enternasyonal'e yani Komintern'e ilişkindir.

> "Can çekişen resmi sosyalist partilerin yarı gönüllülüklerini, yalanlarını ve çürümesini çöpe atarak, III. Enternasyonal'de birleşen biz komünistler, kendimizi, Babeuf'den Karl Liebknecht'e ve Rosa Luksemburg'a uzanan devrimci kuşakların kahramanca çabaları ve acılarla yaratmış oldukları çizginin dolaysız izleyicileri olarak düşünüyoruz.
>
> "Eğer I. Enternasyonal gelecekteki gelişim seyrini önceden görebilseydi ve onun izleyeceği yolları belirleseydi; eğer II. Enternasyonal milyonlarca işçiyi toparlayıp örgütleseydi; o zaman III. Enternasyonal açık kitle eyleminin Enternasyonal'i yani devrimci gerçekliğin Enternasyonal'i, eylemin Enternasyonal'i olacaktı."[1]

Yukardaki satırların alındığı *Komünist Enternasyonal'in Manifesto*'sunu yazdığında Troçki kırk yaşındaydı ve gücünün zirvesindeydi. Sovyet Cumhuriyeti'nin Savaş Halk Komiseri olarak dünya komünizminin hatırı sayılır sözcüsü olarak Lenin'den sonra ikinci adamdı.

Bu dönemdeki görüşü tabii ki özellikle farklı değildi. Şu veya bu durum hakkında keskin fikir farklılıklarını da dışlamayan ama esas olarak homojen olan bolşevik liderliğinin ortak görüşüne sahipti. Bununla beraber, Troçki, parlak dönemde Komünist Enternasyonal'in fikirlerinin önde gelen savunucusu olmuştu. 1919'un devrimci liderlerinin hiçbiri - veya onların muhalifleri - tarafından önceden görülmeyen olaylar, daha sonra bu gerçek komünist geleneği omuzlayanları bir avuca indirdi; Troçki bu insanlar arasında Liliput'ların arasındaki bir dev gibi yükseldi.

Tekrar ve tekrar, 1920'lerin sonunda ve 1930'lardaki yazılarında Troçki devrimci politikanın örneği olarak Komintern'in ilk dört kongresindeki kararlara gönderme yapacaktı. Bu kararlar nelerdi ve hangi koşullarda alınmıştı?

4 Mart 1919'da Kremlin'de toplanan otuzbeş delege III. yani Komünist Enternasyonal'i kurmak için sonucunda bir boş oyun kullanıldığı bir oylama yaptılar. Bu, çok önemli ve temsili bir topluluk değildi. Komünist Partisi'nden yalnızca beş delege (Buharin, Çiçerin, Lenin, Troçki ve Zinovyev) hem bir kitle örgütü hem de gerçekten devrimci olan bir partiyi temsil ediyordu. Norveç İşçi Partisi'nden (NAP) Stange bir kitle partisinden geliyordu ama olayların doğrulayacağı gibi NAP pratikte devrimci olmaktan çok uzaktı. Yeni kurulmuş Alman Komünist Partisi'nden (KPD) Eberlein gerçek devrimci bir örgütü temsil ediyordu ama henüz birkaç bin kişilik bir güce sahipti. Diğer delegelerin büyük çoğunluğu küçük bir azınlığı temsil ediyorlardı.

Çoğunluk, birçok ülkede gerçek kitle desteğine sahip olmayan bir 'Enternasyonal'in anlamsızlığını kabul etti. Rusları temsil eden Zinovyev kitle desteğinin gerçekte olduğunu savundu. Birçok delegasyonun zayıflığı rastlantıydı. 'Büyük bir ülkede zafer kazanmış bir proletarya devrimine sahibiz... Siz Almanya'da proleter hükümeti birkaç ay içinde kurabilecek iktidara doğru yürüyen bir partiye sahipsiniz. Ve biz hala bekleyecek miyiz? Bunu hiç kimse anlamayacaktır.'[2]

Sosyalist devrimin orta Avrupa'da, en azından Almanya'da, hemen beklenen bir olasılık olduğundan delegelerin hiçbirinin şüphesi yoktu. Eberlein'in sözcükleriyle: 'Bütün belirtiler yanıltıcı değilse, Alman proletaryası son kesin mücadele ile karşı karşıyadır. Ancak zor olsa bile, komünizm için olasılıklar uygundur.'[3]

Devrimcilerin en temkinlisi ve en makulü olan Lenin açılış konuşmasında 'sadece Rusya'da değil ama Avrupa'nın en gelişmiş kapitalist ülkelerinde, örneğin, Almanya'da iç savaş bir gerçektir... dünya devrimi her yerde yoğun bir bi-

çimde başlıyor ve büyüyor.'[4] dedi.

Bu bir hayal değildi. Kasım 1918'de o zamana kadar Avrupa'nın en güçlü devleti olan Alman İmparatorluğu çöktü. Altı halk komiseri - üçü sosyal demokrat ve üçü bağımsız sosyal demokrat - Kayzer'in hükümetini devraldı. İşçi ve asker konseyleri bütün ülkeyi kapladı ve fiilen iktidarı aldı. Bunun karşısında, onları yönlendiren sosyal demokratlar bütün çabalarını eski kapitalist devleti yeni 'cumhuriyetçi' biçim altında yeniden kurmak için harcadılar. Bir Sovyet Almanya'sı için mücadeleye önderlik etmek ve desteklemek için güçlü bir liderliğe sahip devrimci bir Enternasyonal'in yaratılmasının sebebi daha da ziyade buydu. Ocak 1919'da Spartaküs ayaklanmasının kanlı bir biçimde bastırılmasına rağmen bu mücadelenin sürdüğü görünmekteydi. '1919 Ocağından Mayısına kadar Almanya'da kanlı bir iç savaş yaşandı. Küçük çatışmalar yaz aylarında da devam etti. [5] Moskova toplantısından bir ay sonra Bavyera Sovyet Cumhuriyeti ilan edildi.

Orta Avrupalı diğer bir büyük güç olan Avusturya Macaristan İmparatorluğu yok olmuştu. Ortaya çıkan devletler değişen ölçülerde devrimci kaynama içindeydi. Almanca konuşulan Avusturya'da fiilen tek silahlı güç sosyal demokratların denetimindeki Volkwehr (Halk Ordusu) idi. Macaristan'da 21 Mart 1919'da Sovyet Cumhuriyeti ilan edilmişti. Bütün yeni ve yeniden kurulmuş devletler - Çekoslavakya, Yugoslavya, hatta Polonya - büyük ölçüde istikrarsızdı.

Sosyalist liderliklerin rolü çok önemliydi. Çoğunluk artık 'demokrasi' adına karşı-devrimi destekliyordu. Bunların bir çoğu marksist ve enternasyonalist olduklarını iddia ediyorlardı ve bir zamanlar gerçekten de öyleydiler. 1914'de 'kendi' egemen sınıflarına teslim oldular. Artık bu kritik dönemde, sosyalist ifadeleri ve 1914'ten önceki eski rejimlere muhalefet yıllarıyla kazanılmış kredilerini kullanarak işçi iktidarının kurulmasını önlemek için kapitalizmin başlıca desteğiydiler. Bern'deki bir toplantıda II. Enternasyonal'i ye-

niden kurma girişimleri, III. Enternasyonal'in ilanı için daha da acil bir sebep olarak ortaya çıkmıştı. Daha 1914'de Lenin: 'II. Enternasyonal öldü, oportünizm tarafından yenildi... yaşasın III. Enternasyonal.' demişti.[6] Şimdi, Ekim Devrimi'nden 18 ay sonra bu slogan gerçeğe dönüşmüştü.

Enternasyonal'in esas siyasi temeli neydi? İki önemli temele dayanıyordu; devrimci enternasyonalizm ve işçilerin toplumu yönetebilecekleri araçlar olarak sovyet sistemi. 1919 Kongresi'nde açıklanan esas karara göre:

> "Eski Yunan cumhuriyetlerinde, Orta Çağ şehirlerinde ve ileri kapitalist ülkelerde demokrasi farklı biçimlerde anlaşıldı ve farklı derecelerde uygulandı. Tarihin en köklü devriminin, iktidarın sömüren azınlıktan sömürülen çoğunluğa aktarıldığı dünyadaki ilk örneğinin, kesin değişiklikler olmadan, yeni demokrasi biçimleri, demokrasiyi uygulamak için yeni koşulları bünyesinde toparlayan yeni kurumlar yaratılmadan burjuva parlamenter demokrasisinin zaman içinde yıpranmış çerçevesinde gerçekleşebileceğini düşünmek gerçek bir ahmaklık olacaktır".[7]

Sovyetler veya parlamento? Ekim Devrimi'nden sonra Rus Komünist Partisi sosyal devrimci köylü partisinin çoğunluk olduğu yeni seçilmiş Kurucu Meclis'i sovyet iktidarı yararına dağıttı. Kasım Devrimi'nden sonra Alman Sosyal-Demokrat Partisi çoğunluk olduğu işçi ve asker konseylerini içinde bulunmadığı Ulusal Meclis yararına dağıttı.

Her iki durumda anayasal şekil sorunu gerçekte sınıf iktidarı sorunuydu. RKP'nin eyleminin nedeni işçi devletini yaratmaktı. SPD'nin eyleminin nedeni ise burjuva devletini, Weimar Cumhuriyetini yaratmaktı.

Paris Komünü'nden sonra Marks, kapitalizmden sosyalizme geçişte devlet biçiminin 'sadece proletaryanın devrimci diktatörlüğü olabileceğini' yazmıştı.

Sosyal demokratlar, pratikte, bütün devletlerin sınıf

devleti olduğunu, 'tarafsız' devlet olmadığını savunan marksist devlet teorisinin özünü reddetmişlerdir. 'Barışçı' parlamenter yoldan sosyalizm yanlısı devrimin kaçınılmazlığını savunan kendi önceki tavırlarını reddetmişlerdir. Ancak Weimar Cumhuriyeti her yönüyle Rus Sovyet Cumhuriyetinde olduğu gibi önceki devletin zor yoluyla devrilmesinin bir ürünüydü. Alman İmparatorunu seçmenler değil isyancı askerler ve silahlı işçiler devirmişlerdi. Avusturya Macaristan'ın parçalanmasıyla ortaya çıkan devletler için aynı şey geçerliydi. Ama daha da büyük bir dönüşüm olan kapitalizmin yıkılmasına burjuva demokrasisinin doğal araçlarıyla ulaşılacaktı!

Gerçekte, bu, sosyalizm hedefinin terkedilmesi anlamına geliyordu.

1919 'platformu'nda' III. Enternasyonal kesin olarak marksist tavrı tekrar ortaya koydu. 'İşçi sınıfının zaferi düşman iktidar örgütünün yok edilerek işçi iktidarının kurulmasında yatmaktadır; bu da, burjuva devlet aygıtının yok edilmesini ve işçi devleti aygıtının kurulmasını içerir'[8] Parlamenter yoldan sosyalizm mümkün değildir. 'Evrensel oy hakkı, çağdaş işçi sınıfının olgunluğunun bir ölçüsüdür. Çağdaş bir devlette bundan başka bir şey olamaz.'[9] yazmış olan Engels'le hemfikir olan Lenin, 1917'de bu alıntıyı kullanmıştı. Moskova Konferansı'ndan hemen sonra, Lenin, 'Demokratik olsa bile hiçbir burjuva cumhuriyeti, sermaye tarafından çalıştırılan insanların ezilmesi için bir aygıt, burjuvazinin diktatörlüğünün bir aracı, sermayenin siyasi egemenliğinden başka bir şey olmamıştır ve olamazdı' diye yazmıştı.[10]

İşçi konseyleri temelinde işçi cumhuriyeti gerçekten demokratikti.

> "Sovyet iktidarının özü buradadır yani, bütün devlet iktidarının, bütün devlet aygıtının değişmez ve biricik esasının kapitalistler tarafından ezilen sınıfların, yani işçi ve yarı-işçilerin (emeği sömürmeyen köylüler) kitle ör-

gütü olmasındadır."[11]

Bu, 1919'da bile Rusya'nın bir şekilde idealize edilmesiydi. Ancak 'sapmalar'dan ülkenin geriliği, hala bütün vahşetiyle devam etmekte olan iç savaş ve dış müdahale sorumlu tutuluyordu.

Troçki, o zaman ve öldüğü güne kadar, istisnasız bütün bu fikirleri destekledi. Lenin'le burjuva demokrasisi ve reformizm sorunlarında 1919'da aynı düşünüyordu ve fikrini asla değiştirmedi.

Moskova'da delegeler toplantısı yeni Enternasyonal'i enternasyonalizmden taviz vermeme, 1914 hainleriyle kesin ve son bir ayrışma, işçi iktidarı, işçi konseyleri, Sovyet Cumhuriyetininin savunulması ve Orta ve Batı Avrupa'da yakın gelecekteki devrim perspektifi temelinde kurdu. Sorun şimdi bütün bunu gerçekleştirebilecek kitle partilerini inşa etmekteydi.

Merkezcilik ve ultra solculuk

> "II. Enternasyonal'le sadece son zamanlarda ilişki kurmuş olan partiler ve gruplar, gerçekten komünist olmadıkları halde, giderek daha çok III. Enternasyonal'e üyelik için başvuruyorlar... Komünist Enternasyonal bir ölçüde moda olmaya başladı... Bazı koşullarda, Komünist Enternasyonal henüz II. Enternasyonal ideolojisi ile bağlarını koparmamış bocalayan ve kararsız grupların katılmasıyla yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir."[12]

Temmuz 1920'de Lenin böyle yazmıştı. 1919'daki Komintern Kongresi'nin, Avrupa'da gerçekten devrimci bir kitle hareketinin varlığı doğrultusundaki varsayımın, doğruluğu bir yıl sonra kanıtlanmıştı.

Eylül 1919'da İtalyan Sosyalist Partisi'nin Bologna Kongresi büyük bir çoğunlukla ve merkezin tavsiyesiyle Komünist Enternasyonal'e katılma kararı aldı. Norveç İşçi Par-

tisi, NAP, katıldığını teyid etti ve Bulgar, Yugoslav (eski-Sırp) ve Romanya partileri de katıldılar. Bunların ilk üçü önemli örgütlerdi. NAP, İngiliz benzeri gibi, sendikal katılım temelindeydi ve Norveç solunda egemendi. Bulgar Komünist Partisi başından beri hemen hemen bütün Bulgar işçi sınıfının desteğine sahipti. Yugoslav KP yeni devlette yapılan ilk (ve tek) serbest seçimlerde 54 milletvekilliği almıştı.

Fransa'da, üye sayısını iki katından daha fazla artıran -1918 ve 1920 yılları arasında üye sayısı 90,000 den 200,000' e çıktı - Sosyalist Parti, SFIO, sola savrulmuştu ve Moskova ile flört ediyordu. Sosyal Demokrat Parti, SPD'nin aleyhine hızla taban kazanan Alman Bağımsız Sosyal Demokratlarının, USPD'nin durumu da böyleydi. İsveç sol sosyal demokratları, Çekoslovak sol kanadı ve diğer ülkelerdeki (İngiliz ILP dahil) daha küçük partiler esas olarak aynı çizgiye sahiptiler. Tabanlarından gelen baskı onları Ekim Devrimi'nin gözüne girmeye ve Komünist Enternasyonal'e kabul edilmek için görüşmeye zorluyordu.

'Bazı önde gelen 'merkez' grupların III. Enternasyonal'e katılma isteği, onun (III. Enternasyonal'in) dünyadaki sınıf bilinçli işçilerin büyük çoğunluğunun sempatisini kazanmış olduğunun ve her geçen gün daha kuvvetli bir güç haline gelmekte olduğunun dolaysız bir teyididir.[13]

Ancak bu partiler devrimci komünist örgütler değillerdi. Onlar sözde devrimci, eylemde pasif, savaş-öncesi sosyal demokrat gelenekten geliyorlardı. Ve gerçek devrimci strateji ve taktiklerin benimsenmesini önlemek ve kontrolu elinde tutabilmek için her türlü yola başvurabilecek kişiler tarafından yönlendiriliyorlardı.

Bu partilerin üyelerinin çoğunluğu olmadan, yeni Enternasyonal, kısa dönemde, Avrupa'da kesin bir etki gösteremeyecekti. Merkezci liderlerle kopuş olmadan, yeni Enternasyonal'in devrimci bir etki göstermesi beklenemezdi. Durum zaten Enternasyonal'in içinde bulunan kitle partilerinde de çok farklı değildi. Örneğin, İtalyan Sosyalist Par-

tisi'nin liderliğinde merkezciler ve hatta bazı yaman reformistler vardı.

Merkezciliğe karşı mücadele başka bir nedenle karmaşıktı. Birçok komünist örgütün içinde güçlü ultra solcu akımlar vardı. Ve onların dışında III. Enternasyonal'e yakın duran ama hala bir komünist partinin gerekliliğini kabul etmeyen bazı önemli sendikalist sendika örgütleri vardı. Bu büyük güçleri kazanmak ve bütünleştirmek zor ve karmaşık bir işlemdi. Birçok farklı cephede mücadeleyi gerektiriyordu.

2. Kongre'nin kararları hayati önemdeydi. Bir anlamda bu, Kongre'nin asıl kuruluşuydu. Kongre, Kızıl Ordu Varşova yakınlarındayken, Polonya ile savaşın zirvesinde oldu. Almanya'da askeri diktatörlük kurma girişiminde bulunan Kapp darbesi kitlesel işçi sınıfı eylemiyle henüz yenilgiye uğratılmıştı. İtalya'da fabrika işgalleri başlamak üzereydi. Devrimci iyimserlik havası her zamankinden daha güçlüydü. Enternasyonal'in Başkanı Zinovyev, 'Komünist Enternasyonal'in İkinci Dünya Kongre'sinin Sovyet Cumhuriyetlerinin dünya kongresinin habercisi olduğuna inanıyorum' dedi.[14] Bütün gerek duyulan hareketi zafere götürecek olan gerçek komünist kitle partileridir. Kongre'de Troçki'nin başlıca müdahalelerinden biri böyle partilerin karakteri ile ilişkiliydi.

> "Yoldaşlar, *Komünist Manifesto*'nun ortaya çıkmasından üç çeyrek yüzyıl sonra bir Enternasyonal Komünist Kongre'de partinin gerekli olup olmadığı üzerine tartışma çıkması oldukça garip görünebilir... burada Baylar Scheidemann, Kautski veya onların İngiliz yandaşları ile uğraşıyor olsaydık, tabii, bu bayları partinin işçi sınıfı için vazgeçilmez olduğuna ikna etmenin gerekli olmayacağı kendiliğinden aşikar olacaktı. Onlar işçi sınıfı için bir parti yarattılar ve onu burjuvazinin ve kapitalist toplumun hizmetine verdiler... Partinin vazgeçilmez olduğunu bildiğim ve partinin değerinin farkında olduğum için, ve bir

tarafta Scheidemann'ı ve diğer tarafta sadece burjuvaziye karşı mücadele etmek isteğinde olmayıp Scheidemann'ın aksine, gerçekten onun kafasını kopartmak isteyen Amerikan veya İspanyol veya Fransız sendikalistlerini gördüğüm için - bu nedenden dolayı partinin önlerinde duran görevin, yani burjuvazinin yok edilmesinin tamamlanması için vazgeçilmez olduğunu onlara kanıtlamak için bu İspanyol, Amerikan ve Fransız yoldaşlarla tartışmayı tercih edeceğimi söylüyorum... Yoldaşlar, Fransız sendikalistler sendikalarda devrimci çalışma yürütüyorlardı. Örneğin, bugün Yoldaş Rosmer'le tartışırken, ortak bir zemin yakaladık. Fransız sendikalistler, burjuva demokrasisi ve onun yalanlarla dolu geleneğine meydan okurken şunları söylediler: 'Partileri istemiyoruz, biz proletarya sendikalarını ve onların içinde doğrudan eyleme geçen devrimci azınlığı temsil ediyoruz ...' Dostlarımız için bu azınlığın anlamı nedir? Bu azınlık Fransız işçi sınıfının seçilmiş bir kesimidir, kendisine ait açık bir programı olan, bütün sorunları tartıştıkları, yalnızca tartışmakla kalmayıp karar verdikleri ve belli bir disiplinle bağlı oldukları bir örgütü olan kesim."[15]

Troçki bunun meselenin can alıcı noktası olduğunu söyledi. Devrimci sendikalistler, bir komünist parti kurmaya parti fikrini kabullenmiş merkezcilerden daha yakındılar. Sendikalist düşünce tam olarak yeterli değildi - başka bir şey eklenmeliydi: 'Bir deneyim dağarcığı... işçi sınıfı tarafından biriktirilen bütün deneyleri birleştiren... bir liste. Biz partiyi böyle düşünüyoruz. Biz, bizim Enternasyonalimizi böyle düşünüyoruz."[16]

Parti, yalnızca bir propaganda örgütü olamazdı. Komintern'i 'kitle kuyrukçuluğu' ile suçlayan Hollandalı ultra sol Gorter'e karşı Komintern Merkezi'nde (ECCI) konuşan Troçki şöyle dedi:

"Yoldaş Gorter ne öneriyor? Ne istiyor? Propaganda! Bu

onun bütün yönteminin özüdür. Devrim, diyor Yoldaş Gorter, yoksulluklara ve ekonomik koşullara değil kitle bilincine bağlıdır; dolayısıyla kitle bilinci propaganda ile şekillenir. Burada propaganda 18. yüzyıl aydınlanma ve rasyonalizm ekolü anlayışına çok yakın olan idealist biçimde ele alınmıştır...Sizin şimdi yapmak istediğiniz şey, Enternasyonal'in dinamik gelişmesi yerine, propaganda yoluyla işçilerin tek tek kazanılması yöntemlerini getirme anlamına gelmektedir. Karbeyaz seçilmiş elitten oluşturulan bir Enternasyonal istiyorsunuz."[17]

Pasif, propagandacı ultra sol tipi, Komintern'in başlangıcında temsil edilen tek tip değildi. 1921'de, Alman partisinin liderliğinde darbeci bir eğilim gelişti. O yılın Martında, ulusal bir devrimci durum mevcut değilken (yerel olarak, orta Almanya'nın bazı bölgelerinde, devrimci duruma yakın bir şey vardı) parti liderliği parti militanlarının gerçek bir kitle hareketi yerine ikame için partinin hızını arttırmayı denedi. Bu 'Mart Eylemi'nin sonucu ciddi bir yenilgiydi - parti üye sayısı 350.000 'den yaklaşık 150.000'e düştü. KPD'nin taktiklerini haklı çıkarmak için 'saldırı teorisi' kullanılmıştı.

"Saldırı teorisi denilen teori ileri sürülmüştü. Bu teorinin özü neydi? Onun özü içinde bulunduğumuz kapitalist toplumun çözülme dönemine yani başka bir deyişle burjuvazinin yok edilme dönemine girdiğimizdir. Nasıl? İşçi sınıfının saldırısı ile. Soyut olarak bu kuşkusuz doğrudur. Ama bazı kişiler bu teorik sermayeyi küçük parçalara ayırıp, bu büyük saldırının peşpeşe gelen küçük saldırılardan oluşturulacağını iddia etmeye çalışıyordu."

diye açıklıyordu Troçki 1921 yazında yaptığı konuşmada ve devam ediyordu:

"Yoldaşlar, işçi sınıfının siyasi mücadelesi ile askeri ope-

rasyonlar arasında benzerlik fazlasıyla saptırılmıştır. Ancak belli bir noktaya kadar burada benzerliklerden bahsedilebilir... Askeri açılardan Almanca konuşursak bizim de Mart günlerimiz oldu, İtalyanca konuşursak bizim de Eylül günlerimiz oldu [gönderme İtalyan Sosyalist Partisi'nin Eylül 1920'de devrimci krizden yararlanmadaki başarısızlığınadır]. Kısmi bir yenilgiden sonra ne olur? Askeri techizatın güvenli bir şekilde yer değiştirmesi gerekir, soluk almak için kesin bir ihtiyaç, yeniden konumlanma ihtiyacı ve artakalan güçlerin daha dikkatlice gözden geçirilmesi ihtiyacı ortaya çıkar.. Bazen bütün bunlar sadece stratejik geri çekilme koşullan altında mümkün olabilir...

"Ancak bunu tam olarak anlayabilmek için, bir geri çekilme sırasında, geriye doğru bir yer değiştirme sırasında, birleşik stratejik planın bir parçasını görmek için belli bir deneyim gereklidir. Ancak sadece soyut olarak mantık yürütülür ve herşeyin yerine devrimci iradenin konabileceği varsayımıyla daima ilerlemekte ısrar edilirse o zaman ne gibi sonuçlar elde edilir? Örneğin İtalya'daki Eylül olaylarını veya Almanya'daki Mart olaylarını ele alalım. Bize bu ülkelerdeki durumun sadece yeni bir saldırı ile aşılabileceği söyleniyor... Bu koşullarda daha da büyük ve çok daha tehlikeli bir yenilgiye katlanmak zorunda kalacağız. Hayır yoldaşlar, böyle bir yenilgiden sonra biz geri çekilmeliyiz."[18]

Birleşik cephe

Gerçekten, 1921 yazında, Komintern liderliği çok daha genel anlamda bir stratejik geri çekilmenin gerekli olduğuna karar verdi. Troçki Haziran'da Pravda'da şöyle yazdı:

"Burjuvazi için en kritik yıl olan 1919'da, Avrupa proletaryasının başında önüne net hedefler koyan ve bunları izleme yeteneğinde olan gerçekten devrimci bir örgüt ya-

ni güçlü bir Komünist Partisi olsaydı şüphesiz devlet iktidarını en az fedakarlıkla ele geçirebilirdi. Ama böyle bir örgüt yoktu... Son üç yıl süresince işçiler büyük ölçüde mücadele ettiler ve çok sayıda kayıplar verdiler. Ama iktidan kazanmadılar. Sonuç olarak çalışan kitleler 1919-20'de olduklarından daha tereddütlü oldular."[19]

Troçki'nin yazdığı *Dünya Durumu Üzerine Tezler*'de açıklanan aynı düşünce Temmuz 1921'de III. Komintern Kongresi tarafından benimsendi:

"Komünist Enternasyonal'in 2. ve 3. kongreleri arasındaki geçen yıl içinde, bir dizi işçi sınıfı ayaklanmaları ve mücadeleleri kısmen yenilgi ile sonuçlandı (Kızıl Ordu'nun Ağustos 1920'de Varşova'ya doğru ilerlemesi, İtalyan proletaryasının Eylül 1920'deki eylemi, Mart 1921'deki Alman işçilerinin ayaklanması). Saldırıların kendiliğinden karakteri ile, hedeflerinin ve yöntemlerinin net olmaması ile, egemen sınıflar arasında yarattığı aşırı panikle, ayırdedilen savaş sonrası devrimci hareketin birinci dönemi esas olarak sona ermiş görünüyor. Burjuvazinin bir sınıf olarak kendine güveni ve devlet organlarının dışa dönük istikrarlılığı su götürmez biçimde güçlenmiştir... Hatta burjuva liderleri devlet aygıtlarının gücü ile övünmekte ve bütün ülkelerde işçilere karşı hem ekonomik hem de siyasi cephede saldırıya geçmektedirler."[20]

Kongre'den hemen sonra, ECCI, çalışmalarının ağırlığını birleşik cepheye doğru çevirmeleri için partilere baskı yapmaya başladı. Bu yaklaşımın özü Troçki tarafından 1922'nin başlarında net olarak özetlenmişti.

"Komünist Partisi'nin görevi proletarya devrimine öncülük etmektir... bunu başarmak için Komünist Partisi işçi sınıfının ezici bir çoğunluğu üstünde yükselmelidir... Parti bunu ancak net bir programa ve çelik iç disipline sahip

tam bağımsız bir örgüt olarak kalarak başarabilir... Reformistler ve merkezcilerle ideolojik olarak ayrışmak zorunda olmasının sebebi budur... Saflarındaki tam bağımsızlığı ve ideolojik homojenliği sağladıktan sonra, Komünist Partisi işçi sınıfının çoğunluğu üzerinde etki sahibi olmak için mücadele eder... Bu devrime hazırlık döneminde proletaryanın sınıfsal yaşamının durmayacağı açıktır. Sanayicilerle, burjuvazi ile, devlet iktidarı ile çatışmalar, biri ya da diğeri öncelik kazanarak, devam eder.

"Bu çatışmalarda - bunlar bütün işçi sınıfının ya da işçi sınıfının çoğunluğunun hayati çıkarlarını kapsadığından - çalışan kitleler, eylem birliği, kapitalizmin saldırısına karşı direnme birliği veya kapitalizme karşı saldırıda birlik ihtiyacı duymaktadırlar. Kendini mekanik olarak işçi sınıfının bu eylem birliği ihtiyacının karşısına koyan herhangi bir parti şaşmaz bir biçimde işçilerin kafalarında mahkum edilecektir.

"Sonuç olarak birleşik cephe sorunu hiçbir şekilde, gerek çıkış noktası gerekse özü bakımından, komünist parlamenter hizipte sosyalistlerinki arasındaki karşılıklı ilişkiler ya da iki partinin merkez komiteleri arasındaki karşılıklı ilişkiler sorunu değildir... Birleşik cephe sorunu - bu dönemde işçi sınıfı üzerinde yükselen çeşitli siyasi örgütler arasında bir bölünmenin kaçınılmazlığına rağmen kapitalizme karşı mücadelede işçi sınıfına bir birleşik cephe olasılığını sağlayacak acil ihtiyacın bir sonucudur. Bu görevi anlamayanlar için, parti, kitle eylemi için bir örgüt değil, sadece bir propaganda grubudur...

"Nihayet, birleşik cephe, belli sınırlar içinde ve özel durumlarda, bugün mücadeleye hazır proletaryanın önemli kısmının iradesini hala ifade eden reformist örgütlerinkiyle kendi eylemlerimizi birleştirmek için hazır olduğumuzu varsayar. Peki bizim yolumuz onlarla ayrılmadı mı? Evet, onlarla işçi sınıfı hareketinin başlıca sorunlarında anlaşmadığımız için ayrıldık.

"Ve hala onlarla anlaşma yolları arıyor muyuz? Evet, on-

ları izleyen kitlelerin bizleri izleyen kitlelerle birlikte birleşik bir mücadeleye girmeye hazır olduğu ve reformistlerin şu ya da bu ölçüde bu mücadelenin bir aracı olmak zorunda kaldığı bütün koşullarda

"Birleşik cephe oluşturmayı hedefleyen bir politika, tabii ki, her seferinde gerçekten eylemde birliğe varılacağının otomatik garantisi değildir. Tersine, birçok durumda ve belki çoğu durumlarda, örgütsel anlaşmalarda sadece yarım başarı sağlanacak, belki de hiç başarı sağlanamayacaktır. Ancak mücadele eden kitlelerin, eylemde birlikteki başarısızlığın bizim biçimsel uzlaşmazlığımızdan değil, reformistlerin mücadele için gerçek isteklerinin olmayışından kaynaklandığına ikna edilmesi gereklidir."[21]

Büyük ölçüde birleşik cephe ile ilgili olan IV. Komintern Kongresi (1922) Lenin'in katıldığı son kongre ve Troçki'nin esas olarak kararlarının doğruluğuna inandığı son kongreydi. On yıl sonra Troçki, eski Komintern deneyimine karşı tavrını ana ilkeleriyle bir yazıda özetledi:

"Enternasyonal Sol muhalefet Komintern'in ilk dört kongresi zemininde yükselmektedir. Bu, Sol Muhalefet'in Komintern'in sadece konjonktürel özelliğe sahip ve gelişen olaylarla çelişen kararlarının her sözcüğünün önünde eğilmesi anlamına gelmez. Ancak bütün önemli ilkeler (emperyalizme ve burjuva devlete, demokrasiye ve reformizme, köylülük ve ezilen uluslarla ilişkilere, sendikalarda çalışmalara, parlamenterizme, birleşik cephe politikasına ilişkin) bugün bile, kapitalizmin genel kriz döneminde proleter stratejinin en önemli ifadesi olarak durmaktadır. Sol Muhalefet 5. ve 6. Dünya Kongrelerindeki revizyonist kararlara karşıdır...(1924 ve 1928)"[22]

1923 yılında bir tarafta Stalin, Zinovyev ve Kamenev üçlü yönetiminin ve diğer tarafta Sol Muhalefet'in ortaya çıkışı görüldü. Avrupa'da Komintern'i zedeleyici iki yenilgi

görüldü. Haziran'da, bütün işçi sınıfının gerçek desteğini alan bir kitle partisi olan Bulgar Komünist Partisi, Köylü Partisi hükümetine karşı sağ kanat darbesi karşısında 'tarafsız' daha doğrusu tamamen pasif bir tavır benimsedi. Daha sonra, burjuva demokratik rejim yıkıldıktan sonra, askeri bir diktatörlük kuruldu ve sindirilmiş nüfusun çoğunluğu ciddi bir politik hazırlık olmaksızın (22 Eylül'de) ani bir ayaklanmaya girişti. Bu ayaklanma bastırıldı ve vahşi bir Beyaz Terör başlatıldı. Almanya'da, Fransızların Ruhr'u işgali ve parayı değersiz hale getiren astronomik enflasyonun sebep olduğu derin ekonomik, sosyal ve siyasi bir kriz ortaya çıktı.. '1923 sonbaharında, Almanya'da durum 1919 yılındakinden bile daha umutsuzdu, sefalet daha büyüktü, manzara açıkça daha umutsuzdu. '[23] Saksonya'da Komünist Partisi sosyal demokratlarla bir koalisyon hükümeti oluşturduktan sonra, Ekim'de bir ayaklanma planlandı fakat son dakikada ertelendi. (Hamburg'da erteleme zamanında olmadı; yalnız bırakılmış bir ayaklanma oldu ve iki gün içinde bastırıldı).

Troçki tarihi bir fırsatın kaçırıldığına inanıyordu. Bu dönemden itibaren, Komintern'in politikası öncelikle SSCB'deki parti içi mücadelede Stalin hizibinin ve sonra Stalin hükümetinin dış politikalarıyla belirlendi. 1924'de kısa bir 'sol' bocalamadan sonra Komintern 1928'e kadar sağa, daha sonra ultra-sola (1928-34) ve nihayet halk cephesi politikaları döneminde (1935-39) daha da sağa itildi. Bu aşamaların her biri Troçki tarafından tahlil edilmiş ve eleştirilmiştir. Onun eleştirilerini üç örnek kullanarak açıklamak yerinde olur.

Anglo-Sovyet Sendika Komitesi

Daha önce ele alınmış olan 1925-27 Çin Devrimi'nin yanı sıra, Büyük Britanya Komünist Partisi'nin 1926 genel grevine kadar ve grev süresince (Komintern tarafından yönlendirilmiş) politikası Troçki'nin ilk sağa kayış aşamasında Komintern'e yapmış olduğu en önemli suçlamadır.

Mayıs 1926'daki genel grev İngiliz tarihinde kesin olarak bir dönüş noktasıydı ve işçi sınıfının kesin bir yenilgisiydi. Kesintilere uğramış olsa da uzun ve militan bir işçi sınıfı hareketi döneminin sonu oldu, açık sınıf işbirlikçi sağ kanatlarıyla sendikaların sürekli üstünlüğüne ve Komünist Partisi'ne rağmen İşçi Partisi'nin kitlesel olarak güçlenmesine yol açtı.

1924-25'te sendikal hareketteki yükseliş sola doğruydu. 'Geri Çekilmeye Son' ve 'Tekrar Sendikalara' sloganları etrafında, 1924'te kurulmuş olan KP'nin etkisindeki Azınlık Hareketi önemli ölçüde nüfuz kazanıyordu. Aynı zamanda sendikalar bir grup sol eğilimli sendikacılarının etkisi altına giriyordu. Ve, 1925 ilkbaharından itibaren Sendikalar Kongresi (TUC) 'Anglo-Sovyet Bağlantılı Sendika Tavsiye Komitesi' aracılığıyla Sovyet Sendikalar Federasyonu ile işbirliği yaptı. Bu olgu Genel Kurul'a 'devrimci' bir görünüş verdi ve soldan gelen eleştirilere karşı bir maske görevi yaptı.

Troçki'nin eleştirisinin özü, BBKP'nin (Büyük Britanya Komünist Partisi), Moskova'nın zorlamasıyla, bu sol bürokratlara fazlasıyla güvenmesiydi. (BBKP'nin grev sırasındaki merkez sloganı "Tüm İktidar Sendika Federasyon Genel Kurulu'na" şeklindeydi.) Bu sol bürokratların, 'solcuların' sağladığı güveni kullanarak, onlara güvenmeden veya militanların onlara güvenmesini teşvik etmeden, tabandaki mücadeleyi inşa edecekleri yerde, kritik bir noktada harekete ihanet edecekleri (ki, tabii ettiler) kesindi; Troçki onların hainliklerini gözönüne alarak, buna karşı uyarmıştı..

Troçki daha sonra şöyle yazdı:

> "Zinovyev, devrimin, İngiliz Komünist Partisi'nin dar kapısından değil ama sendikaların geniş kapılarından bir giriş bulacağını düşündüğünü anlamamızı sağladı. Komünist Partisi aracılığıyla sendikalarda örgütlü kitleleri kazanma mücadelesi yerini, devrimin hedefleri için sendikaların halihazır yapısının mümkün olan en hızlı biçimde kullanılması umuduna bıraktı. Bu yanlış düşünce-

den, İngiliz işçi sınıfına olduğu kadar Sovyetler Birliği'ne de bir darbe olacak olan daha sonraki Anglo-Sovyet Komitesi politikası doğdu; sadece Çin'deki yenilgi bu darbeyi gölgede bırakabilirdi... Çartizm döneminden beri Britanya'daki en büyük devrimci hareketin sonucunda, Genel Kurul genel grev öncesinden daha da sağlam bir biçimde yerinde durduğu halde İngiliz Komünist Partisi büyüyemedi. Zinovyev'in yanlış 'stratejik manevrası'nın sonuçları işte bunlardır."[24]

Troçki bağımsız komünist çalışma politikasıyla grevin mutlaka kazanılacağını söylemedi.

"Ne söylediğini bilen hiçbir devrimci bu çizginin izlenerek bir zaferin garantileneceğini düşünemezdi. Bir zafer ancak bu yolla mümkündü. Bu yoldaki bir yenilgi daha sonraki zafere giden yolda bir yenilgiydi. [25]

Ancak, bu yol

"Komünist Enternasyonal bürokratlarına çok uzun ve belirsiz görünüyordu. Purcell, Hicks, Cook ve diğerlerini tek tek etkileyerek ...yavaş yavaş ve hissettirmeden (onları) Komünist Enternasyonal'in içine çekebileceklerini düşünüyorlardı. Böyle bir başarıyı garantilemek için sevgili dostları (Purcell, Hicks and Cook) küstürülmemeliydi... Aslında Komünist Partisi'nin Azınlık Hareketi'ne bağımlı olmasına karşı radikal önlemlere başvurulmalıydı... Kitleler bu hareketin liderleri olarak sadece Moskova'nın kefil olduğu Purcell, Hicks ve Cook'u tanıyorlardı. Bu sol dostlar, ciddi bir sınavda, utanmazca proletaryaya ihanet ettiler. Şaşırıp kalan devrimci işçiler umutsuzluğa düştüler ve tabii hayal kırıklıkları, bütün bu ihanet ve hainlik mekanizmasının yalnızca pasif bir parçası olmuş olan Komünist Partisi'nde yoğunlaştı. Azınlık Hareketi sıfırı tüketmişti, Komünist Partisi önemsiz bir grup hali-

ne geldi."[26]

'Sol' bürokratlara güvenmek, hala sol reformistleri devrimcilerden ayıran özelliklerden biridir. Troçki'nin eleştirisi yalnız Britanya'da değil bütün dünyada güncelliğini koruyor.

Üçüncü Dönem'de Almanya

Komintern'in 6. Dünya Kongresi (1928 yazı) 1924-28'in sağ çizgisine karşı şiddetli bir hareket süreci başlattı. Görülmemiş biçimde bürokratik bir ultra sol çizgi bölgesel koşullar gözönüne alınmaksızın heryerdeki komünist partilere kabul ettirildi. Birinci beş yıllık planın başlatılmasının ve SSCB'de zorunlu kollektivizasyonun bir yansıması olarak bu yeni çizgi 'Üçüncü Dönem'i yani 'devrimci mücadelelerin yükseldiği' bir dönemi ilan ediyordu. Pratikte, bu, faşizmin özellikle Almanya'da gerçek ve büyüyen bir tehlike olduğu bir zamanda sosyal demokratları baş düşman olarak görüyordu.

ECCI'nin 1929'daki 10. Plenum'unda şöyle ilan ediliyordu:

> "Bu artan emperyalist çelişkiler ve keskinleşen sınıf mücadelesi koşulunda, faşizm giderek daha çok burjuva egemenliğinin önde gelen yöntemi haline geliyor. Güçlü sosyal demokrat partilerin var olduğu ülkelerde, faşizm sosyal faşizmin özel bir biçimi haline gelir. Bu da, faşist diktatörlük rejimine karşı mücadelede kitlelerin eylemini durduran bir araç olarak büyük ölçüde burjuvaziye hizmet eder."[27]

O zamana kadar kabul edilen birleşik cephe politikası çöpe atılmalıydı. Sosyal demokrat kitle partilerini ve bunların denetimindeki sendikaları faşistlere karşı bir birleşik cepheye zorlamaya çalışmak söz konusu değildi. Gerçekten de, ECCI'nin Onbirinci Plenum'unda (1931) 'sosyal demokra-

sinin kapitalist devletin faşizme doğru gelişiminde en aktif faktör olduğu' açıklandı. [28]

Faşizmin ve sosyal demokrasinin yapısının bu gülünç derecede yanlış değerlendirilmesi, 'güçlü sosyal demokrat partilerin' ve 'bir faşist diktatörlük rejiminin' aynı anda varolabileceği ve Almanya'da Hitler iktidara gelmeden önce de bir arada varolduğu varsayımına yol açtı. 'Almanya'daki Von Papen-Schleicher hükümeti, Reichswehr, Stahlhelm ve Nazilerin yardımıyla bir tür faşist diktatörlük oluşturmuştu...',[29] diye ilan etti ECCI'nin 1932'deki 12. Kongresi.

Troçki, bu vahim budalalığa karşı 1929'dan 1933 yenilgisine kadar giderek artan bir telaş ve umutsuzlukla yazdı ve tartıştı. Alman krizi üzerine olan düşüncelerinin parlaklığı ve ikna gücü bir başka marksist tarafından çok az tekrarlandı ve hiçbir marksist ondan daha iyi yazmadı.

Bütün bu yazıların temel konusu, en tanınmışlarından birinin başlığı olan 'Faşizme Karşı Birleşik İşçi Cephesi' ihtiyacı idi. Ancak bundan çok daha fazlasını içeriyorlardı. Troçki, kendisini, Stalin'in Alman dostlarının haklı görülemez olanın savunmasında yürüttükleri dolambaçlı tartışmaları detaylı bir biçimde izlemeye zorladı. Böylece, bu dönemdeki yazıları bir dizi inanılmaz sahte-marksist argümanı elê alıp yalanlarken, aynı zamanda, 'proletarya stratejisinin en iyi şekilde ifadesini' müstesna bir netlikle açıklıyordu. Burada bunların ancak çok küçük bir kısmına değinilebilir.

> "Komintern'in resmi yayını şimdi Alman seçim sonuçlarını (Eylül 1930) Almanya Sovyeti sloganını günün başlığı haline getiren komünizmin muazzam bir zaferi olarak gösteriyor. İyimser bürokratlar seçim istatistikleriyle ortaya çıkmış olan güçlerin ilişkilerinin anlamını yansıtmak istemiyorlar. Onlar, mevcut durum ve bu durumun getirdiği engeller tarafından oluşturulmuş olan devrimci görevlerden bağımsız olarak kazanılmış olan komünist oy rakamlarına bakıyorlar.

"Komünist Partisi 1928'de aldığı 3.300.000'e karşın bu seçimde yaklaşık 4.600.000 oy aldı. 'Normal' parlamenter aygıtların durduğu noktadan, 1.300.000 oyluk bir kazanım, seçmenlerin toplam sayısındaki artışı gözönüne alsak bile, önemlidir. Ama partinin kazanımı, faşizmin 800.000'den 6.400.000 oya sıçraması yanında tamamen önemsiz kalır. Sosyal demokrasinin de, önemli kayıplara rağmen, esas kadrolarını muhafaza etmesi ve hala büyük ölçüde Komünist Partisi'den daha fazla sayıda işçi oylarına sahip olması da hiç de daha az önemli bir gerçek değildir.

"Bu arada, işçi sınıfını komünizme doğru daha büyük bir hızla döndürecek olan uluslararası ve ulusal koşullar bileşiminin ne olabileceğini kendi kendimize soracak olduğumuzda, günümüz Almanya'sındakinden daha elverişli koşulların bir başka örneğini bulamıyoruz:... ekonomik kriz, yöneticilerin parçalanmışlığı, parlamenterizmin krizi, iktidardaki sosyal demokrasinin inanılmaz bir biçimde kendi kendini teşhiri. Bu somut tarihsel koşullar bakımından, 1.300.000'lik bir oy kazanımına rağmen, Alman Komünist Partisi'nin ülke sosyal yaşamındaki ağırlığı nispi olarak küçük kalıyor...

"Bu arada, gerçek devrimci partinin birinci özelliği gerçekle yüzyüze gelebilmektir...

"Proletarya devrimine neden olacak olan sosyal kriz için gerekli olan, diğer koşulların yanısıra, küçük burjuva sınıfların proletarya yönüne doğru kesin bir dönüşüdür. Bu proletaryaya, kendini ulusun başına öncü olarak koyma fırsatı verecektir.

"Son seçim - ve bu onun esas semptomatik önemidir - ters yönde bir dönüşü ortaya çıkardı. Krizin baskısı altında küçük burjuvazi, proletarya devrimi yönüne değil ama peşinden proletaryanın önemli bir kısmını da sürükleyerek, emperyalist gericiliğin en radikal ucuna savruldu. Nasyonal sosyalizmin devasa büyüyüşü iki nedenin sonucudur: Küçük burjuva kitlelerini dengesizleştiren de-

rin'bir sosyal kriz ve bugün halk kitleleri tarafından devrimci öncü olarak tanınacak devrimci bir partinin yokluğu. Eğer Komünist Partisi devrimci umudun partisiyse, o zaman, faşizm, bir kitle hareketi olarak, karşı devrimci çaresizliğin partisidir. Devrimci umut tüm proleter kitleyi kucaklarsa, kaçınılmaz olarak devrim yolunda arkasında küçük burjuvazinin önemli bir kısmını da sürükler. Tam olarak bu anlamda, seçim karşıt tabloyu gözler önüne serdi: Karşı devrimci çaresizlik küçük burjuva kitleyi öyle kuvvetli kucakladı ki, proletaryanın büyük bir kesimini peşinden sürükledi...

"Burjuva rejimin çaresiz durumunun, sosyal demokrasinin rejimdeki tutucu rolünün, ve bunu yok etmek için Komünist Partisi'nin topyekün güçsüzlüğünün son ifadesi olarak, Almanya'da faşizm gerçek bir tehlike haline geldi. Bunu kim inkar ederse, ya körtür ya da çok bilmiş."[30]

Durumu düzeltmek için, herşeyden önce Komünist Partisi'ni verimsiz ultra radikalliğinden çekip çıkarmak gereklidir. 'Bürokratik ültimatomculuk' politikası (işçi sınıfını ikna etmek yerine ona zorla bir fikri kabul ettirmeye çalışmak) yerine birleşik cephe politikası temelinde aktif manevralardan biri konmalıdır.

"Bir saldırı için Alman işçi sınıfının hepsini birden aynı anda ayaklandırmak zor bir iştir. 1919, 1921 ve 1923 yenilgilerinin ve 'üçüncü dönem'in maceracılıklarının bir sonucu olarak, herşeyin başında güçlü tutucu örgütler tarafından bir arada tutulan Alman işçileri tutucu alışkanlıklar geliştirmişlerdir. Ama, diğer taraftan, şimdiye kadar faşizmin saflarına sızmasını hemen hemen tamamen engellemiş olan Alman işçilerinin örgütsel dayanışması savunma mücadelelerine büyük ölçüde olasılık tanımaktadırlar. Birleşik cephe politikasının genel olarak saldırıdan daha çok savunma için daha etkili olduğu unutul-

mamalıdır. Daha tutucu ve geri katmanlar, yeni kazanımlardan daha çok, zaten sahip olduklarını korumak için mücadeleye daha kolay çeklebilirler."[31]

Her tür safsata stalinistler tarafından durumu örtbas etmek ve bir zamanlar Komintern politikası olmuş olanı 'karşı devrimci troçkizm' olarak göstermek için kullanılıyordu. Birleşik cephe, 'yalnızca aşağıdan' olabilirdi yani sosyal demokratlarla olan anlaşmalar dışlanmıştı ama tek tek sosyal demokratlar Komünist Partisi'nin liderliğini kabul etmeleri koşuluyla 'Kızıl Birleşik Cephe'de yer alabilirlerdi.

'Hitler'den sonra, sıra bizde' olarak özetlenebilecek olan ölümcül yanılsama, Troçki'nin defalarca vurguladığı gibi, radikal bir söylemle maskelenmiş pasif ve güçsüz bir perspektif olarak giderek artan bir şekilde teşvik ediliyordu. Troçki, boş safsataları açığa çıkarıp, uydurmaları bir kenara iterek ve bu parlak örnekte olduğu gibi esas noktaya vurarak, tekrar ve tekrar birleşik cephenin merkez kaynağına dönüyordu:

"Bir sığır tüccarı sığırları mezbahaya götürmüştü. Ve kasap keskin bıçağıyla geldi.
"Sığırlardan biri 'Saflarımızı sıklaştıralım ve bu celladı boynuzlarımızla öldürelim' önerisinde bulundu.
"Politik eğitimlerini Manuilski'nin okulunda almış olan sığırlar, 'Kasap, bizi buraya dürte dürte getiren tüccardan daha mı kötü?' dediler.
"'Ama tüccarın icabına sonra da bakabiliriz!'
"İlkelerinde kararlı olan sığırlar hiçbirşey yapmıyoruz dediler.
"'Sen bizim düşmanları soldan koruyorsun; sen kendin sosyal-kasapsın'
"Ve safları sıklaştırmayı reddettiler"
(Ezop'tan Hikayeler)[32]

Komünist Partisi'nin ölümcül sonu çabuk oldu. Hitler

iktidara geldi. İşçi hareketi ezildi.

Halk cephesi ve İspanya Devrimi

Hitler'in zaferi, SSCB'nin yöneticilerini o zaman henüz Batılı üstün güçler olan Fransa ve İngiltere ile askeri bir ittifak yoluyla 'garanti' aramaya yöneltti. Stalin'in diplomasisine yardım eden bir araç olan Komintern - ki artık tek işlevi buydu - sağa dönüş yapmaya zorlanmıştı. 7. (ve son) Komintern Kongresi 1935'te devrimin kesin olarak gündem dışı olduğunun genel bir göstergesi olarak toplandı. Savaş kışkırtmalarına karşı ve barış için mücadelede 'Birleşik Halk Cephesi' çağrısında bulundu. Barışın korunmasından yana olan herkes bu birleşik cephenin içine çekilmelidir.'[33]

Barışın korunmasından yana olanların içinde, yeni çizginin nesneleri olan 1918'de zafer kazananlar, yani Fransız ve İngiliz egemen sınıfları da vardı.

Mayıs 1936'da ECCI 'Bugünkü durum 1914'dekinin aynısı değil' diye açıklıyordu.

> "Şimdi barışı korumakta kararlı olanlar yalnızca işçi sınıfı, köylülük ve bütün emekçi halk değil ama aynı zamanda bağımsızlıkları savaş tarafından tehdit edilen ezilen ülkeler ve güçsüz uluslardır... Şimdiki aşamada bir kısım kapitalist devletler de barışı korumak yanlısıdırlar. Dolayısıyla, işçi sınıfının, bütün çalışan insanların ve emperyalist savaş tehlikesine karşı olan bütün ulusların içinde yer aldığı geniş bir cephe yaratmak mümkündür."[34]

Böyle bir 'cephe' tabii ki, esas olarak, emperyalist statükonun bir savunmasıydı. Reformist bir söylem bu gerçeği gizlemek için serbestçe kullanılmalıydı ve belli bir zaman için de büyük ölçüde başarılı oldu.

İlk aşamada, birleşmek için halkın coşkusu komünist partilere büyük kazanımlar sağladı - Fransız Partisi 1934'de 30.000'ken 1936'da 150.000 üye artı, komünist gençlik üye sayısı 100.00'e çıktı; İspanyol Partisi'nin 'Üçüncü Dönem'in

sonunda (1934) binden az üyesi varken, 1936 Şubatında 35.000 ve 1937 Temmuzunda 117.000 üyesi oldu. Yeni üyeler, soldan gelecek olan eleştirilere karşı troçkistlerin kesinlikle faşist ajanlar olduğu fikirleriyle silahlandırıldılar.

Mayıs 1935'te Franko-Sovyet anlaşması imzalandı. Temmuzda KP ve Fransız Sosyalist Partisi (SFIO) Fransız burjuva demokrasisinin belkemiği olan Radikal Parti ile anlaştılar ve 1936 Nisanında bu partilerden oluşan 'halk cephesi', 'ortak güvenlik' ve reform temelinde genel seçimi kazandı. 'Güçlü, özgür ve mutlu Fransa' sloganı ile kampanya yürüten KP 72 sandalye kazandı ve SFIO lideri ve halk cephesi Başbakanı Leon Blum'un parlamenter çoğunluğunun vazgeçilmez bir parçası haline geldi, PCF'nin(Fransız Komünist Partisi) genel sekreteri Maurice Thorez şöyle iddia edebiliyordu: 'Biz düşmanlarımızın bizden çaldıkları ve ayakları altında ezdikleri şeyleri cesurca geri aldık. Yani Marseillaise'i* ve Üçrenk'i** geri aldık.'[35]

Solun seçim zaferini kitlesel grev ve işgal dalgası izlediği zaman - Haziran 1936'da altı milyon işçi hareket halindeydi - bir zamanlar 'yükselen devrimci mücadeleler' şampiyonu olanlar kendilerini hareketi dar sınırlar içinde hapsederek ve onu 'Matignon Anlaşması' tavizleri (esas olarak 40 saatlik çalışma haftası ve ücretli tatiller) temelinde bitirerek gösterdiler. Yılın sonunda, artık sosyal demokrat müttefiklerinin sağına kaymış olan Komünist Partisi, 'halk cephesi'nin ulusal temellerde şiddetli Alman karşıtı olan bir kısım sağ kanat tutucularının katılmasıyla 'Fransız Cephesi' olarak genişletilmesi çağrısını yapıyordu.

Fransız partisi bu politikalara öncülük ediyordu çünkü Fransız hükümeti ile olan ittifakı Stalin'in dış politikasının merkezindeydi ama hızlı bir biçimde bütün Komintern tarafından benimsendi. Franko'nun iktidarı alma denemesine tepki olarak Temmuz 1936'da İspanyol Devrimi patla-

*Marseillaise: Fransa'da Cumhuriyetçi devrimcilerin marşı
**üç renk: Fransız Devrimi'nde Cumhuriyetçilerin bayrağı

dığında, İspanyol halk cephesinin bir parçası olan ve Şubat seçimlerinde iktidarı almış olan İspanyol Komünist Partisi, hareketi 'demokrasi' çerçevesi içinde tutmak için elinden geleni yaptı. Rus diplomasisinin ve tabii ki sosyal demokratların yardımıyla, başarılı da oldu. Partinin günlük gazetesinin editörü olan Jesus Hernandez şöyle yazdı:

> "Günümüz işçi sınıfı hareketinin savaşın sona ermesinden sonra proletarya diktatörlüğünün kurulmasını kendisine hedef aldığını iddia etmek kesinlikle yalandır...Biz komünistler bu varsayımı ilk reddedecek olanlarız. Bizler sadece demokratik cumhuriyeti savunma isteğiyle donanımlıyız."[36]

Bu çizginin izlenmesinde İspanyol Komünist Partisi ve onun burjuva müttefikleri cumhuriyetçi hükümetin politikalarını daha da sağa çektiler; uzun iç savaş süresinde, KP'nin solunda olan ve ilk başta halk cephesine katılmakla kendisini politik olarak silahsızlandıran ve Komünist Partisi'ne 'sol' bir maske sağladığı için Troçki'nin acımasızca eleştirdiği POUM, ve daha sonra İspanyol Sosyalist Partisi'nin sol kanat liderleri hükümetten ihraç edildiler.

'Mülkiyeti savunarak cumhuriyetçi düzeni savunmak'[37] Cumhuriyetçi İspanya'da sola karşı bir terör dönemi başlattı. Ve bu, Troçki'nin gösterdiği gibi, Franko'ya zafer yolunu açtı.

> "İspanyol proletaryası birinci sınıf askeri nitelikler sergiledi",

diye yazdı Aralık 1937'de

> "Ülkenin ekonomik yaşamındaki ağırlığıyla, politik ve kültürel düzeyiyle, İspanyol proletaryası devrimin ilk gününden itibaren 1917 başlarındaki Rus proletaryasından daha aşağı bir yerde değil daha üstün bir yerde duruyor-

du. Kendi zaferine giden yolda, kendi örgütleri başlıca engeller olarak duruyordu. Ültimatomcu stalinistler kliğinin kiralık adamlardan, kariyeristlerden, lümpenlerden ve genelde toplumdaki her tür pislikten oluşması onun karşı devrimci işleviyle ters düşmüyordu. Diğer işçi örgütlerinin temsilcileri - iflah olmaz reformistler, anarşist lafebeleri, POUM'un çaresiz merkezcileri - şikayet ettiler, sızlandılar, kararsız kaldılar, yan çizdiler ama sonunda stalinistlere uyum sağladılar. Onların ortak eyleminin sonucu olarak, sosyal devrim kampının - işçiler ve köylüler - burjuvaziye daha doğrusu onun gölgesine tabi olduğu kanıtlandı. Devrimin bütün kanı çekildi ve onun içi boşaltıldı.

"Kitlelerin ve tek tek devrimcilerin saflarında kahramanlık ve cesaret eksikliği yoktu. Ancak devrimciler ayrı ayrı dururken, kitleler programsız, eylem planından yoksun kendi kaynaklarıyla başbaşa bırakıldı. 'Cumhuriyetçi' askeri komutanlar askeri zaferler kazanmaktan daha çok sosyal devrimi ezmekle meşguldüler. Askerler komutanlarına, kitleler hükümete güvenlerini yitirdiler; köylüler vazgeçtiler; işçiler bezdiler; yenilgi yenilgiyi izledi; moral bozukluğu hızla büyüdü. İç savaşın başlangıcında bütün bunları önceden görmek çok zor değildi. Kendi önüne kapitalist rejimi kurtarma görevini koyan halk cephesi kendisini askeri yenilgiye mahkum etti. Bolşevizmi başaşağı ederek, Stalin, devrimin mezar kazıcısı olma rolünü tam olarak başardı."[38]

Bugün hemen hemen hiç kimse (bir avuç önemsiz eski maocu gruplar dışında) Stalin'in 'Üçüncü Dönem' çizgisini savunmamaktadır. Halk cephesi bütünüyle farklı bir konudur. Bütün zaman ve yer farklılıklarını bir yana bırakırsak, 'eurokomünizmi' ve 'tarihsel uzlaşma' denilenin özü başka nedir ki? Görünüşte eurokomünist akımın en solunda olanlar bile, Troçki'nin 'Anglo-Sovyet Sendika Komitesi' başlığı altında mücadele ettiği yanlışları tekrarlıyorlar.

Sonuçların sadece tarihsel değil ama aynı zamanda acil pratik yararları vardır. Troçki'nin bu büyük sorunlara ilişkin strateji ve taktikler üzerine yazıları gerçek bir hazinedir. Hiç abartısız 1923'den beri hiç kimsenin bu derece parlak ve derin çalışma üretmediği söylenebilir. Bu çalışmaların tamamı günümüz devrimleri için vazgeçilmezdir.

4

Parti ve Sınıf

Marks işçi sınıfının kurtuluşunun işçi sınıfının kendi eylemiyle olacağını iddia etmişti; ama, aynı zamanda, egemen sınıfların 'zihinsel üretim araçlarını' kontrol altında tuttuklarını ve dolayısıyla 'her dönemde hakim fikirlerin egemen sınıfın fikirleri olduğunu' söylemişti.

Bu çelişkiden devrimci sosyalist parti ihtiyacı doğar. Partinin yapısı ve daha da önemlisi işçi sınıfı ile ilişkisinin özelliği başlangıçtan beri sosyalist hareketlerin merkezinde olmuştur. Asla, sadece 'teknik' bir örgütsel sorun olmamıştır. Her aşamada parti ve sınıf ilişkisi ve dolayısıyla partinin yapısı hakkındaki anlaşmazlıklar aynı zamanda hareketin hedefleri konusunda da anlaşmazlıklar olmuştur. Araçlar konusundaki tartışmalar her zaman bir ölçüde hedefler konusunda tartışmalar olmuştur ve bu kaçınılmazdı. Böylece, Marks'ın Proudhon'la, Schapper'la, Blanki'le Bakunin'le ve diğer birçoklarıyla bu konu üstüne çatışmaları, sosyalizmin doğası ve ona ulaşabilecek araçlara dair farklılıklarla girift bir biçimde iç içe girmiştir.

1883'de Marks'ın ve oniki yıl sonra Engels'in ölümünden sonra, sosyalist partilerde kitlesel bir büyüme vardı. Çok geçmeden Rusya'da inşa edilmesi gereken partinin türü hakkında temel bir tartışma ortaya çıktı.

Troçki'nin devrimci parti hakkındaki ilk görüşü esas

olarak daha sonra şaşırtıcı bir şekilde 'leninist' olarak tanımlanan görüştü. Gerçekten, Isaac Deutscher'e göre,[1] o (Troçki) bu görüşü Lenin'den bağımsız olarak 1901'de Sibirya'da sürgünde iken geliştirmişti. Her ne olursa olsun Troçki *Iskra*'nın ilk taraftarlarından biri oldu ve RSDLP'nin 1903 Kongresinde merkezileştirilmiş bir örgütten bahsetti: 'Bizim kurallarımız...partinin bütün kendi bölümlerine karşı örgütlü bir güvensizliği, yani, bütün yerel, bölgesel, ulusal ve diğer örgütler üzerinde denetimi, temsil etmektedir.'[2]

Kongre'de *Iskra* eğiliminden menşevik tarafa geçişinden sonra bu tavrını şiddetle geri çekti. Bir yıl içinde Troçki bolşevik merkeziyetçiliğini başlıca eleştirenlerden biri oldu; 1904'de, Lenin'in yöntemleri 'buna yol açıyor: Parti örgütü kendini parti yerine ikame ediyor, Merkez Komite kendini parti örgütü yerine ikame ediyor ve nihayet bir 'diktatör' kendini Merkez Komite yerine ikame ediyor...'[3] diyordu.

Rosa Lüksemburg gibi, Troçki de 'parti tutuculuğu'na genel olarak şüpheyle bakıyordu ve kendiliğinden işçi sınıfı eylemine ağırlık veriyordu:

> "Avrupa sosyalist partiler - ve öncelikle bunların en güçlüsü Alman partisi - etkiledikleri kitlelerin büyüklüğüyle orantılı olarak giderek artan kendi tutuculuklarını, örgütsel yeterliliklerini ve parti disiplinini geliştiriyorlardı. Dolayısıyla, sosyal demokrasinin işçiler ve burjuvazi arasındaki herhangi bir açık çatışma yolunda bir engel haline gelmesi olasıdır."[4]

Bu tutuculuğun üstesinden gelebilmek için, Troçki, 1905 Devrimi'nin etkisi altında yazdığı gibi, kendiliğinden devrim dalgasının 'parti rutinlerini öldüreceğine, parti tutuculuğunu yok edeceğine' güveniyordu[5]. Böylece partinin rolü esas olarak propagandaya indirgenmiş oluyordu. Parti işçi sınıfının öncüsü değildi.

Tabii ki, korkularında büyük ölçüde haklılık payı var-

dı. Rusya'ʼa Bolşevik Partisi bile 1905-07 yılları arasında ve yine 1917'de tutucu olduğunu kanıtladı.[6] İşçi bürokratlarının ayrıcalıklarında kendine daha büyük bir maddi temel bulan tutuculuk Batı'da, 1918-1919 arasında belirleyici olarak karşı devrimci bir rol oynadı.

Troçki'nin ciddi parti bağlantılarına sahip olmadan (o dönemde menşevik sayılıyordu ama esas olarak bağımsızdı) bir birey olarak olağanüstü bir yer almış olduğu 1905 deneyimi, şüphesiz onun kendiliğinden kitle eyleminin yeterliliğine olan inancını güçlendirdi.

1906'dan sonraki gericilik döneminde ve hatta 1912'den sonra Rus işçi hareketindeki dönüşte, bolşevik 'ikameciliğini' eleştirmeye ve esas olarak bolşeviklere karşı yönelmiş bütün eğilimlerin bir 'birliği'ni tavsiye etmeye devam etti. Yine, bu, onun 1920 sonrasındaki gerçek ikameciliğin tehlikelerini kabullenmedeki yavaşlığına atfedilebilir.

Olayların gidişatı 1904-17 arası Troçki'nin düşüncesinin savunulamaz olduğunu gösterdi. Troçki'nin daha sonra yazdığı gibi, Lenin olmadan Ekim Devrimi olmayacaktı. Ama bu sadece Lenin'in Nisan 1917'de Finlandiya İstasyonu'na gelmesi meselesi değildi. Bu önceki yıllarda Lenin ve yandaşlarının inşa etmiş olduğu parti meselesi idi. Bu partinin liderlerinin birçoğunun tutuculuğu, Lenin'in eşsiz otoritesi ve tespitleri olmasaydı büyük bir olasılıkla iktidarın ele geçirilmesini engelleyebilecekti. Bütün eksikliklerıyle parti olmadan sorun ortaya bile çıkmayacaktı. 'Kendiliğinden' kitle eylemi bazen otoriter bir rejimi yıkabilir. Şubat 1917'de Rusya'da, 1918'de Almanya ve Avusturya-Macaristan'da ve çeşitli durumlarda ve son olarak da İran'da öyle oldu.

1917'de Troçki işçilerin iktidarı ele geçirip ellerinde tutmaları için leninist partinin vazgeçilmez olduğu görüşünü benimsedi. Daha sonra ondan asla vazgeçmedi ve bunu kesin olarak ifade etti. 1932'de 'sınıfın çıkarları partinin çıkarlarından önce gelir' argümanını çürütürken şöyle yazmıştı:

"Sınıf tek başına ele alındığında sadece sömürü maddesi-

dir. Proletarya, ancak kendiliğinden bir sosyal sınıfken, kendisi için politik bir sınıf haline geldiği anda bağımsız bir rol oynamayı üstlenebilir. Bu bir parti ortamından başka bir yerde olamaz. Parti sınıfın sınıf bilinçli hale gelmesinin araçlarının tarihi bir organıdır. 'Sınıf partinin üstünde durur' demek deneyimsiz sınıfın bilinçlenme yolundaki sınıftan daha üstün olduğunu iddia etmektir. Böyle düşünmek yalnızca yanlış değil aynı zamanda gericidir."[7]

Bu anlayış bazı anlaşılır sorunları da ortaya çıkarır. Somut olarak belirli bir işçi sınıfının bilinç kazandığı bu tarihsel organ yozlaşabilir. O zaman parti örgütü nasıl savunulabilir?

Tarihsel koşullara göre bir araç olarak parti

Troçki sorunun çok iyi farkındaydı. 1914'de Enternasyonal'in parçalanmasına, 1918-19'da sosyal demokrasinin karşı devrimci rolüne ve tabii stalinizmin yükselişine tanık olmuştu.

Yukarıdaki pasaj şöyle devam eder:

"Bir sınıfın sınıf bilincine doğru ilerleyişi yani proletaryaya öncülük eden bir devrimci partinin inşası zor ve çelişkili bir süreçtir. Sınıfın kendisi homojen değildir. Onun farklı kesimleri sınıf bilincine farklı yollardan ve farklı zamanlarda ulaşırlar. Burjuvazi bu süreçte aktif olarak yer alır. Belirli işçi katmanlarını karşı karşıya getirmek için işçi sınıfı içinde kendi kurumlarını yaratır, ya da zaten var olanlardan yararlanır. Proletarya içinde aynı zamanda birçok parti faaliyet gösterir. Dolayısıyla, işçi sınıfı politik hayatının büyük bir bölümünde politik olarak parçalanmıştır. Belli dönemlerde en keskin bir şekilde ortaya çıkan birleşik cephe sorunu buradan kaynaklanmaktadır. Proletaryanın tarihsel çıkarları, ifadesi-

ni politikaları doğru olduğu zaman, Komünist Partisi'nde bulmaktadır. Komünist partisinin görevi proletaryanın büyük çoğunluğunun kazanılmasından oluşmaktadır; ve yalnızca böylece sosyalist devrim mümkün olabilmektedir. Komünist partisi tamamiyle ve koşulsuz olarak işçi sınıfının içinde ve dışındaki bütün diğer partilerden ve örgütlerden ayrı politik ve örgütsel bağımsızlığını korumadıkça görevini yerine getiremez. Bu temel marksist politik ilkeyi bozmak bir sınıf olarak proletaryanın çıkarlarına karşı işlenmiş en affedilmez suçtur... Ancak proletarya devrimci bilince okulda sınıfları geçerek değil, sınıf mücadelesinden geçerek ulaşır. Mücadele için işçi sınıfının saflarında birliğe ihtiyaç vardır. Bu tek bir fabrikanın duvarları arasındaki kısmi ekonomik çatışmalar için olduğu kadar faşizme karşı olan 'ulusal' mücadeleler için de geçerlidir. Sonuçta birleşik cephe taktiği yapay ve rastlantısal bir şey değildir, hele kurnaz bir manevra hiç değildir, bütünüyle proletaryanın gelişimini tayin eden nesnel koşullardan kaynaklanmaktadır."[8]

Bu çok açık, tutarlı ve gerçekçi analiz, tabii ki, sonsuza kadar sürecek sosyolojik bir genelleme değildi. Gerçek tarihsel gelişimden kaynaklanmaktaydı. II. Enternasyonal'in partileri kendi dönemlerinde şunların yaratılmasına yardımcı oldular:

"Devrimci yolda kesin olarak gerekli olan burjuva devlet içinde işçilerin demokratik mevzileri (işçi örgütleri, özellikle sendikalar). Henüz ilerici tarihsel çabasını yerine getirdiği dönemde II. Enternasyonal'in çalışması sadece böyle mevziler yaratmaktan ibaretti.[9]

"II. Enternasyonal'in partileri içinde çalıştıkları topluma adapte olmalarıyla birlikte zamanından önce çürüdüler; bu gelişimin, tabii, sadece ideolojik değil bir de maddi temeli vardı. 4 Ağustos 1914 sınavı karşısında, 'kendi' burjuvazilerine teslim oldular (bazı istisnalarla: Bolşevikler,

Bulgarlar, Sırplar) ya da belirsiz 'merkezci' bir tavrı benimsediler (İtalyanlar, İskandinavlar, Amerikalılar ve başka yerlerdeki çeşitli azınlıklar). Bu teslimiyetin ürettiği parti içi çatışmalar ve ayrışmalardan, 1916, 1917 ve 1918 devrimi sonrası savaşa karşı yükselen işçi sınıfı muhalefetinden 'Babeuf'ten Karl Liebknecht ve Rosa Lüksemburg'a kadar uzanan devrimci kuşakların kahraman ve fedakar çabalarının uzun çizgisinin doğrudan devamı olan' Komünist Enternasyonal doğdu."[10]

Parti artık 'işçi sınıfının sınıf bilincine ulaştığı tarihi organ'dı. Komünist Enternasyonal'in partileri özellikle 1923'den beri bir dizi yanlışlar yaptılar (Troçki tabii ki onların başlangıçtaki yanlışlarını görüyordu) ve daha çok Stalin ve onun SSCB'deki egemen çevresinin önderliği altında sekter ve oportünist politikaları izlediler. Ancak, bu bütün eksikleriyle bir gerçekti, bir varsayım değildi; bütün dünyada milyonların sempatisini ve desteğini toplayan bir gerçeklik. Gerçekten, çelişik olarak, onun sahici kusurları, onun gerçek bir kitle örgütü olduğu şeklinde çarpıtılmış biçimde gösteriliyordu. Çünkü Troçki Komintern'in büyük partilerinin sadece Rusya'daki stalinist bürokrasinin araçları olduğu basit görüşünü kabullenmedi. Sorun onların gidişatını düzeltmekti. 'Bütün gözler Komünist Partiye. Onu anlatmalıyız. Onu ikna etmeliyiz'[11]

Politik nedenlerle partinin iç işleyişi demokratik olmalıydı:

> "İç mücadele partiyi eğitir ve onun yolunu netleştirir. Bu mücadele içinde bütün parti üyeleri parti politikasının doğruluğuna ve liderliğin devrimciliğine sarsılmaz bir güven duyarlar. Deneyim ve ideolojik mücadele ile kazanılmış bolşevik tabanındaki böyle bir inanç liderliğe bütün partiyi gerekli anda mücadeleye sokma fırsatı verir. Ve sadece partinin kendi politikasının doğruluğuna tam inancı çalışan kitlelerin partiye güvenmesini sağlar. Dış

zorlamalar sonucu yapay bölünmeler; özgür ve dürüst ideolojik mücadelenin yokluğu... İspanyol Komünist Partisi'ni şimdi felç eden işte budur."[12]

Troçki 1931 yılında böyle yazmıştı. Tespitleri genel olarak doğruydu.

Ancak mesele hiç de öyle basit değildi. 1929'da SSCB'den sınır dışı edilmesinden hemen sonra Troçki, Avrupa'daki Sol Muhalefet'i destekleyenlerin temel sorunlarının neler olabileceğini özetledi (Anglo-Rus Sendika Komitesi'ne, Çin Devrimi'ne ve 'tek ülkede sosyalizm'e karşı tavırlar).

"Bazı yoldaşlar burada parti rejimi sorununa değinmediğimi hayretle karşılayabilirler,"

diye devam eder,

"Gözümden kaçtığı için değil kasten böyle yapıyorum. Bir parti rejiminin bağımsız, kendi kendine yeten bir anlamı yoktur. Parti politikasına ilişkin ortak bir önemi vardır. En birbirinden farklı unsurlar bile stalinist bürokrasiye karşı mücadeleye sempati duymaktadırlar... Bir marksist için, bir parti içindeki veya bir ülke içindeki demokrasi bir soyutlama değildir. Demokrasi daima yaşayan güçlerin mücadeleleriyle koşullandırılmıştır. Oportünistler bürokratizmden ... devrimci merkeziyetçiliği anlamaktadırlar. Açıktır ki, bizimle hemfikir olamazlar."[13]

Troçki'nin 1917 sonrası ve hatta 1929 ve 1934 sonrası yazılarına baktığımızda bir kısmı parti içi demokrasinin erdemlerini göklere çıkaran ve eleştirilere karşı 'idari' önlemleri yanlış bulan, diğerleri parti içi temizliği ve partiden ihraçların gerekliliğini savunan düşüncelere rastlamak mümkündür. Bu çelişki alıntıların ait oldukları metinden çıkarılarak kullanılmalarının bir sonucu değildi. Troçki'ye göre,

merkeziyetçilik ve parti içi demokrasi arasındaki ilişki değişmez değildi. Söz konusu olan koşullara göre her ikisinin de somut politik içeriğiydi. Troçki 1932 yılının sonlarına doğru şöyle yazmıştı:

> "Parti içi demokrasi ilkesi hiçbir şekilde partinin kapılarının dışa açılmasıyla aynı şey değildir. Sol Muhalefet, stalinistlerden partiyi hizipler, gruplar, bölümler ve bireylerin mekanik bir toplamı haline dönüştürmesini asla talep etmemiştir. Biz merkezci bürokrasiyi esas olarak her adımda onları öncü proletarya ile çelişkiye düşüren ve bu çelişkilerden kurtulmak için bir yol ararken parti demokrasisini boğan yanlış bir politika yürüttüğü için suçluyoruz."[14]

Bu belirsiz görünebilir. Gerçekten, sadece resmi terimlerle belirsizdir de. Çelişkiye çözüm partinin gelişen dinamiklerinde bulunacaktır. Troçki'ye göre, parti, daha geniş işçi katmanlarıyla karşılıklı bir ilişki ve yakınlaşma sürecinden geçmeden, sadece sayılara dayalı bir kitlesel etkinlikle büyüyemez. Dolayısıyla bu parti içi demokrasi için vazgeçilmezdir. Bu sınıf deneyiminin partiye geri dönme araçlarını sağlamaktadır. Böyle bir gelişme her zaman mümkün değildir. Sık sık, objektif koşullar böyle bir büyümeyi ortadan kaldırır. Ama parti daima her olasılığa hazır olmalıdır. Aksi takdirde zaman zaman ortaya çıkabilecek fırsatları yakalayamayacaktır.

Dolayısıyla, rejim her zaman mümkün olduğu kadar açık ve esnek ve partinin devrimci birliğini korumakta kararlı olmalıdır. Koşullar önemlidir. Çünkü elverişsiz koşullar ileri işçi katmanları ile parti arasındaki bağları zayıflatırlar ve böylece 'hizipler, gruplar, bölümler' sorunu artırırlar. Parti içi grupların artması, Troçki'nin anladığı biçimde bir parti içi demokrasisinin gelişmesini engelleyebilir. Çünkü parti içi demokrasi, partinin işçi sınıfının geniş katmanlarıyla ilişkisinde yani işçilerden öğrenirken aynı zamanda

onları yönlendirme hakkını kazanmasında gerekli bir araçtır.

Yukardaki paragraflarda anlatılanlar belki de çok soyuttur. Onu somutlaştırmak için, Troçki'nin *Rus Devrim Tarihi* kitabından Şubat Devrimi'nden sonra Lenin'in parti önderliğinin çoğunluğundan ayrı düşmesini tartışan bu parçaya bakmak gereklidir.

> "Eski bolşeviklere karşı (Nisan 1917'de) Lenin, zaten deneyimler içinde çelikleşmiş ama kitlelerle daha sıkı bir birlik içinde ve daha genç olan partinin bir diğer kademesinde destek buldu. Şubat Devrimi'nde, bildiğimiz gibi, işçi bolşevikler önemli bir rol oynadılar. Onlar zaferi kazanmış olan sınıfın iktidarı da alması gerektiğini düşünüyorlar... Hemen hemen her yerde maksimalizmle, anarşizmle suçlanan bolşevikler vardı. Bu işçi devrimciler kendi düşüncelerini savunabilecekleri teorik kaynaklardan yoksundular. Ancak ilk açık çağrıya cevap vermeye hazırdılar. Lenin 1912-14 yılları arasında kendi ayakları üstünde yükselen işte bu işçi katmanına dayanıyordu."(15)

Bu örnek Troçki'nin yazılarında tekrar ve tekrar ortaya çıkar. Hizbin tersine, bir kitle partisi, özellikle devrimci koşullarda son derece kuvvetli güçlerden etkilenir. Bu güçler kaçınılmaz olarak parti içinde de ifade edilirler. Partiyi rotasında tutmak için (pratikte, sürekli olarak değişen duruma göre gidişatını düzeltmek), liderlik içindeki karmaşık ilişkiler, kadroların ve etkiledikleri ve etkilendikleri işçilerin çeşitli katmanları kendini parti içinde politik mücadelede ifade ederler ve etmelidirler. Eğer bu işleyiş idari yöntemlerle yapay olarak bastırılırsa, parti rotasını kaybedecektir.

Daha önceki mücadeleler içinden seçilerek oluşturulmuş liderliğin vazgeçilmez bir işlevi, partinin çekirdeğinin istenmeyen dış baskılar nedeniyle çözülmesini önlemek için - merkeziyetçiliği vurgulamak için - safların kapatılacağı zamanı bilmektir. Diğer bir işlevi ise, örgütün kapılarının açı-

lacağı zamanı bilmek ve partinin içindeki ve dışındaki ileri işçi katmanlarını süreci hızlı bir şekilde değiştirmek üzere liderliğin ve kadroların parti içi tutuculuğunu önlemek için kullanmaktır.

Bütün bunlar liderlik rolünün öne çıkarılması demektir ve 1917 sonrası Troçki'nin kesinlikle böyle bir rolü vardı. Troçki, 1938'de 'İnsanlığın tarihsel bunalımının devrimci liderlik bunalımına indirgendiğini' söyleyecekti. Bu, lider kadronun, partinin gerçek sınıf mücadelesindeki deneyimleriyle bağlantılı olarak organik büyümesi düşüncesiydi. Tabii ki, lider kadro bir geleneği, geçmişin deneyimini (Babeuf'den Karl Liebneckht'e kadar gelen) yani yıllar boyunca farklı dönemlerde birçok ülkede denenmiş strateji ve taktik bilgisini somutlaştırmak zorunda idi. Bu bilginin büyük bir kısmı esas olarak teorikti ve Troçki bu bilgiyi en az küçümseyenlerden biriydi. Bu bilgi başarılı bir liderlik için gerekli bir koşuldu fakat yeterli değildi. Partinin eylem deneyimi ve onun çeşitli işçi gruplarıyla olan değişken ilişkileri sadece pratikte geliştirilebilecek, olmazsa olmaz bir faktördü.

Çelişen bir istisna

Troçki'nin yaşamı boyunca sadece bir Komünist Partisi yani SSCB'deki parti, devlet iktidarını ele geçirebildi (1930'larda Çin Komünist Partisi tarafından denetim altında tutulan bölgeler dışında).

Troçki onları 'bürokratik merkezci' örgütler yani devrimci ve reformist politikalar arasında gelip giden örgütler olarak niteledi.1935'den sonra, halk cephesi çizgisi ile beraber, bunların, sosyal şoven başka bir deyişle 'çürüyen kapitalizmin sarı ajanları' haline geldikleri sonucuna vardı.[16]

Ancak bu terimler işçi örgütleri, yani kendi işçi sınıfı hareketlerinin desteğini kazanabilmek için başka partilerle boy ölçüşmek zorunda kalan partiler için kullanılmaktadır. SBKP, daha önce değilse de, 1929'dan sonra, kesinlikle bu anlamda bir parti değildi. Bürokratik bir aygıttı, totaliter despotizmin bir aracıydı. Troçki bunu kısmen şöyle açıklı-

yordu: 'Parti (yani SBKP) parti olarak bugün varlığını sürdürmüyor. Merkezci aygıt onu boğdu',[17] diye yazdı 1930'da. Ancak SBKP'nin SSCB dışındaki işçi partilerinden esas olarak farklı türde bir parti olduğu sonucuna vardı.

SSCB'deki rejimin barışçı reformlarla düzeltilebileceği umudunu kaybettikten sonra bile (Ekim 1933) kafa karışıklığı devam etti. Tabii bunun reform imkansız olsa bile SSCB'nin her şeye rağmen dejenere olmuş bir işçi devleti olarak kaldığı inancıyla yakından ilişkisi vardı.

"Proletarya devrimi olmadan ve Troçki'nin anlayışına göre açıkça işçi partisi olmayan bir dizi 'komünist partiler' tarafından yönetilen bir dizi yeni stalinist devletin ortaya çıkmasıyla, konu, Troçki'nin ölümünden birkaç yıl sonra önem kazandı. Çelişki zaten Troçki'nin kendi 1933 sonrası tavrının ayrılmaz bir parçasıydı.

İp koptu

Troçki'nin parti sınıf ilişkisi anlayışının soyut veya kişisel olmadığını, aksine Rusya'daki bolşevizm deneyiminden ve birçok önemli ülkedeki kitle komünist partilerinin öncülük ettiği gerçek tarihsel gelişimden kaynaklandığını görmüştük.

Ancak bu gelişme suya düşerse ne olur? Eğer 'tarihsel olarak belirlenmiş araç' sınavda kalırsa ne olur? Troçki bunu kesinlikle kabullenmemek için, bu olasılığı uzun uzun düşündü. 1931'de şöyle yazdı:

> "Fikirlerimizin netleşmesi için daha uzak başka bir örneği alalım. Kendisini 'sol komünist' olarak tanıtan Hugo Urbahns, Alman partisini iflas etmiş, politik olarak işi bitmiş ilan ediyor ve yeni bir parti kurulmasını teklif ediyor. Eğer Urbahns haklıysa, faşizmin zaferi kesin demektir. Çünkü, yeni bir parti yaratmak için, yıllara ihtiyaç var (ve Urbahns'ın partisinin Thaelmann'ın partisinden hiçbir şekilde daha iyi olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur: Urbahns partinin başındayken daha az yanlış yapıldığı-

nı söylemek mümkün değil). Evet, faşistler gerçekten iktidara gelecek olursa, bu Komünist Partisi'nin sadece maddi olarak imhası demek değil aynı zamanda onun siyasi iflası anlamına gelecektir... Dolayısıyla iktidarın faşistler tarafından ele geçirilmesi büyük bir olasılıkla yeni bir devrimci partinin ve bunun yanısıra yeni bir Enternasyonal'in yaratılması gerekliliğinin önemini ortaya çıkaracaktır. Bu da müthiş bir tarihsel felaket olacaktır. Ama bütün bunların *önlenemez* olduğu, sadece ve sadece, boş laflarla mücadele *etmeden* mücadele karşısında korkaklar gibi teslim olmakta acele eden gerçek tasfiyeciler tarafından kabullenilebilir... Faşistlerin yenilmesinin mümkün olduğuna kuşkusuz inanıyoruz - onlar iktidara geldikten sonra değil, iktidarlarının beş, on ya da yirminci yılında değil, şimdi, günümüz koşullarında, önümüzdeki aylarda ve haftalarda."[18]

Ancak Hitler iktidara geldi. Troçki'nin fikirlerinin parlaklığına ve ikna gücüne, çeyrek milyon üyesine ve 1932'de aldığı altı milyon oya rağmen Alman Komünist Partisi hızla felakete doğru sürüklendi. 'Sosyal faşistlerin', sendikaların ve son altmış yıl içinde Alman işçi sınıfı tarafından yaratılmış tek tek her bir siyasi, kültürel ve sosyal örgütün yanı sıra Alman Komünist Partisi de ezildi.

1931'de Troçki Almanya'yı 'enternasyonal durumun anahtarı... mevcut Alman krizinin çözümündeki gelişmeler sadece Almanya'nın kaderini değil önümüzdeki yıllarda bütün dünyanın ve Avrupa'nın kaderini belirleyecektir' diye tanımlamıştı.[19]

Bu çok yerinde bir tahmindi. Alman işçi sınıfının yenilgisi *dünya* siyasetini değişime uğrattı. Komünist Partisi'nin hiçbir direnme denemesinde bile bulunmadan teslimi 1914'de sosyal demokrasinin teslim olması kadar ağır bir darbeydi. Bu Komünist Enternasyonal'in 4 Ağustosuydu.

O zaman 'sınıfın sınıfbilincine ulaştığı tarihsel araçtan' (devrimci parti) geriye ne kalıyor? 1933'ten Ağustos 1940'taki

ölümüne kadar Troçki o zaman ve daha sonraları uzunca bir süre çözümsüz bir ikilem olan bu sorunla uğraştı. Haziran 1932'de şöyle yazmıştı:

> "Stalinistler bizi ikinci bir partinin ve dördüncü bir enternasyonalin yoluna itmektedirler. Muhalefet tarafından bu tür hayati bir yanlışın, tümüyle bütün başarılarını hiçe saymasa da, onun büyümesini yıllarca yavaşlatacağını biliyorlar."[20]

Ancak, bir yıldan daha az zaman sonra önce Alman partisinin, biraz sonra da (Komintern merkezinin Nisan 1933'de Almanya'daki politikasının 'tamamen doğru' olduğunu açıklamasından sonra) bütün komünist partilerinin devrimci örgütler olarak bittiğini, gerekli olanın '*Yeni Komünist Partiler ve Yeni Enternasyonal*' (Temmuz 1933 tarihli bir makalenin başlığı) olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı.

Teori ve pratiği birleştiren ip kopmuştu. 1917'den önce Troçki parti tutuculuğunun üstesinden gelecek olan işçi sınıfının kendiliğinden eylemine güveniyordu. 1917'den sonra devrimci işçi partisini sosyalist devrimin vazgeçilmez bir aracı olarak görüyordu. Kökleri işçi sınıfının içinde olan ve olgun, tecrübeli kadrolara sahip böyle partilerin olmaması Almanya, Avusturya, Macaristan'daki kitlesel devrimci hareketlerin ve başka yerlerdeki kendiliğinden kitlesel mücadelelerin yenilgiye uğradığı 1918-19 trajedisine neden oldu.

Bozukluğu düzeltecek araçlar - Komünist Enternasyonal partileri - kendileri yeni ortaya çıkan sosyal krizlere devrimci bir çözümün önünde engeller haline gelecek kadar yozlaşmışlardı.

Yeniden başlamak zorunluydu. Ancak yeniden başlamak için geride ne kalmıştı? Esas olarak, ortak özellikleri gerçek işçi hareketinden kopukluk ve işçi mücadelelerine doğrudan karışmamak olan küçük gruplardan başka bir şey kalmamıştı. Bu genellemenin istisnası olan - üyelerinin sa-

yıları düzinelerle değil yüzlerle ve binlerle ifade edilen - Yunan Archiomarksistler, Hollandalı RSAP ve bir süre sonra İspanyol POUM - bunların hepsi cılız filizler, dost olacaklarına engel, devrimci olacaklarına merkezci olduklarını kanıtladılar.

Böylesi güçlerle Troçki yeniden inşa etmeye başladı. Pasifliğe veya daha sonradan 'Batı marksizmi' adını alacak pasifliğe çekilmekten başka hiçbir seçim şansı yoktu. Araçlar ve hedefler iç içeydiler. Gerçek işçi hareketiyle olan bağlarının kopmasıyla, troçkizm, Troçki hayatta iken bile, küçük burjuvazinin entelektüel katmanlarıyla uzlaşmaya başlamıştı. Göreceğimiz gibi, Troçki bu uzlaşmaya karşı uzun bir mücadele yürütmüştü. Aynı zamanda, içinde bulunulan durumun acımasız zorunlulukları, onu kendi irade ve anlayışına rağmen bu uzlaşmayı artıracak tavırlar benimsemesine sebep olmuştur.

Yeni enternasyonal

"Bütün dünyadaki komünist sol sadece beş kişiden ibaret olsaydı, yine de bu beş kişi enternasyonal bir örgütün inşası ile bir ya da daha fazla ulusal örgütün inşasını aynı zamanda yapmak zorunda kalacaklardı. Ulusal bir örgütü temel olarak ve Enternasyonal'i onun çatısı olarak düşünmek yanlıştır. Buradaki ilişki bütünüyle farklı türdedir. Marks ve Engels komünist hareketi 1847'de enternasyonal bir belgeyle ve enternasyonal hareketin yaratılmasıyla başlatmışlardı. Aynı şey I. Enternasyonal'in kuruluşunda da yinelenmişti. Aynı yol III. Enternasyonal'in hazırlık aşamasında Zimmerwald Sol'u tarafından da izlenmişti. Şimdi bu yol zorunlu olarak kendini Marks'ın zamanından daha çok dayatmaktadır. Tabii ki, emperyalizm çağında şu ya da bu ülkede devrimci proleter eğilimin yükselmesi olasıdır ama bu tek bir ülkede büyüyemez ve gelişemez; formasyonunun hemen sonrasında enternasyonal bağlar, enternasyonal bir platform bulmalı

veya yaratmalıdır çünkü ulusal politikanın doğruluğunun bir garantisi ancak bu yolla bulunabilir. Yıllar boyunca kendini ulusal olarak kapalı tutan bir eğilim kendini dönüşü olmayan bir yozlaşmaya mahkum eder."[21]

Troçki, bunu, Bordiga'nın İtalyan ultra sol grubuyla sürdürdüğü bir polemikte, henüz varolan komünist partilerin düzeltilebileceğini savunan politikasını benimsediği sırada yazmıştı. Varolan enternasyonal üstünde yükselen enternasyonal bir hizip fikrini savunuyordu. Troçki'nin iç mantığı doğru gözükebilir ama dayandığı gerçek doğru değildi.

Troçki'nin kullandığı gerçekler kendileri eleştirel sorgulamalara dayanamazlar. Marks ve Engels 'enternasyonal bir hareketin inşası' ile yola çıkmamışlardı. *Komünist Manifesto* zaten varolan ve sadece birçok ülkede varolduğu ölçüde enternasyonal olan Komünist Lig (çok ilkel komünist fikirlerin sahibi olsa bile) için yazılmıştı. Bu esas olarak Paris'teki, Brüksel'deki ve Rhineland ve İsviçre Almanya'sındaki gruplar gibi başka her yerdeki Alman mülteci sanatçılar ve entelektüeller tarafından oluşturulan bir Alman örgütüydü.

I. Enternasyonal, liberal etki altında varolan İngiliz sendikal örgütleriyle Proudhoncu etki altındaki Fransız sendikal örgütlerinin bir birliği olarak başladı ve daha sonra çok farklı özellikte farklı ülkelere ait grupları içine çekti. Komünist Lig'in deneyiminin bir tekrarı olmaktan çok uzaktı, tam olarak farklı çizgilerde gelişmişti - temel bir başlangıç programı ve merkezleşmiş bir örgütü yoktu. Aynı şey bir ölçüde II. Enternasyonal için de doğruydu. Troçki burada bundan bahsetmiyor.

Troçki'nin Zimmerwald Sol'u için yazdıkları da geçerli değil. Zimmerwald Sol'u (Zimmerwald akımının bütünü değil) ulusal bir kitle partisi olan Bolşevik Partisi artı şu ya da bu şekilde bağımsız bireylerden (bir Litvanyalı, Polonyalı Karl Radek, iki İsveç delege ve küçücük bir grup olan Al-

man Enternasyonal Sosyalistlerinden Julian Borchard) oluşuyordu.[22]

Pratikte Troçki'nin hiç seçme şansı yoktu. Artık hiçbir işçi sınıfı hareketi içinde tabanı yoktu. SSCB'deki taraftarlarıyla bütün ilişkileri 1933'ün baharında kesilmişti.[23] Politik bir akım inşa edebilmek nerede ne kadar varsa o kadarı bir araya getirmek sorunuydu. Dahası enternasyonal bir platformun veya işçi sınıfının sorunlarının ortak bir çözümü gerekliliği fikri tartışılmazdı. Troçki bu çözümü getirdi. Ancak fikirler ve örgüt arasında, politik eğilim ve enternasyonal parti arasındaki karışıklık ortaya çıktı. Birkaç yıl içinde Troçki 'sınıfın bilinç kazanma aracı tarihsel organ' olan devrimci parti anlayışını sessizce terketti ve herhangi bir işçi sınıfı hareketi içinde önemli bir tabanı olmayan bir 'Enternasyonal'i kurdu.

Bununla beraber Troçki ilk önce yeni güçler bulmayı denedi. Troçkist gruplar çok küçüktü. Stalinistlerin iktidarı onları bir politik getto içine itmişti. Bu gettonun sosyal yeri küçük burjuva entelektüeller arasındaydı.

Bu durumdan nasıl çıkılacaktı, troçkizm nasıl proleterleşecekti ve nasıl çok sayıda işçi yeni komünist partilerin içine çekilecekti?

Bu yolda büyük engeller vardı. Almanya'daki yenilginin uzun süren etkisi işçi sınıfı militanları arasında birlik için öylesine kitlesel bir hava yaratmıştı ki, yeni partiler ve yeni bir enternasyonal çağrısı yani bir başka deyişle yeni bir bölünme taraftar bulamadı. Troçki faşizme karşı birleşik işçi cephesi kurulması için ön ayak oldu. Bu çağrı 1933'den sonra sosyalist partiler içinde (ve çok geçmeden komünist partiler içinde de) taban kazanmaya başladığında Troçki'nin taraftarları bölücüler olarak addediliyorlardı; çünkü onlar yeni partiler ve yeni bir enternasyonal istiyorlardı. Onların yanlız kalması kesinleşti.

Çeşitli merkezci ve sol reformist gruplarla (örneğin, İngiliz ILP - Bağımsız Emek Partisi) 'bir araya gelmek' için ön çabaların suya düşmesinden sonra Troçki sosyal demok-

rat partiler içine girip çalışmayı teklif etti. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu fikir belirli durumlar için tartışılıyordu - öncelikle Fransa için (dolayısıyla bu fikir 'Fransız Dönüş'ü olarak adlandırılırdı) - ama pratikte genelleştirildi. Sosyal demokratların sola gittikleri dolayısıyla devrimci çalışma için daha uygun koşullar yaratacağı; böylelikle yeni işçi katmanlarını çekeceği ve Troçkizmin yaşadığı dar propaganda gruplarından çok daha mükemmel bir proleter çevre sağlayacağı düşüncesi hakimdi.

Faaliyet kısa dönemli olarak algılanıyordu; reformist ve merkezcilerle keskin ve zorlu bir mücadele, daha sonra bir bölünme ve partinin kurulması. 'Reformist veya merkezci bir partinin içine girip orda çalışma yapmanın kendisi uzun dönemli bir perspektif içermez. Belirli koşullarda tek bir olayla sınırlı bir dönemdir.'[24]

Sonunda faaliyet stratejik hedefine ulaşamadı; güçler arası ilişkileri değiştirmeyi veya troçkist grupçukların sosyal bileşimini iyileştirmeyi başaramadı. Başarısızlığın esas nedenleri Almanya'daki yenilgi ve Komünist Enternasyonal'in önce birleşik cepheye (1934) ve daha sonra halk cephesine (1935) dönüşlerinin sonuçlarıydı. Bu değişikliklerin büyük etkisiyle, sonuçta bütün işçi sınıfı sağa savruldu. Ayrıca Stalin'in anti Troçki kampanyası çok geçmeden Troçki ve taraftarlarını faşist ajanlar olarak ilan etti.

Devrimcilerin Fransız sosyalistleri ve Alman USPD'si gibi sola kayan merkezci partileri 1919-21 arası Komünist Enternasyonal'e kazanmasını mümkün kılan koşullar 1934-35 arası mevcut değildi. 'Fransız Dönüşü' sırasında Troçki ve taraftarlarının yapmış olabilecekleri yanlışlar ne olursa olsun bunların etkisi son derece elverişsiz olan koşullara göre çok daha azdır.

Entrizm taktiğinden beklenilen kazanımların bazıları gerçekleşti. Entelektüeller arasında küçük propaganda çevreleri yerine aktif politikaya uyum sağlayamayan, Troçki'nin 'tutucu sekterler' adını verdiği unsurlardan kopuş sağlandı.

1933'ün sonlarına doğru Troçki şöyle yazmıştı:

"Devrimci bir örgüt, özellikle yasal koşullarda, sık sık, devrim bayrağının altında toplanmış olan yozlaşmış, komünizme yabancı unsurlardan kendini temizlemeden gelişemez... Önemli bir devrimci dönüş yapmaktayız. Böyle anlarda iç kriz veya bölünmeler kaçınılmazdır. Bunlardan korkmak küçük burjuva duygusallığını ve kişisel entrikacılığı devrimci politika yerine ikame etmektir. Birlik (Fransız troçkist grup) önemli ve net devrimci kriterlere göre birinci krizinden geçiyor. Bu koşullarda Birlik'in bir bölümünün ayrılması ileriye dönük önemli bir adım olacaktır. Bu (bölünme) sağlıksız, sakat ve yetersiz ne varsa bir yana koyacaktır; bu bölünme kararsız unsurlara bir ders olacaktır; bu bölünme gençliğin en ileri kesimlerini çelikleştirecektir; bu bölünme örgüt içi atmosferi iyileştirecektir; bu bölünme Birlik'in önüne yeni, önemli olasılıklar açacaktır."[25]

Bütün bunlar kuşkusuz ilkesel olarak doğruydu ve gerçekte, sosyalist gençlik örgütlerinden kaybedilenlerin (daha doğrusu, vazgeçenlerin) yerini alacak yeni üyeler kazanılmıştı. Ancak, güçler dengesi - devrimci solun acınası zayıflığı - esas olarak aynı kalmıştı. O zaman ne yapılmalıydı?

Troçki IV. Enternasyonal'in kurulması için acele ediyordu. Güçler yeterli olmadığı için yeni bir enternasyonalin kurulmasının acil perspektif olmadığını defalarca tekrarladıktan sonra - 1935'e kadar 'troçkistler gelecek perşembe IV. Enternasyonal'i ilan edecekler' fikrini 'budala bir dedikodu' [26] olarak suçluyordu - bir yıl içerisinde şunu önerdi: Yeni Enternasyonal'in ilanı. O durumda taraftarlarını ikna edemiyordu. 1938 yılı geldiğinde onları kendi tarafına kazanmıştı.

1938'de IV. Enternasyonal'e katılan güçler 1934'de varolan güçlerden daha yetersizdi (ABD'deki SWP biricik ciddi istisnaydı) Bu arada İspanya Devrimi boğuldu. Troçki, hiçbir açıklama yapmadan 1917'den önceki yarı kendiliğindenci tavrına dönerek ve Lenin'nin 1914'deki düşüncelerl-

ni kullanarak, bu son tavrını savunmaya çalıştı.

> "Güçlerimiz ve gelecekteki görevler arasındaki farklılık bizi eleştirenlerden daha net bir şekilde kendimiz tarafından kavranmaktadır,"

1938'de yazmıştı Troçki.

> "Ancak çağımızın trajik ve acımasız diyalektiği bizim lehimize işliyor. Müthiş bir öfke ve tepki aşamasına getirilen kitleler IV. Enternasyonal tarafından sunulandan başka bir liderlik bulmayacaktır."[27]

1917, olumlu olarak, 1918-19 olumsuz olarak, ve daha da önemlisi, 1936 İspanyası, kısmi talepler için uzun bir mücadele dönemi süresince kendi ulusal işçi sınıfı içinde kökleşmiş partilerin vazgeçilmez olduğunu gösterdi. Troçki bunun herkesten daha fazla farkındaydı. Artık böyle partiler olmadığından ve böyle partilere ihtiyaç olağanüstü acil olduğundan böyle partiler kendiliğinden hareket içinden çıkacaktı ve kitlelerin öfke ve nefreti doğru ve net devrimci fikirlerle lekesiz bir bayrak altında toplanacaktı... Savaş sırasında veya savaştan hemen sonra, kendiliğinden hareket IV. Enternasyonal bölümlerinin yalnız ve tecrübesiz 'liderliklerini' kitle partilerinin liderliğine getirecekti..

1914'deki Lenin'le olan benzerlik iki bakımdan uygun değildi.

Lenin 1914'de 'II. Enternasyonal öldü: Yaşasın III. Enternasyonal' diye yazdığında, kendisi zaten büyük bir ülkede gerçek bir kitle partisinin etkili bir lideriydi. Buna rağmen, Ekim Devrimi'nin üstünden bir buçuk yıl geçene ve Avrupa'da kitlesel ve yükselen bir devrimci hareketin mevcut olduğuna emin olana kadar III. Enternasyonal'in kurulması için çağrıda bulunmayı düşünmedi. Troçki'nin bütün bunları gözardı etmesi onun devrimci iradesine bağlıdır. Troçki'nin ölümünden sonra, hala izole oldukları için, ka-

çınılmaz olarak, büyük bir mücadele dalgası onları bir kenara bıraktığında Troçki'nin tavrı kendi taraftarlarının kafalarını karıştıracaktır. Bu tavır onların gerçekçi bir devrimci politikayı geliştirmelerini daha güç bir hale getiriyordu.

O zaman, Troçki'nin düşüncelerinde Mesihvari bir nitelik vardı. Faşizmin yükseldiği, işçi sınıfı hareketinde yenilgi üstüne yenilgi yaşanan ve yeni bir dünya savaşının eli kulağında olduğu umutsuzca zor bir durumda, devrimin kendisi durumu değiştirene kadar devrim bayrağının dalgalanması, komünizm programı üzerinde yeniden ısrar etmek zorunluydu. Benzer bir tavır almaksızın taraftarlarını bir arada tutmak mümkün olamayabilirdi. Öyleyse Troçki'nin aldığı tavır olgun görüşlerinden gerekli bir saptırma idi. Nasıl olsa bu tavrının sonraki bedeli de gerçekti.

5

Miras

Troçki'nin yazdığı gibi, trajedinin özü önemli sonuçlarla önemsiz sebepler arasındaki zıtlıktadır. Bunun hakkında yapılacak her genelleme yaşamının son yıllarında Troçki'nin durumunu özetler. Ekim ayaklanmasını fiilen örgütleyen, kızıl ordunun harekatlarını yöneten, Komintern aracılığıyla düşman ya da dost kitlesel işçi partileri ile (devrimci ve reformist) uğraşan adam, artık, olayların gidişatını sınırlı olarak bile etkilemekten aciz, dağınık küçücük grupları birarada tutma mücadelesini sürdürme durumundaydı.

Tekrar ve tekrar bir dizi küçük grupçuğun içindeki yüzlerce tartışmaya müdahale etmek zorunda kalıyordu. Tabii ki anlaşmazlıkların bir kısmı önemli siyasi ilkesel durumları kapsıyordu, ancak bunlar bile, Troçki'nin kendisinin de açıkça gördüğü gibi, büyük ölçüde grupların gerçek işçi sınıfı hareketinden kopmalarından ve onların küçük burjuva ortamlardan - çünkü bu onların sürüklendiği ve birçoğunun uyum sağladığı ortamdı - etkilenmelerinden kaynaklanıyordu.

Ancak Troçki sonuna kadar mücadele etti. Bir zamanlar önemli ölçüde yer almış olduğu işçi sınıfı hareketinde fiilen yer almaktan zorunlu olarak koparılmış olması, onun sınıf mücadelesinin sürekli değişen durumunu kavramasını kaçınılmaz olarak bir ölçüde etkilemiştir. Geniş deneyimi ve üstün taktiksel refleksleri bile sadece gerçek bir ko-

münist partiyle mümkün olan günlük mücadele içindeki militanlardan gelecek bilgi yokluğunun yerini tamamiyla dolduramadı. Yalnızlık süresi uzadıkça, bu daha çok açığa çıktı. Onun 1938'deki 'Geçiş Programı'nı kendi prototipi olan Fransa için 'Eylem Programı' (1934) ile karşılaştırın. Keskinliği, güncelliği, özgüllüğü ve gerçek mücadele ile olan ilişkisinde somutluğu bakımından 1934'deki program açıkça üstündür.

Bu kesinlikle Troçki'nin entelektüel gücünde bir eksilme sorunu değildir. Troçki'nin tamamlanamamış bazı son yazıları, başta *Emperyalist Çürüme Çağında Sendikalar* başlıklı olanı, marksist düşünceye yeni çığır açan katkılardır. Sorun, gerçek sınıf mücadelesi içindeki çok sayıda militanla olan iletişimsizlikten kaynaklanmaktadır.

Ancak Ağustos 1940'da Stalin'in ajanı Jacson Mercader tarafından katledildiğinde, Troçki arkasında bir *hareket* bıraktı. Başarısızlıkları ve zaafları ne olursa olsun - ki bunlar bir hayli fazlaydı - bu hareket büyük bir başarıydı. Stalinizmin büyümesi ve daha sonra Avrupa'nın büyük bir kısmında faşizmin zaferi işçi sınıfı hareketi içindeki otantik komünist geleneği nerdeyse yok etmişti. Faşizm ise bu geleneği doğrudan imha etti. Aynı şeyi stalinizm farklı yollardan SSCB içinde yaptı. SSCB dışında kitlesel bir hareket olarak devrimci geleneği yozlaştırdı ve fiilen boğdu.

Bugün Troçki ve taraftarlarının 1930'lu yıllarda karşılaştıkları hakaret ve iftira fırtınasının bütün şiddetini anlamak zordur. SSCB'nin ve Komintern partilerinin bütün propaganda kaynakları 'troçkistlerin' (gerçek ve sahte) Hitler'in, Japon İmparatoru'nun ve her tür gericiliğin ajanı olduğunu ilana ayrılmıştı. SSCB'deki eski bolşeviklerin katledilmesi (bir kısmı göstermelik mahkemelerden sonra ve bir kısmı hiç yargılanmadan) 'sosyalizm ve barış' güçleri için bir zafer olarak gösteriliyordu.

Büyük Britanya Komünist Partisi'nin 15. Kongresi'ne Merkez Komitesi'nin 1938'de sunduğu raporda şöyle açıklanıyordu:

"Sovyetler Birliği sosyalizmine düşman her güçsüz, yoz veya hırslı sahtekar kapitalizm ve faşizmin pis işini yapmak için tutulmuştur. Bütün başarısızlığın, sabotajın ve suikastlerin önünde faşist ajan Troçki vardır. Ama Sovyet halkının savunmaları kuvvetlidir. Bizim bolşevik yoldaş Yezhov'un önderliğinde casuslar ve bozguncular dünya önünde teşhir edilmekteler ve yargılanmaktalar."[1]

Önceki gizli polis müdürü Yagoda'nın yargılanarak öldürülmesinden sonra yerine geçen Yezhov 1937-38 terör döneminde çok sayıda komünistin ve diğerlerinin katledilmesini yönetti.

Stalin'in kendisi tarafından yürütülen resmi çizgi, 'troçkizmin komünizme karşı mücadele yürüten karşı devrimci burjuvazinin elebaşısı' olduğu şeklindeydi.[2] Komünist partilere 1935'den sonra katılan 'liberal' ve sosyal demokrat birçok sempatizanın yardımıyla bu kitlesel yalanlar kampanyası yirmi yıldan fazla devam etti. Bu kampanya komünist parti militanlarının stalinizmin marksist eleştirisini yapmalarını engelledi. Halk cephelerinin çökmesinin ve İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşmasının zamanın küçük devrimci örgütlerinde yol açtığı genel moral bozukluğu en az aynı derecede önemliydi.

Troçki bu durumu 1939 ilkbaharında bir tartışma sırasında canlı bir biçimde açıkladı.

"Biz politik olarak ilerlemiyoruz. Evet, bu, son onbeş yılda işçi sınıfı hareketinin genel yozlaşmasını açıklayan bir gerçek. Bu daha genel bir sebep. Devrimci hareket genel olarak alçalıyorken, bir yenilgi diğerini izliyorken, faşizm bütün dünyada yayılıyorken, resmi 'marksizm' işçilerin aldatılmasında en güçlü örgüt durumundayken vs., devrimci unsurların genel tarihsel akıma karşı çalışmaları kaçınılmaz bir durumdur. Ancak kitleler ileriye dönük kavramlarla değil genel yaşam deneyimleriyle eğitilirler. Bu en genel açıklamadır - bütün durum bize karşıdır."[3]

Troçki'nin önderliği ve telkinleri sayesinde bu buzullaşmış koşullarda hayatta kalmayı başaran cılız IV. Enternasyonal hareketi göründüğünden daha fazla yara almıştı. Sırasıyla daha birçok değişimler geçirecekti. Ancak, o, buzul çağında hayatta kalabilen herhangi bir önem taşıyan biricik komünist akımdı.

1938-1940 yıllarında dünyada durum

Son yıllarında Troçki'nin dünya görüşünün merkezinde kapitalist sistemin sonuna yaklaştığı inancı vardı.

1938 Programı'nda şöyle yazdı:

> "Proleter devrimi için ekonomik olarak önceden gerekli olan şey zaten kapitalizmde genel olarak en yüksek olgunluk noktasına ulaşmıştır. İnsanlığın üretici güçleri durgunlaşmaktadır. Zaten, yeni buluşlar ve gelişmeler maddi refahın düzeyini yükseltmekte başarısız kalmaktadırlar.
>
> "Tüm kapitalist sistemin sosyal kriz koşullarında konjonktürel krizler kitleler arasında her zamankinden daha ağır mahrumiyetlere ve acılara yol açmaktadırlar. Artan işsizlik, dolayısıyla devletin para krizini derinleştirmekte ve istikrarsız para sistemlerini bozmaktadır. Faşist rejimler kadar demokratik rejimler de kriz üstüne kriz yaşamaktadırlar."(4)

Görüldüğü gibi, o zamanki dünya ekonomik durumunun tarifi bugün de aynen geçerlidir. Söylendiği gibi, Troçki bu durgunlukla SSCB'deki hızlı sanayi büyümesi arasındaki zıtlıktan son derece etkilenmişti (Troçki'nin gözönüne almadığı başka önemli istisnalar da vardı: Japonya'da sanayi üretimi 1927 ve 1936 arasında iki katına çıkmıştı ve büyümeye devam etmişti ve Hitler Almanyası'nda işsizlik yeniden silahlanma kampanyası sırasında yok olmuştu).

Ancak Troçki tariften daha başka bir şeyle ilgileniyordu. Kapitalizm için durumun geri dönülemez olduğuna ina-

nıyordu. 'Kapitalizmin ve aynı şekilde eski egemen sınıfın parçalanması en son sınırlarına ulaşmıştır. Bu sistemin daha fazla varlığını sürdürmesi imkansızdır'[5], diye yazdı 1939'da.

Bu böyleyken, yani 'proletaryanın her ciddi talebi ve hatta küçük burjuvazinin her ciddi talebi kaçınılmaz olarak kapitalist mülkiyet ilişkilerinin ve burjuva devletin sınırları dışında kalırken'[6] reformist işçi partileri taraftarları için herhangi bir kazanım sağlayamazlar.

Bu reformist kitle partilerinin otomatik olarak kaybolacakları anlamına gelmiyordu - tarihsel durgunluk ve açık bir alternatifin yokluğu onları bir süre daha koruyacaktı. Ama artık görece olarak sağlam bir tabana sahip değildiler. İstikrarsızdılar. Savaşın şoku ve savaş sonrası kriz onları yok edecekti.

Troçki bu partilere komünist partilerin de dahil olduğuna inanıyordu.

> "Komintern'in kesin olarak burjuva düzenin tarafına geçmesi, onun bütün dünyada ve özellikle İspanya, Fransa, ABD ve diğer 'demokratik ülkelerde' çıkarcı karşı devrimci rolü dünya proletaryası için istisnai ek zorluklar yaratmıştır. Ekim Devrimi bayrağı altında, 'halk cephesi' tarafından uygulanan uzlaştırıcı politikalar işçi sınıfını acizliğe mahkum etti."[7]

1935'ten bu yana 'artık komünistlerle sosyal demokratları geleneksel ifade tarzından - ki bu da çok kolay öğrenilebilir - başka hiçbir şeyin ayırdetmediğini' savunmuştur.[8]

Gerçek çok daha karmaşıktı ve bu olay daha sonra IV. Enternasyonal'de önemli bir kriz yarattı. Hitler-Stalin Anlaşması'ndan sonra (Ağustos 1939) Komintern partileri Moskova'ya sadık kaldılar ve 1948'in sonlarından bu yana 'soğuk savaş'ta 'kendi' burjuvazilerine teslim olmadılar. Politikaları devrimci değildi ama hiçbiri sıradan bir anlamda sadece reformist değildi. Bunlar, yaklaşık yirmi yıl, diğer ko-

şullar elverişli olmuş olsa bile devrimci bir alternatifin yaratılmasını son derece zorlaştıran burjuva devlete (1947'den sonra onların Fransa, İtalya ve başka yerlerde sistemli olarak iktidardan dışlanmalarıyla birleşen) karşı 'sol' bir yönelimi korudular.

Büyük bir örnek olan Çin'de ve daha küçük olanlarda (bunlara Arnavutluk, Yugoslavya ve Kuzey Vietnam dahil) stalinist partiler aslında zayıf burjuva devletleri yıktılar ve yerine Rus modeline uygun rejimler kurdular. Özellikle, 1948-49 Çin Devrimi Troçki'nin geri ülkelerdeki stalinist partiler hakkındaki görüşünü haklı çıkarıyordu. Çin Devrimi proleter bir devrim olarak kabul edildiğinden IV. Enternasyonal'in varlık nedeni - esas olarak stalinizmin karşı devrimci karakteri - yok edilmiş oldu. Diğer taraftan, eğer bir anlamda bir burjuva devrim ise - o zaman Mao Zedung tarafından bir 'yeni demokrasi' olduğu iddia edilmişti - sürekli devrim teorisi zarar görecekti. Meselenin bu yönü daha sonra ele alınacaktır. Burada önemli olan, karakteri ne olursa olsun, devrimin gerçekleşmesinin stalinizmin devrimci görünüşünü uzun bir zaman için yeniden tazelemesidir.

Ancak Troçki'nin o zaman yaptığı en önemli yanlış proleter devrim engellense bile kapitalizmin ekonomik olarak hiçbir çıkışı olmadığını sanmaktı. Bu görüşün Troçki'ye ait olduğu itiraz kabul etmez bir gerçektir. 1939'un sonuna doğru şöyle yazdı:

> "Mevcut savaşın, devrimin değil de, proletaryanın düşüşünün sebebi olacağı düşünülürse, o zaman başka bir alternatif kalıyor: Tekelci kapitalizmin daha da yozlaşması, devletle daha çok kaynaşması, hala varsa demokrasinin yerini totaliter bir rejimin alması. Proletaryanın toplumun öncülüğünü ele geçirmedeki yeteneksizliği aslında bu koşullarda bonapartist faşist bürokrasiden yeni bir sömürücü sınıfın çıkmasına yol açabilecekti. Bütün belirtilere göre, bu da, uygarlığın yok olmasını haber veren bir çöküş rejimi olacaktır."[9]

Troçki, eğer ısrar edilseydi, dönemsel temelde bir kısım geçici ekonomik canlanmanın mümkün olabileceğini kabul edebilirdi. 1920-21'de Avrupa kapitalizminin sınırlı canlanmasını erken farketti (ve ondan politik sonuçlar çıkardı) ve 1929-31 ekonomik krizinin derinliklerinden 1930'lu yılların başlarında kesin bir canlanma olacağına herkesin dikkatini çekti. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllardaki gibi kitlesel bir güç olarak reformizmi doğuran uzun süreli yükselen bir ekonomik hareket olasılığını tamamen hariç tuttu.

Onunki, zamanında, solda ortak bir görüştü. Ancak büyük miktarda silah üretiminin sadece savaş sanayinde değil, bütün ekonomide büyüme sağlayacağına dair belirtiler zaten mevcuttu. Tabii, İkinci Dünya Savaşı için doğrudan hazırlıklara ilişkin belirtiler de. Ama savaş hazırlıkları sürekli ya da yarı sürekli devam ederse ne olacaktı?

Gerçekten İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalizm büyük bir canlanma yaşadı. Ekonomik daralma ve çöküşün egemen olması bir yana, 1914'den önceki 'klasik' emperyalist aşamadan bile daha büyük bir ekonomik genişleme vardı. Michael Kidron'un 1968'de belirttiği gibi 'sistem bir bütün olarak savaştan beri hiç bu kadar hızlı büyümemişti - 1950 ve 1964 arasında 1913 ve 1950 arasında büyüdüğünün iki katı hızlı ve daha önceki kuşak sırasındaki büyümeden yaklaşık % 50 daha hızlı .'[10]

Reformizm, gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfı kitlesi için yükselen yaşam standardı temelinde yeniden canlandı. 1950'lerde ve 1960'lardaki uzun refah döneminin, büyük ekonomik canlanmanın esas olarak büyük miktarda artmış olan devlet harcamalarına (özellikle silah harcamaları) bağlı olması hem reformist ve hem de marksist analizciler tarafından tartışılıyordu. Tartışılamaz olan gerçek Troçki'nin teşhisinin oldukça yanlış olmasıydı. Çünkü ekonomik refahın politik sonuçları yakın alternatiflerin ya proleterya devrimi ya da 'uygarlığın yok oluşu' üzerinde yükselen bonapartist veya faşist diktatörlük olduğu kehanetini yalanlıyor-

du. Aksine, gelişmiş ülkelerde burjuva demokrasisi ve işçi hareketinde reformizm tekrar egemen oldu..

Bu gelişimin vazgeçilmez koşulu, faşist devletler müttefik askeri kuvvetler ve yükselen bir halk ayaklanması dalgası tarafından parçalanırken, burjuva rejimlerin büyük 1944-45 kargaşasından sağlam çıkmalarıydı. Avrupa ülkelerinin bir çoğunda sosyal demokrat ve komünist partiler bu hassas dönemde karşı devrimci bir rol oynamak için (Batı Avrupa'da olduğu kadar Doğu Avrupa'da da) Fransa ve İtalya'da ise kesin olarak karşı devrimci bir rol oynamak için hızla büyüdüler.

Ancak Troçki devrimci durumun yükselme aşamalarında halihazır işçi partilerinin canlanmasını (Rus Devrimi üzerine yazdıkları da bu görüşünü doğruluyor) ve bu partilerin karşı devrimci politikalarını birer olgu olarak kabulleniyordu. Ekonomik çöküş, kitlesel yoksullaşma ve kısa dönemde proleter devrime tek alternatif olarak totaliter baskıcı rejimlerin büyümesine dayanan bir perspektife sahip olduğu için, Troçki reformizmin bu canlanmasının Kerenski dönemi gibi çok kısa süreceğini sanıyordu.

1938'in sonlarında bu derece güvenle yazmasının nedeni buydu:

> "Gelecek on yılda IV. Enternasyonal'in programı milyonların rehberi olacak ve bu devrimci milyonlar yeri göğü fethedebilecektir."[11]

Böylesi cümlelerin sonucu Mesihvari beklenti havası, troçkistlerin, işçi sınıfı bilincindeki gerçek değişikliklerin, sınıfsal güçler dengesindeki değişikliklerin ciddi ve gerçekçi değerlendirmesini yapmalarını ve bu değişikliklerden en iyi şekilde yararlanabilmek için taktik dönüşler yapmalarını son derece güçleştirdi.

Burada Troçki'nin 1938 Programı'na ismini veren bu 'geçiş talepleri'nin önemine yaptığı vurguya değinmeliyiz.

> "Günlük mücadele sürecinde kitlelere şimdiki taleplerle

sosyalist devrim programı arasındaki köprüyü kurmak için yardım gereklidir. Bu köprü, bugünün koşullarından ve geniş işçi sınıfı katmanlarının bugünkü bilinçlerinden kaynaklanan ve değişmez bir biçimde tek nihai sonuç olan iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesine götüren bir geçiş talepleri sistemini içermelidir."[12]

Bu zor özellikleri karşılayacak sloganları veya 'talepleri' bulmanın mümkün olup olmayacağı şüphesiz koşullara bağlıdır. Eğer belirli bir zamanda 'geniş katmanların bugünkü bilinci' kesin olarak devrim değilse, o zaman bu, sloganlarla dönüştürülemeyecektir. Gerçek koşulların değişmesi gerekmektedir. Her aşamadaki esas sorun, sadece işçi sınıfının bir kısmıyla (ideali işçi sınıfının tümü olmalı) uyumlu değil, aynı zamanda işçi sınıfını eyleme sürükleyecek sloganların bulunup, ileri sürülmesidir. Genellikle de bu sloganlar Troçki'nin çok sınırlı tarifine göre sadece 'geçiş talepleri' olmayacaklardır.

Tabii taraftarlarının büyük bir kısmının geçiş talepleri fikrini ve hatta 1938 Programı'nın spesifik taleplerini - en açık olanı 'enflasyon oranına göre ücret artışı' - fetişize etmesinden Troçki sorumlu tutulamaz. Bununla beraber onun bu meseleye verdiği önem çok fazlaydı ve bu da 'taleplerin' işçi sınıfının devrimci örgütünden bağımsız bir değere sahip olduğu inancını teşvik etti.

SSCB, stalinizm, savaş ve sonuç

İkinci Dünya Savaşı Almanların Polonya'ya saldırmasıyla başladı ve bunu Polonya devletinin Hitler ve Stalin arasında paylaşılması izledi. Yaklaşık iki yıl (1939 yazından 1941 yazına kadar) Hitler ve Stalin müttefiktiler ve bu dönemde Stalin rejimi Batı Ukrayna ve Batı Byelorussia'nın yanı sıra Baltık devletlerini, Beserebya ve Bukovina'yı Sovyetler Birliği'ne kattı.

1935'den o zamana kadar, Stalin'in dış politikası Hitler'e karşı Fransa ve İngiltere'yle askeri bir ittifak sağlamaya

yönelikti. Komintern'in halk cephesi politikası bunun örneğiydi. Hitler-Stalin Anlaşması'yla, komünist partiler, Hitler'in SSCB'ye saldırmasına kadar (Hitler'in saldırısından sonra 'müttefik' ülkelerde süper vatanseverler oldular) asıl içeriği devrimciden başka her şey olan bir 'savaş karşıtı' tavrın içine sürüklendiler.

Hitler-Stalin Anlaşması ve Polonya'nın paylaşılması komünist partiler dışındaki sol çevrelerde SSCB'ye karşı bir tepki yarattı. Komünist partilerden bile ayrılanlar oldu. Bu durum troçkist grupları da kaçınılmaz olarak etkiledi. Troçkist grupların en büyüğü olan Amerikan Sosyalist İşçi Partisi'nde, Troçki'nin SSCB'yi bir 'dejenere işçi devleti' olarak tanımlamasının bir sonucu olan 'SSCB'yi emperyalizme karşı koşulsuz savunma' sloganını ve çok geçmeden de tanımlamanın kendisini sorgulamaya başlayan bir muhalefet grubu ortaya çıktı.

İzleyen anlaşmazlık sürecinde, Troçki, çeşitli olası çözümleri değerlendirip bir kısmını reddetti ve SSCB'de stalinizmin analizine son şeklini verdi.

> "Sovyet devletinin karakteri sorununu soyut sosyolojik düzleme değil somut politik görevler düzlemine koyarak başlayalım."

diye yazdı Eylül 1939'da.

> "Bir an bürokrasinin yeni bir 'sınıf' olduğunu ve SSCB'deki şimdiki rejimin sınıfsal sömürüye dayalı özel bir sistem olduğunu düşünelim. Bu tanımlardan hangi yeni politik sonuçlar çıkarabiliriz? Uzun zaman önce IV. Enternasyonal bürokrasinin çalışanların devrimci ayaklanmasıyla devrilmesi gerekliliğini kabul etmişti. Bürokrasinin sömüren 'sınıf' olduğunu ilan edenler tarafından bundan başka bir şey teklif edilmedi ve edilemezdi. Bürokrasinin devrilmesiyle varılması gereken hedef, içinden şimdiki bürokrasinin çıktığı sovyetler iktidarının yeniden in-

şa edilmesidir. Sol kritikler tarafından bundan başka bir şey teklif edilemezdi ve edilmedi. Dünya devrimine katılmak ve sosyalist bir toplumun inşası, yeniden canlandırılmış sovyetlerin görevidir. Dolayısıyla bürokrasinin devrilmesi devlet mülkiyetinin ve planlı ekonominin muhafaza edilmesini öngörür... asalak oligarşinin devrilmesi sorunu millileştirilmiş (devlet) mülkiyetinin muhafaza edilmesiyle bağlantılı kaldığı ölçüde, önümüzdeki devrim politiktir. Bizi eleştirenlerin bazıları (Ciliga, Bruno ve diğerleri) gelecekteki devrimleri sosyal olarak adlandırmaktadırlar. Bu tanımın doğru olduğunu kabul edelim. Bu özünde neyi değiştirecektir? Tek tek sıraladığımız devrimin görevlerine hiçbir şey katmayacaktır."[13]

İlk bakışta bu çok güçlü bir fikirdir. Ama o zaman SSCB nasıl savunulacaktır?

"SSCB'nin savunulması bizim için dünya devrimi hazırlığı ile çakışmaktadır. Sadece devrimin çıkarlarıyla çatışmayan yöntemler geçerlidir. Taktik bir görevin stratejik bir görevle bağlantılı olduğu gibi SSCB'nin savunulması da dünya sosyalist devrimi ile bağlantılıdır. Bir taktik stratejik bir hedefe tabidir ve hiçbir durumda ikincisiyle çelişemez."[14]

Dolayısıyla, eğer taktiksel faaliyetin ihtiyaçları gerçekte stratejik hedefle çelişirse (sol kanatta Troçki'yi eleştirenler çelişmesi gerektiğine inanıyorlardı) o zaman taktik - SSCB'nin savunulması - feda edilmelidir. Bu temelde, görülüyor ki, Troçki'yi eleştirenler (kendilerini devrimci olarak görenler ve gerçekten devrimci idiler) onun terminolojisiyle farklılaşmakta kolayca anlaşabilirlerdi. Sadece kelimeler yüzünden bölünmenin anlamı yoktu.

Gerçekte, Troçki bunun çok daha fazla önemli olduğuna inanıyordu. Eğer bürokrasi gerçekten bir sınıf oluşturduysa ve SSCB sınıflı toplumun yeni bir biçimi ise, o

zaman, stalinist Rusya'nın ne benzeri bulunmayan koşulların istisnai bir ürünü olduğundan, ne de Troçki'nin inandığı gibi onun (SSCB'nin) yakında yokolmaya mahkum olduğundan bahsedilemez.

Sorunlar burada bırakılamazdı. Troçki 1930'ların sonlarında, doğrusunu söylemek gerekirse 'havada' bırakılmış bir görüşe dikkat çekti; 'bürokratikleşme' ve 'devletçilik' her yerde artıyordu ve gelecek toplumun biçimini belirliyordu. Bu toplum biçimi savaşı izleyen bir proleter devrimi olmaması halinde gelişmesi beklenilen 'totaliter devletçilik'idi. Orwell'in 1984 adlı eseri (1949'da yayınlandı) havayı açıklıyordu. Böylece, sorun, gelecek asırlar için değilse bile gelecek onyıllar içinde tarihsel dünya perspektifi ile karıştırılıyordu: Sosyal devrim ve sosyalist toplum çağına mı, yoksa aksine totaliter bürokratik toplumsal çöküş çağına mı girdik?[15] Troçki SSCB'nin sınıfsal karakteri ile bir diğer sorunu karıştırıyordu.

Alternatifler hatalı olarak konmuştu. *Dünyanın Bürokratikleşmesi* adlı kitaptaki kehanetler (Troçki'nin sözünü ettiği Bruno Rizzi tarafından yazılan bir kitap) ciddi bir analiz ürünü değildi, yüzeyseldi. SSCB'nin marksist anlamda sömürüye dayalı sınıflı bir toplum biçimi olması (bürokrasinin bir 'sınıf' mı yoksa bir 'kast' mı - Troçki'nin terimi - olduğuna dair akademik tartışmalar bu şekildeydi) onun (SSCB'nin) esas olarak yeni bir toplum biçimi olmasını gerektirmiyordu. Diyelim ki, kapitalizmin bir biçimiydi? Eğer öyleyse, 'tarihsel dünya perspektifi' hakkındaki bütün tartışmalar biter.

Troçki, tabii, devletkapitalizmi anlayışına yakındı. *İhanete Uğrayan Devrim*'de şöyle yazdı:

> "Teorik olarak, burjuvazinin kendisini bir bütün olarak devletiyle, yöneticileriyle ve tüm ulusal ekonomisiyle bir anonim şirket gibi oluşturduğu bir durum düşünmek mümkündür. Böyle bir rejimin ekonomik yasaları gizli değildir, aksine çok açıktır. Çok iyi bilindiği gibi, tek bir

kapitalist kendi kuruluşunun işçileri tarafından yaratılan artı değerden değil, kendi sermayesi oranında bütün ülkede yaratılan birleşik artı değerden bir pay alır. Tam bir 'devlet kapitalisti' rejimde, eşit oranda kar yasası dolaylı yollardan değil - yani farklı sermayeler arası rekabetle değil - doğrudan devlet muhasebesi yoluyla işleyecektir. Böyle bir rejim hiçbir zaman varolmadı ve mülk sahiplerinin kendi aralarındaki derin çelişkiler yüzünden hiçbir zaman varolmayacaktır. Özellikle, kapitalist mülkiyetin evrensel deposu karakteriyle böyle bir devletin sosyal devrimin bir olasılı hedefi olabildiği için onun varolması olasılığı daha da az oluyor."[16]

Troçki'nin düşüncesine göre, 'tam' (yani total) bir devlet kapitalizmi teorik olarak mümkün olduğu halde, bu gerçekleşemeyecektir. Ama bir devrim tarafından yok edilmiş bir burjuvazi ve - sayısal ve kültürel zayıflıkları yüzünden - iktidara gelmeyi başaramamış veya iktidara gelmiş ama iktidarı elinde tutamamış bir proletarya düşünün. O zaman ne olacak? Ayrıcalıklı bir katman olarak ortaya çıkan bir bürokrasi (Troçki'nin SSCB'deki Stalin bürokrasisi durumunu grafiklerle tanımladığı gibi) devletin ve ekonominin efendisi haline gelir. Aslında onun ekonomik rolü ne olacaktır? Kapitalist sınıfı 'ikame' etmeyecek midir? Kapitalist olmadığı söylenemez çünkü o bütün ulusal ekonomiyi kontrol etmektedir. Troçki, ilkesel olarak, devletçi bir burjuvazinin bu yeri işgal edeceğini kabul etmiştir. Troçki'nin analizi üzerine ileri sürülebilecek tek ciddi fikir, onun kendi ileri sürmüş olduğu fikirdir. 'Bürokrasi hisse senetleri ve bonoların sahibi değildir.' Bu bağlamda iki noktaya vurgu yapmak gerekiyor: Birincisi ve daha önemsiz olanı, Sovyetler Birliği'nde parası olan herkes faiz getiren ve az miktarda bir veraset vergisi ödenerek mirasçılara intikal edebilen çeşitli devlet tahvili satın alabilirler. (Sovyetler Birliği'nde en yüksek gelir vergisi oranları birçok kapitalist Batı ülkesinden çok düşük olduğu gibi, veraset vergisi de Batı'daki benzer vergiler-

den çok daha azdı.) İkincisi, ve marksist bakış açısından en önemlisi, Marks'ın dediği gibi tek bir kapitalistin tüketimi 'birikimden bir çalıntı'dır; yani burjuvaların tüketimi birikime gidecek kaynaklardan alınıyor ve kapitalizmde belirleyici rol oynamıyor. Esas önemli olan birikim sürecinin kimin tarafından kontrol edildiğidir.

1939'da Troçki sorunu tekrar ele alarak şöyle yazdı:

> "Sovyet devletinin bazı özelliklerini doğru olarak açıklamasına rağmen, bu terime (devlet kapitalizmine) karşı çıktık ve hala karşı çıkıyoruz. Çünkü devlet kapitalizmi terimi Sovyet devletinin kapitalist devletlerden başlıca farklılıklarını, yani, mülkiyet sahibi bir sınıf olarak burjuvazinin yokluğu, en önemli üretim araçlarının devlet mülkiyetinde olması ve nihayet Ekim Devrimi'nin mümkün kıldığı planlı ekonomiyi göz ardı etmektedir."(17)

Troçki stalinist toplumun analizine gerçek sosyal üretim ilişkileri noktasından değil mülkiyet biçimi noktasından yaklaşmıştır - her ikisini de kullandığı ve ikisini aynı kabul ettiği halde. Ancak bu iki kavram aynı değildi.

Marks Proudhon'u şöyle eleştiriyordu:

> "Böylece burjuva mülkiyetini tanımlamak bütün sosyal burjuva üretim ilişkilerinin bir açıklamasını vermekten başka bir şey değildir. Bağımsız bir ilişki olarak mülkiyetin bir tanımını vermeye çalışmak için, ayrı bir kategori - soyut sonsuz bir fikir - metafizik veya hukuksal bir hayalden başka bir şey değildir."(18)

SSCB'de de durum böyleydi. Mülkiyetin biçimi (burda devlet mülkiyeti) sosyal üretim ilişkilerinden bağımsız olarak düşünülemez. SSCB'deki hakim üretim ilişkisi (özellikle sanayileşmeden sonra) kapitalizmin özelliği olan ücretli emek-sermaye ilişkisiydi ve hala öyle. SSCB'deki bir işçi ABD'deki bir işçiyle aynı şekilde bir malı yani emek gücünü

satar. Emeğinin karşılığı, bir köle gibi erzakla ve bir serf gibi üründen verilen payla değil, pazar için üretilmiş olan metaları satın alabileceği parayla ödenir.

Ücretli emek sermayeyi içerir. SSCB'de burjuvazi yoktur. Ama Marks'ın sermayeyi tanımladığı şekliyle kesinlikle sermaye vardır. Sermaye, bir marksist için, makinelerden, hammaddelerden, kredilerden ve vs'den oluşmaz. Sermaye 'bağımsız toplumsal bir güç'tür yani toplumun bir parçası olarak kendini canlı emek gücüyle değiştirerek yeniliyor ve büyütüyor. Emeğinden başka hiçbir şeye sahip olmayan bir sınıfın varlığı sermayenin ön koşuludur. Sadece geçmişte biriktirilmiş, maddeleştirilmiş emek gücünün canlı emek gücü üstünde olan egemenliği biriktirilmiş emek gücünü sermayeye çevirebilir.[19] Böylesi durumlar SSCB'de kesinlikle mevcuttur.

Marks'a göre, burjuvazinin önemi 'sermayeyi kişileştirmesindeydi'. SSCB'de bürokrasi bu işlevi yerine getirmektedir. Bu son noktayı Troçki doğrudan reddetti. Ona göre, bürokrasi dağıtım sürecinde yalnızca kimin neyi ne zaman alacağını tayin eden 'bir jandarma' idi. Ancak bürokrasi sermaye birikim sürecinin yönetiminden ayrı tutulamaz. Bürokrasinin birikim sürecini yönetmediği yani 'sermayeyi kişileştirme' rolü oynamadığı bir an bile inandırıcı değil. Bürokrasi değilse, o zaman kim? Tabii ki işçi sınıfı değil.

Son nokta ücretli emeğin ve bir biçim kapitalizmin kaçınılmaz olarak bir müddet daha varlığını sürdüreceği gerçek bir geçiş toplumunda (işçi devleti, proletarya diktatörlüğü) zorunlu farkları tam olarak ortaya koyar. Ekonomi üstündeki kolektif işçi sınıfı denetimi ücretli emek/sermaye ilişkisini değiştirir (ve sonunda yok eder). Bunun olmadığı bir sanayi toplumunda sermaye iktidarı geri döner. İşçi devleti kavramı toplum üzerinde bir ölçüde işçilerin denetimi olmaksızın anlamsızdır.

Tabii, eğer SSCB toplumu bir biçim devlet kapitalizmi olarak tanımlandığında, bunun son derece garip bir kapitalist toplum olduğu kabul edilmelidir - dejenere olsun veya

olmasın işçi devletinden çok kapitalist normlara yakın olmasına rağmen. Burada SSCB'deki garipliklerin ve dinamiklerin tartışılması uygun değildir. Bütün tahlillerin en iyisi Tony Cliff'in *Rusya'da Devlet Kapitalizmi* kitabında bulunabilir.[20] Güncel olan Troçki'nin SSCB'deki gerçek üretim ilişkilerini ve onların sonuçlarını tespitteki eksikliğidir. Onun en son görüşü şöyleydi:

> "Stalinist olsun faşist olsun totaliter bir rejim özüyle sadece geçici bir geçiş rejimi olabilir. Tarihte tek başına diktatörlük genel olarak hiçbir şekilde istikrarlı bir rejimin değil özellikle şiddetli sosyal krizin ürünü ve belirtisidir. Şiddetli kriz ise toplumda devamlı koşul olamaz. Totaliter bir devlet belli bir süre için sosyal çelişkileri bastırma yeteneğindedir ancak kendini devam ettiremez. SSCB'deki korkunç temizlikler Sovyet toplumunun bürokrasinin çıkmazına doğru yapısal olarak eğilimli olduğu gerçeğinin en ikna edici göstergesidir...Bu yaklaşan ölümcül felaketin bir göstergesi, bu temizlik dalgasının korkunçluğu ve sahtekarlığı ile Stalin bürokrasisinin kendisini istikrarlı bir egemen sınıfa dönüştüremeyeceğini kanıtlıyor. Onursuz çöküşünden sadece birkaç ay önce bu bonapartist diktaya 'yeni egemen sınıf' ismini takarsak rezil olmaz mıyız?"[21]

Troçki, hatırlayalım, bu çöküşün iki olası sebebi olduğuna inanıyordu: Ya giderek bürokrasi dünya burjuvazisinin ajanı olacaktı, ya da işçi devrimi olacaktı (ya da yabancı ülke tarafından işgal). Ne olursa olsun bu çöküş yakın gelecekte bekleniyordu - 'birkaç ay ya da birkaç yıl içinde'.

Bu Troçki'nin taraftarlarına miras bıraktığı değerlendirmeydi ve Batı kapitalizmi perspektifi gibi onlarda kafa karışıklığı yaratacaktı. Ancak bürokrasinin kapitalizmi geri getirmek isteyen bir kanadının varlığının, en azından sözkonusu zaman dilimi içinde bir hayalden başka bir şey olmadığı kanıtlandı. Troçki'nin bürokrasinin bu kanadının

varlığına olan inancı, kendi görüşü olan gelişmiş kapitalist ülkelerdeki totaliter devletçilik olasılığıyla açık açık çelişiyordu.

SSCB, savaştan, millileştirilmiş sanayi temelinde sapasağlam oturan bürokrasiyle (dünyadaki diğer ülkelere göre) öncekinden de daha kuvvetli olarak çıktı. Dahası Rus modeli çizgisindeki rejimleri Polonya, Çekoslavakya, Macaristan, Romanya , Bulgaristan, Doğu Almanya ve Kuzey Kore'ye kabul ettirdi. Bilindiği gibi, Arnavutluk, Yugoslavya ve bir süre sonra Çin ve Kuzey Vietnam'da Rus ordusunun önemli doğrudan müdahalesi olmadan 'yerli' stalinist rejimler iktidara geldiler. Stalinizm, belli ki, 'can çekişmiyordu', fakat proleter devriminin yokluğunda, 'klasik' tekelci devlet kapitalizmine karşı alternatif bir sermaye birikimi yöntemiydi.

Aksayan sürekli devrim

Çin Komünist Partisi'nin 1948-49'da iktidarı ele geçirmesinde sanayi proletaryası hiçbir şekilde rol oynamamıştır. İşçiler Çin Komünist Partisi'nin içinde de hiçbir rol oynamadılar.

Son noktayı ilk önce ele alalım. 1925'in sonunda ÇKP'nin yüzde 66'sını işçiler oluşturuyorken (köylüler yüzde 5.0, geri kalanı ise aralarında bellibaşlı aydınların olduğu çeşitli şehir küçük burjuvazisi idi), Eylül 1930'da işçilerin oranı, ÇKP'nin kendi kayıtlarıyla, yüzde 1.6'ya kadar indi.[22]

Daha sonra Mao Zedung'un kuvvetleri Çin'i ele geçirdikten sonra bu rakam fiilen sıfırdı.

1927'nin sonunda 'Kanton Komünü'nün yenilgisinden sonra ÇKP'nin kalıntıları kırsal alanlara geri çekildiler ve gerilla savaşı başlattılar. Merkezi Çin'de değişken bölgelerde Köylü 'Kiangsi Sovyet Cumhuriyeti' kuruldu ve nihayet 1934'de Çan Kay Şek'in kuvvetleri tarafından işgal edildikten sonra, Kızıl Ordu kuzeybatıdaki Shensi'ye doğru 'uzun yürüyüşü' başlattı. Ezici üstünlüğe karşı gerçekleştirilen bu kahramanca harekat parti ordusunu (onları ayırdetmek gi-

derek zorlaşıyordu) şehir hayatından, modern sanayiden ve Çin işçi sınıfından uzak bir bölgeye götürdü. O zaman en yüksek askeri komutan olan Chu Teh, 'Komünistlerin yönetiminde olan bölgelerin bütün ülkede ekonomik olarak en geri yerler olduğunu' kabul ediyordu.[23] Ve bu ülke dünyanın en geri ülkelerinden biri olan Çin'di.

Orada ÇKP kuvvetleri, on yıldan fazla bir süre, Çan Kay Şek'in ordularına ve Japon istilacılara karşı ölüm kalım savaşı verdiler (1935'ten sonra Çan Kay Şek ile yapılan ittifaka rağmen). Bu bütünüyle köylü ülkesinde her zamanki hiyerarşik ve otoriter çizgiler üstünde, yukarıda sınıfsız şehirli aydınlar ve tabanda köylülerden oluşan bir devlet aygıtı inşa edilmişti. Endüstriyel gelişme yönünden önem taşıyan bölgeler 1937'den 1945'e kadar Japon ordusunun kontrolü altındaydı, özellikle Mançurya (sanayinin tek büyüdüğü bölge) ve sahildeki şehirler (oralarda sanayi bu dönemde geriliyordu).

1945'de Japonların teslim olmasından sonra, Komintang kuvvetleri Çin'in büyük bir kısmını ABD'nin yardımıyla yeniden işgal etti ama artık son derece yozlaşmış olan KMT rejimi çözülmenin en son aşamasındaydı. Ulusal bir KMT-ÇKP koalisyon hükümeti oluşturma çabalarının suya düşmesinden sonra, ÇKP, cesareti kırılmış ve parçalanmış düşmanlarını sadece askeri yöntemlerle ele geçirdi. KMT'yi yoğun ABD askeri yardımı ve desteği sonucu etkilemedi. KMT birlikleri, tümenleri ve hatta kolorduları çoğu zaman generalleri ile birlikte taraf değiştirdiler.

Mao'nun stratejisi bu sadakat nedeniyle olan geçişleri teşvik etmek ve köylülerin veya işçilerin - özellikle işçilerin - herhangi bir bağımsız eylemini önlemekti. Komünist Partisi işçi sınıfından tamamen uzaktı. Pekin'in düşmesinden önce, ÇKP'nin bölgedeki ordu komutanı olan ve daha sonra 1971'deki ölümüne kadar Mao'nun halefi olan Lin Piao işçileri isyan etmemeye bunun yerine 'düzeni korumaya ve mevcut işlerine devam etmeye' çağıran bir bildiri yayınladı. Şehirdeki, ilçedeki veya hükümet kurumlarının başka

düzeyindeki Komintang görevlileri ve polis personeline... görevlerinde kalmaları emredilmişti.[24] Ocak 1949'da Pekin garnizonundan sorumlu Komintang generali teslim oldu. Böylece 'düzen' korunmuş oluyordu. Bir askeri yöneticinin yerine bir başkası görevi devralmıştı.

ÇKP kuvvetleri Yangtse Irmağına ve Orta Çin'deki Şangay ve Hankov gibi 1925-26 Devrimi sırasında fırtınanın merkezi olmuş olan büyük şehirlere yaklaşırken de durum aynı olmuştu. Mao Zedung'un (hükümetin başı) ve Chu Teh'in (ordu başkomutanı) imzalarıyla yayınlanan özel bildiride şu duyuruluyordu:

> "Bütün işkollarındaki işçiler ve işverenler çalışmaya devam edecek ve ticaret aksamadan devam edecektir... çeşitli düzeylerdeki... Kuomintang görevlileri... (ve) polis personeli görevlerinde kalacaklar ve Halk Kurtuluş Ordusu'nun ve halk hükümetinin emirlerine uyacaklardır."[25]

'Aksamayan ticaret' garip bir devrim! Ve Ekim 1949'da Halk Cumhuriyeti'nin bildirisi sonuna kadar böyle gidiyordu. Bu nedenlerden dolayı, Amerikan SWP de dahil Troçki'nin taraftarları 1949'dan yıllarca sonra bile gerçek bir değişimin olduğunu reddettiler.

Bunun yanlış olduğu kanıtlandı. Gerçek bir altüst oluş yaşanmıştı. Ama bu ne tür bir altüst oluştu? Sürekli devrim teorisinin merkezinde geri ülkelerdeki burjuvazinin bir burjuva devrimine liderlik etme yeteneğinde olmadığı düşüncesi vardır. Bu tekrar doğrulanmıştı. Aynı derecede önemli bir düşünce ise daha sonra sosyalist devrime dönüşecek olan demokratik devrimde köylü kitlesini ve şehirli küçük burjuvaziyi peşinden sürükleyecek olanın sadece işçi sınıfı olduğudur. Bunun yanlış olduğu kanıtlandı. Çin işçi sınıfı, dünyanın hiçbir yerinde herhangi bir kitlesel devrimci işçi sınıfı hareketi olmadığı için pasif kaldı. Köylülük de Marks'ın köylülüğün bağımsız bir politik rol oynayamayacağı şek-

lindeki görüşünü boşa çıkarmadı. 1949 bir köylü hareketi değildi.

Ancak bir devrim gerçekleşti. Çin birleşti. Emperyalist güçler Çin topraklarından kovuldu. Toprak sorunu, tam olarak 'çözülmediyse' de, sosyalizmin yokluğunda toprak ağalarının tasfiyesiyle mümkün mertebe halledildi. İşçi sınıfı hareketinin gelişebileceği siyasi özgürlük hariç, Troçki'nin kendisi tarafından kavranıldığı biçimde burjuva (veya demokratik) devrimin bütün zorunlu sonuçlarına ulaşıldı.

Bunlar sosyal patlama koşullarında bir köylü ordusu oluşturan ve çözülme noktasına gelmiş çürümüş bir rejimi askeri yollarla ele geçiren deklase (hiçbir sınıfı ait olmayan) aydınların liderliğinde kazanıldı. 2.000 yıl önce, Han hanedanlığı da Mao gibi zengin köylü bir aileden gelen bir hanedan kurucusunun önderliğinde benzer koşullarda kurulmuştu. Ancak 20. yüzyılın yarısında yeni rejimin hayatta kalması sanayileşmeye bağlıydı. Çin stalinizmi bu ihtiyaçtan ötürü kök salmıştır. Bu, Troçki'nin beklemediği bir gelişmeydi. Ama, diğer beklenmedik sonuçlarla bağlantılı olarak ele alındığında, troçkist hareketin geleceği üzerinde önemli bir etkisi olmuştur.

Burada yalnızca Çin'deki durum göz önüne alındı - Çin devriminin belirleyici önemi temelinde - ancak, daha önceleri, Yugoslavya ve Arnavutluk ve daha sonra Kuzey Vietnam ve Küba benzer belirgin özellikleri gösterdiler. 'aksayan sürekli devrim' terimi olayı tanımlamak ve Troçki'nin kavradığı sürekli devrim teorisinin ne kadar farklı olduğunu belirtmek için Tony Cliff tarafından kullanılmıştır.[26]

Troçki'den sonra troçkizm

Troçki'nin ölümünden sonra taraftarlarının karşı karşıya kaldıkları politik ikilemler iki sebepten günceldir; birincisi, Troçki'nin kendisinin IV. Enternasyonal'in büyük önemine inanması; ikincisi, troçkistlerin Troçki'nin düşüncelerindeki dayanaklara ve eksikliklere daha başka bir anlam ver-

meleri.

Troçki'nin uzlaşmaz devrimci enternasyonalizmi, (işçi sınıfının ezici çoğunluğunun ve en iyi en militan unsurlarının çoğunun) büyük baskısına rağmen, İkinci Dünya Savaşı sırasında taraftarlarını müttefik kampın 'demokratik' emperyalizmi ile bir uzlaşmaya direnmek için katılaştırdı. Onlar gerçekte 'akıntıya karşı yüzdüler' ve zulümlere, hapsedilmelerine (Nazi işgalindeki ülkeleri bir yana bırakın ABD ve İngiltere'de) ve Avrupa'daki troçkist aktivistlerin önemli bir kısmını yok eden idamlara rağmen başları her zaman dik oldu.

Geleneği bütün olumsuzluklara karşı korudular, yeni üyeler kazandılar ve bazı yerlerde en azından bileşim olarak daha çok işçi sınıfçı oldular (bu özellikle Amerikalılar ve İngilizler için doğruydu). Yakın gelecekteki proleter devrimi hayali ile moral ve güç kazandılar. Böylece, en önemli İngiliz gurubu 1942 perspektifleri belgesini 1944'de bir broşür olarak *İktidara Hazırlık!* başlığı ile yayınladı. İki ya da üç yüz kişiden fazla değillerdi o zaman... Gelecek için sarsılmaz inançla beraber andaki inanılmaz zorluklara aldırmazlık Troçki'nin fikirlerinden geliyordu. Bu her yerdeki troçkistler için tipik bir özellikti.

Ne yazık ki, bunun başka bir yönü vardı: Troçki'nin 1938-40'da belirlediği perspektif ve dünyaya bakışın doğruluğuna kelime kelime inanmak. İki farklı olay karıştırılmıştır; biri devrimci enternasyonalizm ve sosyalizmin nihai zaferi, diğeri, stalinizm ve kapitalizmin geleceği için ayrıntılı değerlendirme. Bu iki şey karıştırılmış oldukları için gerçek ve hızla değişen dünyaya bakmaya çalışmak, daha 'ortodoks' troçkistler tarafından revizyonizme yakın bir şey olarak görünüyordu. 1945'den sonraki birkaç yıl troçkist hareket takılmış bir plak gibi 1938'e takıldı kaldı.

Bu takıntı kırılınca, hareket bölündü ve çıkan akımlardan bazıları gerçek devrimci geleneğin birçok özelliklerini korudular, diğerleri ise çok az koruyabildi. Bu akımların en zayıf noktası stalinizmin ve daha sonra 'Üçüncü Dünya-

cılığın' çekimine direnememektir. Bu yüzden sanayi proletaryası içinde devrimci bir akım yaratmaktan vazgeçmeye eğilim gösterdiler. Dolayısıyla bu grupların küçük burjuva niteliği güçlendi ve kısır döngü süregeldi.

Bütün bunları söyledikten sonra, Troçki'nin hayatı boyunca ve son yıllarında müthiş zorluklar altında verdiği mücadelenin mirası hesaplanamayacak kadar değerlidir. Marksizme akademik bir yorumlama değil, teori ve pratiğin sentezi olarak marksistler için Troçki'nin mirası bugün de bu senteze vazgeçilmez bir katkıdır.

Giriş

1.P. Anderson, *'Consideration on Western Marxism'* (Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler), Londra: New Left Books 1976, s.29

1. Sürekli devrim

1. *Engels to Kautsky, Marx and Engels: Selected Correspondence* (Engels'den Kautski'ye Mektup, Marks ve Engels: Seçme Mektuplar) 1846-1895, Londra: Lawrence & Wishart 1936, s.399.

2. *Manifesto of the Russian Social-Democratic Workers Party* (Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Manifestosu), (1898), R.V.Daniels, *A Documentary History of Communism,* New York: Vintage 1962, Cilt.I, s.7

3. *Lenin, Collected Works* (Lenin, Toplu Eserleri), Moskova: Foreign Languages Publishing House 1960, Cilt.9, s.55-57. Orijinalinde altı çizilmiştir.

4. Age. Cilt. 21, s.33

5. Troçki, *'Our differences'* ('Farklarımız'), *1905,* New York: Vintage 1972, s.312.

6. Age.

7. Age. s.313-14

8. Troçki, *'Results and prospects'* ('Sonuçlar ve Olasılıklar'), Sürekli Devrim, 1962, s.194-95, Vurgu eklendi.

9. Lenin, *Collected Works* (Toplu Eserleri), age. Cilt.9, s.28.

10. Troçki, *'Our differences'* ('Farklarımız'), age. s.317.

11. Bu iddialar desteklemeye çalışmak bu kitabın sınırlı hedeflerinin dışında düşüyor. Troçki'nin kendi *Rus Devriminin Tarihi* isimli kitabı ve T.Cliff'in *Lenin* Cilt 2 farklı yönlerden gerekli deliller veriyor.

12. T. Cliff, *Lenin,* İstanbul: Z Yayınları 1994, Cilt 2, s.171.

13. I. Deutscher, *The Prophet Unarmed* (Troçki - Silahsız Sosyalist), Londra: Oxford

University Press 1959, s.323.
14. Troçki, *'The Chinese Communist Party and the Kuomintang'* ('Çin Komünist Partisi ve Komintang'), Leon Trotsky on China, New York: Monad 1976, s.113-15.
15. Troçki, *'First speech on the Chinese question'* ('Çin sorunu üzerine ilk konuşma'), *Leon Trotsky on China*, age. p.227.
16. Troçki, *'Summary and perspectives of the Chinese revolution'* ('Çin devriminin özeti ve perspektifleri'), Leon Trotsky on China, age. s.297.
17. Troçki, *'The Chinese revolution and the theses of Comrade Stalin'* ('Çin devrimi ve Yoldaş Stalin'in Tezleri'), Leon Trotsky on China, age. s.162-163.

2. Stalinizm

1. Lenin, *Collected Works* (Toplu Eserler), Moskova: Foreign Languages Publishing House 1960, Cilt.33, s.65-66.
2. E.H.Carr, *The Bolshevik Revolution* (Bolşevik Devrimi), Harmondsworth: Penguin 1963, Cilt. 2, s.194-200.
3. V.Serge, *From Lenin to Stalin* (Lenin'den Stalin'e), New York: Monad 1973, s.39.
4. Troçki, I.Deutscher, The Prophet Armed (Troçki - Silahlı Soyalist) Londra: Oxford University Press 1954, s.509.
5. Lenin, age. Cilt.32, s.24.
6. Age. s.48.
7. Ayrıntılı bir biçimde I.Deutscher'in *The Prophet Unarmed* (Troçki - Silahsız Sosyalist) adlı kitabında anlatılmaktadır. London: Oxford University Press 1959, bölüm 2 ve 5.
8. *Platform of Opposition* (Muhalefet Platformu), London: New Park 1973, s.35,36.
9. Stalin, Troçki, *The Revolution Betrayed* (İhanete Uğrayan Devrim), Londra: New Park 1967, s.291.
10. Troçki, *'Where is the Soviet Republic going?'* ('Sovyet Cumhuriyeti nereye gidiyor?'), *Writings of Leon Trotsky* (Leon Troçki'nin Yazıları) 1929, New York: Pathfinder Press 1975, s.47-48.
11. Age. s.50.
12. Age. s.51.
13. Troçki, *'Problems of the development of the USSR'* ('SSCB'de gelişme sorunları'), *Writings of Leon Trotsky* (Le-

on Troçki'nin Yazıları) 1930-31, New York: Pathfinder Press 1973, s.215.
14. Age. s.225. Orijinalinde altı çizilmiştir.
15. A. Nove, *An Economic History of USSR* (SSCB'nin Ekonomik Tarihi), Harmondsworth:Penguin 1965, s.206.
16. Troçki, *'The class nature of the Soviet State'* ('Sovyet Devlet'inin sınıf karakteri'), *Writings of Leon Trotsky* (Leon Troçki'nin Yazıları) 1933-34, New York: Pathfinder Press 1972, s.117-18. Orijinalinde altı çizilmiştir.
17. Troçki, *'The workers'state, Thermidor and Bonapartism'* ('İşçi devleti, Thermidor ve Bonapartizm'), *Writings of Leon Trotsky* (Leon Troçki'nin Yazıları) 1934-35, New York: Pathfinder Press 1971, s.166-67.
18. Age. S.182.
19. I. Deutscher, age. s.139.
20. Troçki, *'Workers'state, Thermidor and Bonapartism'* ('İşçi devleti, Thermidor ve Bonapartizm'), age. s.172,73. Orijinalinde altı çizilmiştir.
21. Troçki, *'The death agony of capitalism and the tasks of the Fourth International'* (Kapitalizmin ölüm acısı ve IV. Enternasyonal'in görevleri'), *Documents of the Fourth International* (IV. Enternasyonal Belgeleri), New York: PathfinderPress 1973, s.210. Orijinalinde altı çizilmiştir.
22. Age. s.211.
23. Age. s.211-12.
24. Troçki, *The Revolution Betrayed* (İhanete Uğrayan Devrim), Londra: New Park 1967, s.278.
25. Troçki, *'The death agony...'* ('Kapitalizmin ölüm acısı...'), age. s.213. Orijinalinde altı çizilmiştir.
26. Troçki, *The Revolution Betrayed* (İhanete Uğrayan Devrim), age. s.254.
27. Age. s.255.

3. Strateji ve taktikler

1. Troçki 'Manifesto of the Communist International to the workers of the world' ('Bütün dünya işçilerine Komünist Enternasyonal'in manifestosu'), *The First Five Years of the Communist International* (Komünist Enternasyonal'in İlk Beş yılı), New York: Pioneer 1945, Cilt 1, s.29-30.
2. J. Degras, *The Communist*

International 1919-43 (Komünist Enternasyonal 1919-43), Londra: Cass 1971, Cilt 1, s.16.
3. Age. s.6.
4. Lenin, *Collected Works* (Toplu Eserler), Moskova; Foreign Languages Publishing House 1960, Cilt 28 s.455.
5. S.Haffner, *Failure of a Revolution: Germany 1918-19* (Bir Devrimin Yenilgisi: Almanya 1918-19), Londra: Andre Deutsch 1973, s.152.
6. Lenin, age. Cilt 21, s.40.
7. J. Degras, age. Cilt 1 s. 12,13
8. J. Degras, age. s.19.
9. Lenin, age. Cilt 25, s.393.
10. Age. Cilt 29, s.311.
11. J. Degras, age. s.13.
12. Lenin, age. Cilt 31, s. 206-7.
13. Age. s.206.
14. J. Degras, age. s.109.
15. Troçki, *'Speech on Comrade Zinoviev's report on the role of the party' ('Yoldaş Zinovyev'in partinin rolü hakkında raporu üzerine konuşma')*, *The First Five Years of the Communist International* (Komünist Enternasyonal'in İlk Beş Yılı), age. Cilt 1, s.97-99.
16. Age. s.101.
17. Age. s.141.
18. Age. s.303-05.
19. Age. s.294-95.
20. J. Degras, age. Cilt 1, s.230.
21. Troçki, *The First Five Years of the Communist International* (Komünist Enternasyonal'in İlk Beş Yılı), age. Cilt 2, s.91-95.
22. Troçki, *Writings of Leon Trotsky* (Leon Troçki'nin Yazıları) 1932-33, New York: Pathfinder Press 1972, s.51-55.
23. E.H. Carr, The Interregnum 1923-24, Harmondsworth: Penguin 1965, s.221.
24. Troçki, *'Lessons of General Strike'* ('Genel Grevin Öğrettikleri'), Troçki'nin Britanya üzerine yazıları, Londra: New Park 1974, Cilt II, s.241, 245.
25. Age. s.244, Orijinalinde altı çizilmiştir.
26. Age. s.252-53.
27. J. Degras, *The Communist International: Documents* (Komünist Enternasyonal: Belgeler), Londra: Cass, Cilt III, s.44.
28. Age. s.159.
29. Age. s.224.
30. Troçki, *'The turn in the Communist International' The*

Struggle Against Fascism in Germany (Komünist Enternasyonal'de dönüş' Almanya'da Faşizme Karşı Mücadele), New York: Pathfinder Press 1971, s.57-60. Orijinalinde altı çizilmiştir.

31. Troçki, *What next The Struggle Against Fascism in Germany* (Almanya'da Faşizme Karşı Mücadele), age. s.248.

32. Age. s.254.

33. J. Degras, age. Cilt III, s.375.

34. Age. s.390.

35. Age. s.384.

36. Bknz. F. Morrow, *Revolution and Counter-Revolution in Spain* (İspanya'da Devrim ve Karşı Devrim), New York: Pioneer 1938, s.34.

37. Age. s.35.

38. Troçki, *'The lessons of Spain: the last warning', The Spanish Revolution (1931-3),* (İspanya'dan alınacak dersler: Son ihtar) New York: Pathfinder Press 1973, s.322-23.

4. Parti ve sınıf

1. I. Deutscher, *The Prophet Armed,* (Troçki - Silahlı Sosyalist) Londra: Oxford University Press 1954, s.45.

2. *1903: Second Congress of the Russian Social-Democratic Labour Party* (1903: Rus Sosyal Demokrat İşçi Parti'sinin İkinci Kongresi), Londra: New Park, s.204.

3. Troçki, *Our Political Tasks* ('Politik Görevlerimiz'), R.V. Daniels, A Documentary History of Communism, New York: Vintage 1962, Cilt 1, s.31.

4. Bknz. Schurer, *Permanent Revolution* ('Sürekli Devrim') Labedz, *Revisionism* (Revizyonizm), Londra: Allen & Unwin 1962, s.73. Orijinalinde altı çizilmiştir.

5. Age. s.74.

6. Bknz. T. Cliff, *Lenin,* İstanbul: Z Yayınları 1994, Cilt. 1 s.181-191., Cilt 2 s.123-172.

7. Troçki, *'What next?' The Struggle Against Fascism in Germany* (Almanya'da Faşizme Karşı Mücadele), NewYork: Pathfinder Press 1972, s.163. Orijinalinde altı çizilmiştir.

8. Age. s.163-64.

9. Age. s.159.

10. Troçkl, *'Manifesto of the Communist International to the workers of the world'* ('Bütün dünya İşçilerine Komünist Enternasyonal'in manifestosu'), *The First Five Years of Communist International*

(Komünist Enternasyonal'in İlk Beş Yılı), New York: Pioneer 1945, Cilt 1, s.29.

11. Troçki, *'What next?'*, age. s.254.

12. Troçki, *'The Spanish revolution and the danger threatening it' The Spanish Revolution (1931-39)* ('İspanya devrimi ve onu tehdit eden tehlike', İspanyol Devrimi (1931-39), New York: Pathfinder Press 1973, s.133.

13. Troçki, *'The groupings in the communist opposition' Writings of Leon Trotsky 1929* ('Komünist muhalefette gruplaşmalar', Leon Troçki'nin Yazıları 1929), New York: Pathfinder Press 1975, s.81.

14. Troçki, *'The international left opposition: its tasks and methods' Writings of Leon Trotsky 1932-33* ('Enternasyonal sol muhalefet: onun görevleri ve yöntemleri', Leon Troçki'nin Yazıları 1932-33), New York: Pathfinder Press 1972, s.56.

15. Troçki, *History of the Russian Revolution* (Rus Devrimi Tarihi), Londra: Sphere 1977, Cilt 1, s.306.

16. Troçki, *'The evolution of the Comintern' Documents of the Fourth International* ('Komintern'in Evrimi', Dördüncü Enternasyonal Belgeleri), New York: Pathfinder Press 1973, Cilt 1, s.128.

17. Troçki, *'Thermidor and Bonapartism' Writings of Leon Trotsky 1930-31* ('Thermidor ve Bonapartizm', Leon Troçki'nin Yazıları 1930-31), New York. Pathfinder Press 1973, s.75.

18. Troçki, *'For a workers' united front against fascism', The Struggle Against Fascism in Germany* ('Faşizme karşı birleşik bir işçi cephesi için', Almanya'da Faşizme Karşı Mücadele), age. s.134, Orijinalinde altı çizilmiştir.

19. Troçki, *'Germany: Key to the international situation', The Struggle Against Fascism in Germany* ('Almanya: Enternasyonal durumun kilit noktası', Almanya'da Faşizme Karşı Mücadele, age. s.121-22.

20. Troçki, *'The Stalin bureaucracy in straits', Writings of Leon Trotsky 1932* ('Stalin bürokrasisi zor durumda', Leon Troçki'nin Yazıları 1932), New York: Pathfinder Press 1973, s.125.

21. Troçki, *'To the editorial*

board of Prometeo', Writings of Leon Trotsky 1930 ('Prometeo'nun yayın kuruluna', Leon Troçki'nin Yazıları 1930), New York: Pathfinder Press 1975, s.285-286.

22. T. Cliff, Lenin, İstanbul: Z Yayınları 1994, Cilt 2, s.25.

23. J. van Heijenoort, *With Trotsky in Exile* (Troçki ile Sürgünde), Boston: Harvard University Press 1978, s.38.

24. Troçki, *'Lessons of SFIO entry' Writings of Leon Trotsky 1933-34* ('SFIO'ya girişin dersleri', Leon Troçki'nin Yazıları) 1935-36, New York: Pathfinder Press 1970, s.31.

25. Troçki, *'It is time to stop' Writings of Leon Trotsky 1933-34* ('Durmanın zamanıdır', Leon Troçki'nin Yazıları 1933-34), New York: Pathfinder Press 1972, s.90-91.

26. Troçki, *'Centrist alchemy or marxism', Writings of Leon Trotsky 1934-35*('Merkezci simya veya marksizm', Leon Troçki'nin Yazıları 1934-35), New York: Pathfinder Press 1971, s.274.

27. Troçki, *'A great achievement' Writings of Leon Trotsky 1937-38* ('Büyük başarı', Leon Troçki'nin Yazıları 1937-38), New York: Pathfinder Press 1976, s.439.

5. Miras

1. Bknz. The Moscow Trials: An Anthology (Moskova Mahkemeleri: Bir Antoloji), Londra: New Park 1967, s.12.

2. Bknz. I. Deutscher, *The Prophet Outcast* (Troçki Kovulan Sosyalist), New York: Vintage 1964, s.171.

3. Troçki, *'Fighting against the stream', Writings of Leon Trotsky 1938-39* ('Akıntıya karşı mücadele', Leon Troçki'nin Yazıları 1938-39), New York: Pathfinder Press 1974, s.251-52.

4. Troçki, '*The death agony of capitalism and the tasks of the Fourth International' Documents of the Fourth International* ('Kapitalizmin ölüm acısı ve IV. Enternasyonal'in görevleri', IV. Enternasyonal Belgeleri), New York: Pathfinder Press 1973, s.180.

5. Troçki, '*The USSR in war', In Defence of Marxism* ('SSCB savaşıyor', Marksizmin Savunması), Londra: New Park 1971, s.9.

6. Troçki, '*The death agony...*' 'Kapitalizmin ölüm acısı ...' age. s.183.

7. Age. s.182.
8. Troçki, *'The Comintern's liquidation congress', Writings of Leon Trotsky 1935-36* ('Komintern'in tasfiye kongresi', Leon Troçki'nin Yazıları 1935-36), New York: Pathfinder Press 1970, s.11.
9. Troçki, *'The USSR in war'* ('SSCB savaşıyor'), age. s.10.
10. M. Kidron, *Western Capitalism Since the War* (Savaştan Bu Yana Batı Kapitalizmi), Harmondsworth: Penguin 1967, s.11.
11. Troçki, *'The founding of the Fourth International', Writings of Leon Trotsky 1938-39* ('IV.Enternasyonal'in kurulması', Leon Troçki'nin Yazıları 1938-39), age. s.87.
12. Troçki, *'The death agony...'* ('Kapitalizmin ölüm acısı...') age. s.183.
13. Troçki, *'The USSR in war'* ('SSCB savaşıyor'), age. s.4-5.
14. Age. s.21.
15. Age. s.18.
16. Troçki, *The Revolution Betrayed* (İhanete Uğrayan Devrim), Londra: New Park 1967, s.245-46.
17. Troçki, *'Ten years', Writings of Leon Trotsky 1938-39* ('On yıl', Leon Troçki'nin Yazıları 1938-39), age. s.341.
18. Marx, *Poverty of Philosophy* (Felsefenin Sefaleti), London: Lawrence & Wishart 1937, s.129-30.
19. Marx, *'Wage labour and capital' Selected Works of Marx and Engels* ('Ücretli Emek ve Sermaye', Marks ve Engels'in Seçme Eserleri), Londra: Lawrence & Wishart 1934, s.265-66.
20. T. Cliff, *Rusya'da Devlet Kapitalizmi*, İstanbul: Metis yayınları 1990, s. 218
21. Troçki, *'The USSR in war'* ('SSCB savaşıyor') age. s.16-17.
22. Isaacs, *The Tragedy of the Chinese Revolution* (Çin Devrimi'nin Trajedisi), Londra: Secker & Warburg 1938, s.394.
23. Bknz. T. Cliff, *'Permanent Revolution', International Socialism*, ('Sürekli Devrim', Enternasyonal Sosyalizm dergisi), Londra 1962, No. 12, s.17.
24. Age. s.18.
25. Age.
26. Age.

Troçki, 1900'lerin başında Sibirya'da sürgünden kaçan genç bir devrimciyken çoktan sürgündeki Rus sosyalistlerinin inşa etmeye çalıştığı devrimci faaliyetin ateşli bir taraftarı olmuştu. Rus sosyalistlerinin yurtdışında örgütledikleri 1903 Kongresi'ne kadar Lenin'le çok uyumlu çalışmışlar ve Troçki uluslararası çapta tanınan devrimciler arasına girmişti.

Troçki'nin devrimci karakteri, kitle önderliği, hitabet yeteneği ve eylem örgütleyiciliği 1905 Rus Devrimi'nde tüm yanlarıyla kendini göstermişti. 26 yaşında işçilerin ayaklanma organı olan sovyetlerin başkanı olmuştu.

Troçki, Lenin'le örgütlenme sorununda anlaşmazlığa düştüğünde de, stalinistlerin iddia ettiğinin tersine, işçi sınıfının devrimci mücadelesinden, aşağıdan sosyalizm geleneğinden kopmamıştı.

Bu 1917 Şubat Devrimi'nde Troçki'nin sosyalizm mücadelesinde leninist bir örgütlenmenin yaşamsal rol oynadığını görmesi ve Bolşevi Partisi'ne katılmasıyla kanıtlandı. Troçki'nin bundan sonraki yaşamı, Ekim ayaklanmasını pratik olarak örgütlemek, devrimci hükümetin dışişlerini yürütmek, iç savaşta emperyalistlere karşı devrimin korunması için kızıl ordunun kurulması için mücadele vermek, yeni kurulan Komünist Enternasyonal'e önderlik etmek, yıkıma uğramış ekonominin yeniden toparlanması ve tüm bu ağır yüklerin altında işçi sınıfının çıkarlarının tavizsiz savunulması gibi kaldırılması zor sorunları çözmek için verdiği mücadeleyle geçti.

Troçki, işçi sınıfı yükselirken yükseldi, işçi sınıfı yenilirken yenildi. İşçi sınıfının yenilgisi üzerinden yükselen stalinizme karşı, dünyayı kana bulayan faşizme karşı, marksizmin bayrağını yılmaksızın taşıdı. Troçki için sosyalist, işçi sınıfı kazansa da mağlup olsa da onunla aynı kaderi paylaşan insan demektir. Dünya üzerine karanlığın çöktüğü 1930'lu yıllarda Troçki'nin verdiği mücadele devrimci geleneği bugüne taşıdı. Troçki'nin marksizmi anlaşılmadan, onun geleneğine bağlanmadan bugün devrimci mücadele verilemez.

Z
Yayınları
ISBN 975-7972-11-8